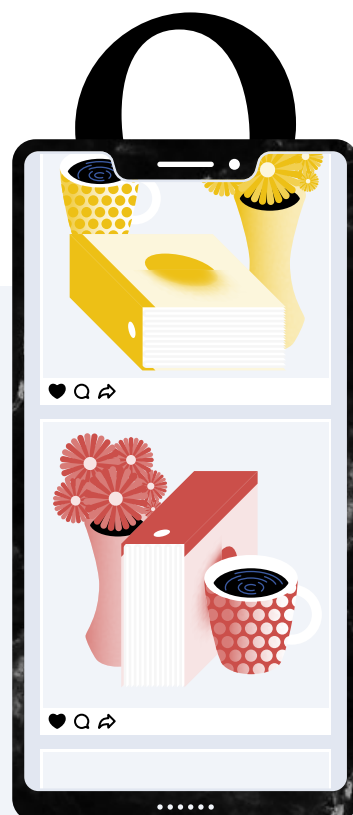
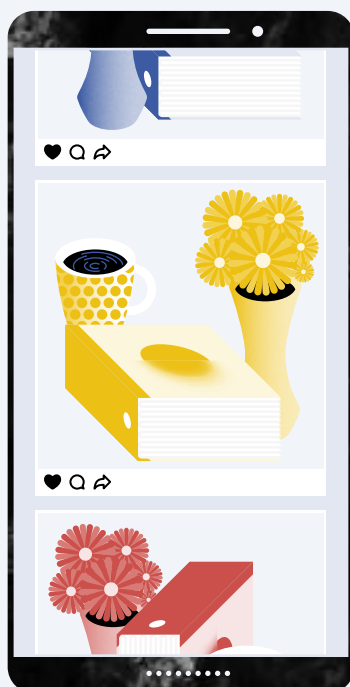

h

host
literární měsíčník
říjen 2020
109 Kč

*8

Kniha jako životní styl

K věci
Vladimír Pistorius:
Knihy v době moru

Kritická diskuse
O Pavlovi Dani Horákové

Petr Zavadil:
Když jazyk začne
krásně kulhat

h

Host, měsíčník pro literaturu a čtenáře

Číslo 8 | 2020, ročník XXXVI

Vyšlo v Brně 7. října 2020

Radlas 5, 602 00 Brno

tel.: 725 606 144

tel./fax: 545 212 747

casopis@hostbrno.cz

www.casopishost.cz

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu Host

(ič 48 51 48 53) & Host — vydavatelství, s. r. o.,

s laskavou finanční podporou

Ministerstva kultury ČR

a statutárního města Brna

Miroslav Balaščík | šéfredaktor

Martin Stöhr | zástupce šéfredaktora

Jan Němec | editor

Eva Klíčová | redaktorka

Zdeněk Staszek | redaktor

Barbora Skočíková | tajemnice redakce

Alena Němcová | jazyková redaktorka

Petr M. Dorazil | technický redaktor

Matěj Málek | grafická úprava a sazba

Písma | Kunda & Vegan (Superior Type)

Ilustrace | Matěj Málek

Papír | Bio Top 3 — 100 a 200 g/m²

Tisk | Tiskárna HRG, s. r. o., Litomyšl

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine

(www.eurozine.com) eurozine

Registrováno Ministerstvem kultury ČR

pod číslem MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938

Vychází 10× ročně (kromě července a srpna)

Cena 109 Kč, s předplatným 79 Kč

Předplatné na www.casopishost.cz/predplatne

nebo telefonicky na čísle 725 606 144:

tištěné roční 790 Kč, tištěné půlroční 450 Kč,

tištěné ISIC/ITIC 630 Kč, elektronické 500 Kč

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Praha

Zasílání předplatného zajišťuje firma

SP agency, s. r. o., Rajhradice

Editorial

Eva Klíčová

Host, který držíte v ruce, je podle očekávání o literatuře. Ale také nad očekávání více rovněž o jejích materiálních aspektech. Technicky tak jde o knihy (v jejich různých formátech) i knižní trh, který poněkud uspal covid-19 a související státní opatření a protiopatření — viz text Vladimíra Pistoriuse. A také tu jde o čtení jako o sociální fenomén, ba dokonce fenomén sociálních sítí. Zobecnělé představy přínosů kupování a čtení knih, které považujeme za samozřejmé — ono rozvíjení slovní zásoby, kritického myšlení a empatie —, jsou především v tématu čísla „Kniha jako životní styl“ podrobeny některým zneklidňujícím pozorováním. Nakonec se od povídání o butikovém knihkupectví možná pročtete až k tomu, proč z dětí žijících v neapolské čtvrti Scampia podle všeho knihomolové nevyrostou.

Ateliér Jaroslav Pulicar

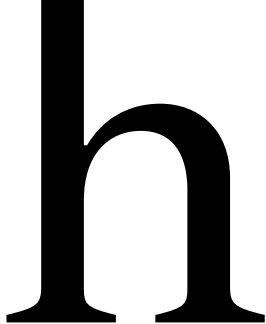
Jaroslav Pulicar: Autoportrét, Německo, Hamburk, cca 2005

Fotografie Jaroslava Pulicara (nar. 1954) jsou z toho rodu snímků, které hovoří univerzálním jazykem. Jejich tvůrce musí zajímat všechno, ne snad ve smyslu encyklopedickém či uměleckých žánrů, ale ve smyslu lidském. Čím širší je tato škála, tím blíže je opravdovému životu. Zachytit pak s akupunkturní přesností náboj a emoci dané situace v jednom snímku a rozprostřít emoce do velké šíře je kus onoho umění žít. Lhostejno, že ne všem fotografiím hned napoprvé rozumíme, máme alespoň co poznávat a rozšiřovat tím svou citlivost. Umění

má totiž především zneklidňovat a vytvářet lidem prostor, což je vlastně přesně to, co nemá naše pohodlná a racionální společnost ráda. Je to autoimunitní reakce zjištění, že limitem (téměř) všeho jsme především my sami. I proto ctím autory typu Jaroslava Pulicara, kteří, bez nároku na zisk či popularitu a tak trochu v ústraní, donkichotsky vytvářejí tento prostor k usebrání a sebezdokonalování. Pro mne osobně jsou jeho fotografie prodchnuté elementární důvěrou v člověka a v to, že žít se dá ledasjak, ale může to být plné, a tím i krásné. (Lukáš Bártl)

názor

- 6 Miroslav Balašík: Úvaha o smrti

osobnost

- 8 Když jazyk začne krásně kulhat. S Petrem Zavadilem o dětství na Kubě, překládání temné poezie a práci zahraničního zpravodaje

k věci

- 18 Vladimír Pistorius: Knihy v době moru. Pár nesystematických poznámek

umění a společnost

- 24 Eva Klíčová: K umění transformace a europeizace

téma

- 36 Barbora Votavová: Knihy pro každého
42 Krása není přetvářka. Rozhovor s Petrou Caudr Hanzlíkovou, spoluzakladatelkou knižního butiku Book Therapy
44 Šířit povědomí o knihách
46 Intaktní knihu vnímám jako zločin! Rozhovor s Janou Vahalíkovou

kritiky

- 52 Daňa Horáková: O Pavlovi (Marek Lollok)
54 **kritika v diskusi** Jiří Peňás — Marek Lollok — Eva Klíčová: Život jako klíč k interpretaci doby
58 Jiří Hájíček: Plachetnice na vinětách (Vladimír Stanzel)
60 Saša Filipenko: Rudý kříž (Jiří Trávniček)

recenze

- 62 Karin Lednická: Šikmý kostel (románová kronika ztraceného města, léta 1894—1921) (Radomil Novák)
62 Martin Daneš: Rozsypaná slova (Radomil Novák)
63 Mariko Tamakiová — Jillian Tamakiová: Jedno obyčejný léto (Václav Maxmilián)
64 Joshua B. Freeman: Behemot. Dějiny továrny a utváření moderního světa (Ivo Bystřičan)
65 Tony Judt: Velká iluze? Esej o Evropě (Tomáš Borovský)
66 Gertruda Steinová: Mluvit a naslouchat (Václav Maxmilián)
67 Alžběta Luňáčková: Pravý úhel (Andrea Popelová)
68 Jindřich Zogata: Údolí zvonu. Soubor veršů z let 2011—2019 (Ivo Pospíšil)

beletrie

- 72 Karel Hvižďala: Egoista. Ukázka ze vzpomínkové knihy
76 Anna Došima: Případ začínající tělocvikářky na Kavkaze. Původní česká próza

reportáž

- 86 Petra Klabouchová: Potápějící se knihy. Reportáž z literárních Benátek

nová jména

- 92 Petr Stach: Mlha zvuku češe ukrytá hnízda

rozhovor

- 96 Poezii musíš mít v těle, dotýkáš se vzduchu. Rozhovor s básníkem a výtvarníkem Romanem Erbenem

historie

- 102 Milo Janáč: Opilec ze západního pobřeží. Charles Bukowski slaví stovku

sloupky

- 22 **švenk** Šimon Šafránek: Viggo režisérem
23 **beat** Petr Vizina: Roboti bez ornamentů
83 **volně přeloženo** Zuzana Li: Ještěže máme tu klasickou báseň
85 **fejton** Petra Hůlová: A vy?
95 **masmediář** Karel Hvižďala: Kulturní války
112 **o čem se mluví v hispánském světě** Anežka Charvátová: Ženy, ceny, domorodci
2 **ateliér** Jaroslav Pulicar
4 **básník čísla** Ewald Murrer
5 **zprávy**
106 **hostinec**

b

Básník čísla

Básník čísla Ewald Murrer

Ewald Murrer (nar. 1964) je básník a prozaik, autor proslaveného souboru básní v próze *Zápisník pana Pinkeho*, knihy, která vyšla už třikrát a jednou také v překladu do angličtiny. Jeho předposlední sbírka *Noční četba* (2019) nedávno získala cenu Magnesia Littera v kategorii poezie a k mání je už i jeho letošní básnická novinka nazvaná *Tajný sběrač levandule*; oba tituly vydala pražská Aula. Murrer debutoval na začátku devadesátých let sbírkou *Mlha za zdí* a následovaly další: *Vyznamenání za prohranou válku*, *Situace*, *Nouzové zastavení času* a *Tma se mne dotýkala*, v půli devadesátých let také povídkový soubor *Sny na konci noci*. Podle vlastních slov autora jej „nepřetržitý a dosud trvající proud poezie zalil na přelomu let 2018—2019“. „Připadal jsem si, jako bych to ani nebyl já, kdo píše, jen jsem držel tužku a zaznamenával ten neutuchající příval slov, který se na mě valil,“ říká. To jistě platí, protože přítomný profil čerpá dokonce ze čtyř rukopisných celků. Krásné verše ze světa po zázraku, ze světa oslaveného (poezií), z míst a časů, kdy je po potopě a do azuru se vypouští holubice. To ovšem neznamená, že se nás bez přestání nedotýká tma. A on to ví. Ewald Murrer, básník a příležitostný výtvarník. Po pauze na přelomu milénia znova v plné síle. (mst)

Foto Erea Křížová

V noci

Je noc s nebem nízkým.
Měsíc lze do ruky uchopit.

Noc s nebem tak nízkým,
že pozdním ptákům v letu pera počítám.

Noc krásná, ve které nechci být sám.
Vyslyšíš mé prosby?

(Fú)

S biskupem ne

Olga Tokarczuková odmítla čestné občanství — kromě ní mělo být totiž uděleno i římskokatolickému biskupovi, který označuje LGBTQ komunitu za „ohrožení katolické církve a Polska“.

Čestné občanství nabídl koncem září spisovatelce a držitelce Nobelovy ceny za literaturu z roku 2018 polské Dolnoslezské vojvodství, kde Tokarczuková žije. Olga Tokarczuková na sociálních sítích vojvodství poděkovala a zároveň uvedla, že kvůli „bolestivému rozdělení“ polské společnosti jej nemůže přijmout. Právě to by podle ní nastalo, pokud by se čestnými občany stali ona a zároveň biskup Ignacy Dec. Tokarczukovou totiž nominovali krajští zástupci opoziční Občanské koalice, kdežto Dece vládní Právo a spravedlnost.

Ocenění místo toho, aby bylo oslavou komunity a pospolitosti, podle Tokarczukové „schválně vytváří situaci, kdy volbu doprovázejí silné emoce, které jen dál rozdělují obyvatele Dolního Slezska“.

Minimálně od kampaně v prezidentských volbách je v polských politických debatách, mediální sféře, na sociálních sítích a přímo v některých městech hlavním tématem LGBTQ komunita. Podle prezidenta Andrzeje Dudy jde o nebezpečnou ideologii importovanou ze Západu. Některé obce se dokonce označují za „LGBT free zóny“, což kromě Polska způsobilo vlnu pobouření i na mezinárodní scéně. Rétorika politických i církevních špiček spolu s chystanou ultrakonzervativní legislativou vyvolávají protesty, nejistotu a další štěpení polské společnosti.

Zvedání digitálních stavidel

Trh s audioknihami v září zaznamenal drobnou, ale významnou novinku: na španělskou scénu vstoupily firmy Audible a Podimo, které nyní společně

se zavedenou digitální audioknižní distribucí Storytel nabízí za měsíční poplatek přístup k prakticky neomezenému množství hodin poslechu. Jinými slovy: realitou se pomalu stává to, o čem se mezi producenty, distributory i posluchači audioknih mluví už několik let — jakési „Spotify s audioknihami“.

V samotném Španělsku takovou službu sice už tři roky zprostředkovává zmíněná švédská společnost Storytel, z globálního hlediska je však důležitá změna v přístupu americké platformy Audible. Aplikace, kterou vlastní a provozuje Amazon, ve Spojených státech (a oficiálně na dalších devíti trzích) totiž funguje odlišně. Uživatel za měsíční poplatek získá přístup ke značně omezenému počtu audioknih a takzvané kredity, za něž si může pořídit další tituly. V kreditním systému jsou novinky a populární audioknihy, takže posluchač sice má přístup k velmi širokému portfoliu, ale stále velmi omezené možnosti poslechu. Jako byste si na Spotify mohli vybrat jen pár písniček a alb na měsíc.

Profesní web *The New Publishing Standard* spekuluje, že se Audible rozhodl vstoupit na španělský trh s nabídkou neomezeného předplatného právě kvůli přítomnosti konkurenčního Storytel. To už operuje ve více zemích než Audible, co se týče vlivu na celý průmysl, se však obě služby nedají srovnat: se silou Amazonu se totiž dá srovnat máloco. Komentátoři i lidé z byznysu tak budou v následujících měsících napjatě očekávat, zda se k neomezenému předplatnému neodhodlá Audible i jinde.

Možný směr vývoje naznačují nedávné události i situace videoplateform, jako je například Netflix. Velké nakladatelské domy už mají s agresivní cenovou politikou Amazonu zkušenosti a v případě audioknih, v současnosti nejrychleji rostoucího segmentu knižního průmyslu, zůstávají opatrné. A zřejmě to tentokrát zkusí i bez něj: zdaleka největší nakladatelský konglomerát na světě Penguin Random House (PRH) nedávno stáhl všechny své tituly z několika služeb digitální distribuce audioknih, jako je právě Storytel. Spekuluje se o tom, že PRH spustí svou vlastní distribuční platformu. Ke stejnému kroku přistoupila

například firma Disney: obě společnosti totiž drží práva k takovému množství titulů, že se nevyplácí se o ně dělit s nějakou další platformou.

Pravidla nenávisti

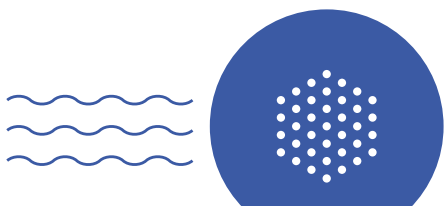
Když francouzské blogerky a spisovatelky Pauline Harmangeové koncem srpna vyšel knižně ani ne stostránkový esej *Moi les hommes, je les déteste* (Muže, ty já nesnáším), čekala, že se prodá jen pár kusů. „Mikronakladatelství“ Monstrograph, které se na podobné publikace zaměřuje, proto nechalo vyrobit jen pár stovek kopií.

Ty se rychle vyprodaly poté, co si knihy všimlo francouzské ministerstvo pro genderovou rovnost. Ministerský expert Ralph Zurmély v e-mailu adresovaném nakladatelství požadoval, aby byla kniha *Muže, ty já nesnáším* stažena z prodeje, jelikož „podněcování k nenávisti na základě genderu je trestný čin“. A pokud by se kniha Pauline Harmangeové neprestala prodávat, pak by byl nakladatel „přímo spoluvinný za trestný čin a on by byl povinován předat případ žalobci“. Poté co se e-mailová konverzace mezi nakladatelem a horlivým úředníkem dostala do médií, vzrostly prodeje knížky na tisíce.

Podle Harmangeové, pětadvacetileté aktivistky z Lille, je kniha *Muže, ty já nesnáším* příležitostí představit si společnost bez mužského pohledu a „znovuobjevit sílu ženských vztahů plných vzájemnosti, jemnosti a síly“.

„Jsem vdaná za skvělého muže, který mě podporuje v psaní. Ale obecně nevěřím mužům, které neznám. Prostě k nim nemám důvěru. To neplyne ani tak z osobní zkušenosti, jako z toho, že už několik let působím ve feministické organizaci, která pomáhá obětem znásilnění a sexuálního násilí. A můžu s jistotou říct, že většina agresorů jsou muži,“ vysvětluje Harmangeová v rozhovoru pro *The Guardian* s titulkem „Měly bychom mít právo nemít rády muže“.

-zst-

Úvaha o smrti

Miroslav Balašík

Víme, že svět nelze poznat přímo. Nelze jej obsáhnout a pochopit bezprostředním zřením ani ztotožněním se s ním. A pokud by toho někdo i byl schopen, neexistují slova, kterými by to mohl ostatním sdělit. Podstata jevů zůstane člověku utajena nejspíš až do okamžiku, než se sám přestane jevit.

Naše poznávání je tak odkázáno na zkoumání toho, jak na svět kolem reagujeme my, a stejně tak ostatní „jevy“, ať už je považujeme za živé (tedy schopné reagovat na svou vlastní existenci), nebo neživé, ať je vidíme, předpokládáme nebo jejich existenci umíme vypočítat. Chceme-li pak poznávat sami sebe, měli bychom proto zkoumat především to, jak reagujeme na možnost svého nebytí.

O příčinách i důsledcích virové epidemie bylo řečeno a napsáno mnohé. V naprosté většině šlo přitom o výroky a texty novinářů, sociologů, politiků, politologů či ekonomů. Oborných článků byl jen zlomek. Pochopitelně. Ve vědeckém kontextu jde sice o nový, ale nijak výjimečný úkaz a jeho zkoumání se nebude lišit od jiných, mnohem nebezpečnějších nemocí.

Čím méně toho však o původu a chování viru víme z hlediska vědeckého, tím autentičtější a významuplnější jsou společenské reakce na něj. Prostor nevědění a obav totiž vyplňují představy, které vypovídají o nás samých, o našem nahlížení do budoucnosti, o tom, jak se vztahujeme ke svému nebytí.

Jak umíráme

Polský novinář Mariusz Szczygiel v knize *Udělej si ráj* konstatuje, že polovina pražských nebožtíků nemá

pohřeb. I v celém Česku počet pohřbů lavinovitě klesá, třetina uren zůstává po kremaci nevyzvednuta, rozšiřují se rozptylové loučky a výjimkou není skladování uren po bytech či vysypávání popela na místech, která měl nebožtík rád.

Co to o nás vypovídá?

Jakkoli se ceny pohřebních služeb pohybují v řádech desetitisíců, sami o sobě nejsou příčinou. Pokud by veřejné rozloučení se zesnulým představovalo kulturní rituál, jehož neprovedení by bylo postižováno společenskou ostrakizací, snaha ušetřit by nehrála roli. Ani přání umírajícího nechat se bez obřadu vysypat na zahradě by z téhož důvodu nebylo vysloveno nebo pozůstalými respektováno, pokud by nešlo o protestní gesto.

Důvodem je postoj ke smrti, která je u nás vnímána jako individuální a veskrze soukromá záležitost. Veřejné rozloučení potom pro pozůstalé znamená pouze zmnožení a prohloubení smutku, aniž by současně přinášelo katarzní úlevu.

V této individualizované podobě se smrt jeví jako důsledek řetězce příčin, na nichž se nebožtík do značné míry podílí sám. Nezdravým životním stylem, zanedbáním preventivní péče a zejména pokročilým věkem. Smrt tady nepředstavuje tajemné mystérium, ale víceméně prostou mechaniku. Konec trajektorie vedoucí z bodu A do bodu B. Vnímají to tak umírající, když žádají příbuzné: „nedělejte si se mnou starosti“, stejně jako jejich nejbližší, když taková přání respektují nebo předpokládají, že „on by to tak chtěl“.

Existují však výjimky. Tragické nehody a vyložené předčasné úmrtí. V takových případech se i u nás pohřby konají téměř vždy, zemřelí mají důstojné náhrobky a často i opečovávané památníky podél silnic. Tragická smrt jako by se kolektivního spoluprožití dožadovala. Netruchlíme totiž pouze nad ztrátou člověka, ale také nad tím, co odžito nebylo, co výjimečného mohl dotyčný vykonat a kde se jeho život mohl protnout s tím naším. A především: Předčasná smrt je nečekaným zásahem z vnějšku, který porušuje pohodlný řetězec příčin a následků a upomíná člověka na její všudypřítomnost a nevyzpytatelnost.

Pohřby tedy fungují i jako zařikávání, jejichž katarzní účinek spočívá v úlevě, že já jsem stále tady.

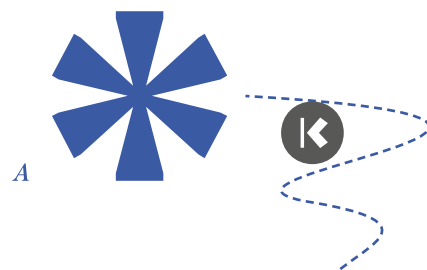
Tragická úmrtí jako by nás vracela ke kolektivnímu prožívání smrti. K vědomí, že smrt je naším společným údělem, že hranice mezi naším bytím a nebytím může vést každým příštím okamžikem a možnost ovlivnit ji vlastními silami a vůlí a odsunout na stáří je ryze hypotetická.

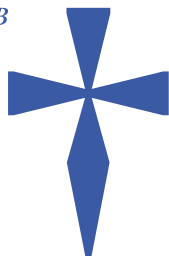
Válka s virem

Proč o tom všem mluvíme? Objevení viru, na nějž neexistuje lék, představuje kolektivní ohrožení, které změnilo i způsob, jakým se běžně vztahujeme ke smrti, a které nás nutí prožívat ji společně. Člověk, který zemře na virus, přestane být obyčejným nebožtíkem (tedy tím „nebohým, kdo ztratil úděl na této zemi“, použijeme-li etymologii) a mění se v oběť. Individuální smrt nahradí statistika. Malý život uchvátí velké dějiny. Protože mluvíme-li o obětech, je vždy nablízku slovo „válka“.

O válce se v souvislosti s virem začalo mluvit hned, jak se začaly plnit nemocnice a byli identifikováni první mrtví. A válečná terminologie se brzy stala mobilizující metaforou. Scházel se krizový štáb, vládu převzali epidemiologové, uzavřely se hranice, byl vyhlášen nouzový stav a zákaz vycházení a do boje vyslána armáda zdravotníků, z nichž se stali „hrdinové v první linii“.

Víme, že jazyk o nás vypovídá vždy víc, než zamýšlíme sdělit. A přirovnáváme-li situaci k válce, je v tom (kromě oné mobilizace) také potřeba dát hrozící předčasné smrti a našemu strachu z ní dějinný smysl. Válka totiž představuje rituál, v němž je člověku individuální život nejprve odňat, aby mu byl posléze vrácen zhodnocený tím, že se svou smrtí podílel na něčem, co ho přesahuje. I tak lze ostatně číst slavnou závěrečnou scénu Čapkovy *Matky*, která v posledním obrazy pochopí, že za určitých okolností může dát člověk svému životu smysl jedině tím, že bude ochoten jej obětovat. A že stejně jako by o tuto možnost zhodnocení života přišel její syn Toni,

kdyby zůstal doma, přišla by o ni také ona sama. Neboť je-li smyslem jejího života mateřství, pokud by nebyla schopna ho cele obětovat, znehodnotila by tím život i smrt svých dětí. Velké dějiny jí nedávají jinou možnost. Je tragická, ale také existenciálně úlevná, neboť celý předchozí život (bez ohledu na to, jaký byl) a veškerou prožitou bolest naplní takováto oběť smyslem. Jinak řečeno: Blížkost smrti zjednodušuje život na pouhé přežití, jehož jediný smysl spočívá v připravenosti k oběti. V tom je jednoduchost a velikost každého ohroženého života. Nebo ještě jinak: Hrozí-li člověku násilná smrt spojená s nějakým kolektivním ohrožením, lze pobyt na světě „prodloužit“ jen za cenu oběti něčemu vyššímu, co jednotlivý lidský život přesahuje.

Vzrušující lehkost bytí

Patos konce a existenciální úleva byly patrné i po vyhlášení covidové války. Těžko zapomeneme na výjevy, kdy se v tentýž okamžik otevírají okna domů a liduprázdnými ulicemi zní potlesk a sborový zpěv o tom, že hlavně nesmí být smutno a tohle že je ta krásná země, náš domov. Na dojemně nedokonalá videa, v nichž vyčerpané zdravotní sestry s otlaky respirátorů na obličejích tančí v rytmu třicet let starých popsongů. Na skauty, studenty a dobrovolníky, kteří rozvážejí babičkám a dědům nákupy, a každý, kdo umí udělat selfie, vzkazuje „díky“ všem obětavým prodavačkám, popelářům či policistům, profesím, o nichž dříve nechtěl vědět, že existují, pokud si rovnou nepřál, aby neexistovaly.

A pochopitelně roušky. Jakkoli může být jejich praktický dopad omezený, měly nesporně symbolický a mobilizující efekt. Jako bychom trhali dlažební kostky a stavěli barikády. Jejich šitím a nošením jsme se všichni zapojili do války a stali se součástí kolektivního rituálu, v němž jsme tentýž tragický osud sdíleli společně a s vědomím, že nikdo nemá před smrtí výhodu a nikdo si ji nezaslouží.

Na celé této situaci ale nakonec nebyla ohromující ani tak rychlost, s jakou se šířil virus, jako spíše přirozenost, s níž jsme ji nazvali válkou a byli ochotni vzdát se ze dne na den stávajícího způsobu života. Zřící se většiny svobod, uzavřít hranice a izolovat se jeden od druhého. A prožívat to celé s nadšením, až téměř euforií. Jako by nás to, že jsme ztratili vládu nad svými životy, svým způsobem osvobodilo. Jako by skutečná svoboda nebyla v možnosti rozhodovat se, ale naopak zbavit se odpovědnosti za svá rozhodnutí.

Ano. Situace, kdy je člověk nucen rezignovat na všechny své tužby, představy a plány a kdy mu zbývá pouze starost o holý život, je existenciálně úlevná. Žijeme ze dne na den, společný osud nás sblíží, nezištně si pomáháme, a protože máme co jíst, je život závatně jednoduchý. Je to život bez starosti s žitím. Skoro se zdá, jako bychom si právě toto skryté přáli, jako by válka byla v našich myslích dávno nějak přítomná.

Strach z budoucnosti

Na začátku byla řeč o tom, že člověk poznává sám sebe podle toho, jak reaguje na možnost svého nebytí. S tím nepochybně souvisí to, jak si svůj konec vůbec představujeme. Po devadesátých letech, kdy se každý pokoušel vlastní smrt obelstít výtažky ze žraločích jater a plastickou chirurgií, neboť věřil, že čím déle bude žít, tím lepší budoucnost zažije, po této éře „nesmrtelnosti“ zamlžil pohled vpřed prach z trosk Světového obchodního centra. Po finanční krizi o sedm let později pak už bylo zřejmé, že budoucnost není poctivou prací dosažitelným rájem (ať už si pod ním každý představoval cokoli), ale mlhavou prázdnotou, která rozostřuje hodnoty, od nichž jsme doposud odvozovali i smysl našeho života. Přesněji řečeno: Rozpadl se společenský konsenzus, který hodnoty, jako je svoboda, tolerance, evropanství či demokracie, naplňoval obecně sdíleným a srozumitelným obsahem. Mlhu před námi pak přirozeně obydleli démoni a civilizační hrozby (ať už šlo nebo jde o migranty či tající ledovce) a obavy z nich. Hodnotová dezorientace jako by nás vrhla zpět k elementárním danostem a všednodenním

„malým“ životům, kterým strach z budoucnosti dal kolektivní rozměr tím, že místo individuálního ráje učinil dosažitelným společný konec.

Čekání na něj pak naplnil virus. Přinesl bezprostřední ohrožení, které člověka vyvázalo z nároků života, kterému stále méně rozuměl a jehož smysl se mu ztrácel. Úleva z malých životů, kterých se chopily velké dějiny. A současně možnost kolektivně se vzepřít, neboť v ohrožení života jsme si všichni spravedlivě rovni.

To, co prožíváme nyní, je jiné. Čím více toho o viru víme, tím méně se cítíme být ohroženi. Nemluvíme o válce, ale vzájemně se obviňujeme ze švejkování. A nedojde-li ke zvratu a dramatickému nárůstu smrtelnosti, zůstane covid-19 epidemiologickým problémem. A politickým tématem, které bude rozdělovat společnost podobně jako prezidentství Miloše Zemana.

První vlna však ukázala, že představa kolektivní katastrofy je součástí našeho vyhlížení budoucnosti. Že na ni svým způsobem čekáme, a přibliží-li se, jsme připraveni obětovat stávající způsob života a možná i život jako takový.

Jde nyní o to, jak se tato připravenost k oběti projeví při další krizi. Přesněji řečeno, zda ji budeme umět využít k odvrácení ekologické katastrofy, nebo bude zneužita k destrukci evropské civilizace bez jakékoli pozitivní perspektivy. První možnost je nepochybně těžší. Je k ní totiž potřeba víry v budoucnost, v to, že máme šanci přežít a že taková oběť bude mít hlubší smysl. Že budoucnost, pro niž se máme společně obětovat, bude lepší než přítomnost, neboť přinese spravedlivé zhodnocení života všech, kteří jsou ochotni se něčeho vzdát. Druhou možností je, že nás strach z budoucnosti strhne k návratu do minulosti. A protože řízený pohyb zpět není možný a vracet se není kam, neboť minulost, jak nám ji koloruje nespokojenost se současností, nikdy neexistovala, půjde o destrukci, která vyvolá pouze chaos. Dost možná se pak ocitneme i ve skutečné válce. Otázkou je, zda případná oběť čehokoli bude mít pak ještě nějaký smysl.

Autor je šéfredaktor Hosta.

**S Petrem Zavadilem o dětství
na Kubě, překládání temné poezie
a práci zahraničního zpravodaje**

Když jazyk začne krásně kulhat

**Ptal se Jan Němec
Fotografie David Konečný**

Nejdřív jsem si sotva uvědomoval, že to je ten stejný Petr Zavadil. Jako zahraniční zpravodaj České televize ve Francii byl v době atentátu v redakci Charlie Hebdo v televizních *Událostech* každý den. A já jsem tehdy zrovna četl vynikající výbor *Bílé předání*, který o pár let dřív připravil z francouzského básníka Guyho Viarra. Od té doby jsem s tímto dvojjediným Petrem Zavadilem chtěl udělat rozhovor. Došlo k tomu až letos na sklonku srpna v kavárně Slavia v předvečer Magnesie Litery, na niž byl Petr Zavadil nominovaný za překlad *Madony zabijáků* Kolumbijce Fernanda Valleja.

Loni jste vydal nejen Vallejovu *Madonu zabijáků*, ale také antologii tří jihoamerických básníků *Tento chléb přežvykovat, psacími písmeny*. Nemrzí vás, že překladatelská porota Magnesie Litery překlady poezie v podstatě ignoruje? Není to úplně pravda. Když vezmu jen vlastní zkušenost, má první nominace na Literu byla právě za výbor kanárského básníka Andrése Sáncheze Robayny *V těle světa*. Ta druhá už za prózu, před několika lety jsem přeložil *Přelétavou nymfu* kubánského autora Guillerma Cabrery Infanta. A teď tedy Vallejo. Nemůžu říct, že by mě nějak mrzelo, že jsem nominovaný za překlad prózy, a ne poezie. *Madonu zabijáků* mám moc rád, chtěl jsem ji překládat a nabídl jsem ji nakladatelství Fra, tak jako všechny své předchozí překlady.

Je pro vás těžší překládat prózu, nebo poezii?

Já myslím, že mě kdysi prokoukl Václav Jamek, který si mě pozval do rozhlasu poté, co mně jím vedená porota udělila Cenu Josefa Jungmanna. Přátelsky mě tam obvinil, že překládám poezii, protože to je snazší. To je samozřejmě třeba brát s nadsázkou, ale něco na tom je. Pokud si člověk básníka vybere, zabývá se jím a skutečně pronikne do jeho světa, je to obvykle tak, že ten svět se nemění. Jednou se do něj vžijete a pak jste v něm doma. Kdežto próza na mě osobně klade vyšší nároky, protože je vrstevnatější, pracuje s různými jazykovými rejstříky, a to je na překlad složitější. Na druhou stranu, i v próze si často zase vybírám ty autory, kteří mají nějaký svůj svět a příliš ho neopouštějí.

Mám pocit, že kdyby tu teď seděl nějaký básník a slyšel, že próza je

vrstevnatější, zuřivě by protestoval. Obvykle se má za to, že to naopak poezie je hutnější, pracuje víc s asociacemi, etymologickým pozadím slov a tak dále. Souhlasím, mluvil jsem skutečně jen o jazyku. Jako příklad si můžeme vzít třeba romány Maria Vargase Llosy. Vynikají nejen atmosférou, ale i skvělými dialogy. Každá postava má svůj vlastní jazyk a překlad by to měl vystihnout. Zatímco v poezii obvykle slyšíme stále jen jeden hlas, a to je zkratka hlas básníka. Toto jsem myslel tou vrstevnatostí prózy.

Jste ten typ překladatele, který autory pro české prostředí často objevuje. Co vás dovedlo k Fernandu Vallejovi?

Nepamatuji si už přesně, jak se mi zrovna *Madona zabijáků* dostala do rukou. Nejspíš mi o ní někdo řekl. Vybavuji si spíš to první čtení, které pro mě bylo ohromující. Ta kniha je plná nenávisti, se kterou normálně uvažující člověk těžko může souhlasit. Ale ta nenávist je nesena hypnotickým proudem jazyka, který člověku nedovolí dát tu knihu z ruky. A to bylo vlastně i to nejtěžší na tomto konkrétním překladu, převést ten proud a rytmus do češtiny. Takže pokud mi někdo řekne, že knihu přečetl jedním dechem jako já ten originál, jsem spokojený.

To říct nemůžu. Ten hypnotický proud jazyka jsem vnímal, ale zároveň mi to vše přišlo hodně hutné, obrazné, krutě poetické. Musel jsem si spíš dávat pauzy. Není to ostatně próza, která by se čtenáře snažila utáhnout na nějakých dějových zvratech. Ale chci se zeptat na tohle: Když jsem ji po pár dnech opravdu dočetl, chyběl mi na konci váš doslov. Překlady

poezie obvykle doslovy doprovázíte, tady by nebylo o čem psát?

Doslovy nejsou má oblíbená disciplína. Pokud ho po mně nakladatel nechce, jsem jen a jen rád. Valleja navíc na rozdíl od řady básníků neznám osobně. Ale kdyby tam ten doslov byl, psal bych asi hlavně o překladatelských výzvách, které přede mě postavil. Když pominu zvláštnosti kolumbijské španělštiny, které jsou s pomocí Googlu nebo Anežky Charvátové dohledatelné, byl to asi hlavně ten zvláštní rytmus Vallejovy prózy. Dlouhé, sekané věty, jejichž sekvence na sebe ne nutně navazují, nalomená gramatika, kterou člověk musí trochu naštípnout i v češtině, ale zároveň ne příliš, aby se v tom čtenář neztratil. A mluvil bych samozřejmě také přímo o něm. Pochybuji, že v Jižní Americe je v současnosti významnější a kontroverznější intelektuál. Pokud jste tu knihu četl, asi tušíte, na co narážím...

Že je homosexuál?

Myslím, že to už v současnosti ani v machistické Jižní Americe zase takové téma není. Nebo aspoň ne v intelektuálních kruzích. Kontroverzní je spíš ten radikální pesimismus a určitá mizantropie. A také Vallejova bytostná nenávist ke katolické církvi, to je v Jižní Americe vždy těžké.

Když si pomůžu srozumitelným popkulturním odkazem, *Madona zabijáků* působí trochu jako *Narcos* pro intelektuály. Skutečně jsme v Medellínu na konci éry Pabla Escobara, i když to všechno, co *Narcos* seriálově vytěžuje, se tady ocitá jen na pozadí. Zajímalo by mě, jakou stopu vlastně narkoterorismus a kokainové války v kolumbijské literatuře zanechaly?

Vallejo určitě není jediný, kdo o téhle době píše. Vzpomenout lze třeba 35 mrtvých Sergia Álvareze nebo *Hluk padajících věcí* Juana Gabriela Vásqueze, pokud zůstanu jen u románů dostupných i česky. Ale Vallejo — a to bych mu přičetl k dobru — se s tou dobou vypořádal hned na začátku své spisovatelské kariéry, vlastně ještě na konci toho Escobarova období, v podstatě bez

**Ta nenávist je
nesena hypnotickým
proudem jazyka, který
člověku nedovolí dát
tu knihu z ruky**

odstupu. Možná i proto je *Madona zabijáků* tak intenzivní. S čím bych ale polemizoval, to je ta teze, že jde o *Narcos* pro intelektuály. Tématem této knihy je přece něco úplně jiného než drogové války. *Madona zabijáků* je existenciální novela, která hovoří o lásce, sexualitě a smrti. Jasně, doba, ve které se to odehrává, všechna tato témata staví do násilnějšího světla, ale ve skutečnosti je to o něčem úplně jiném než seriál *Narcos*. Který se mi, mimochodem, líbil.

Mně ta kombinace sexuality, násilí a poezie přišla vlastně genetovská. S tím byste souhlasil?
Pokud vím, sám Vallejo o Genetovi nemluví, ale ano, asi by se to dalo úspěšně srovnat. Styčných ploch

je celá řada. Je tu jakási černá lyrika inspirovaná temnějšími vrstvami společnosti i lidské povahy. A taky samozřejmě tematizovaná homosexualita, která má u obou podobné zabarvení, něco andělského uprostřed bláta. V tomto pojetí homosexuality má Vallejo mnohem blíž právě k Genetovi než třeba ke Kubánci Reinaldu Arenasovi, pro kterého je homosexualita výrazem naprosté svobody a je u něj stejně barvitá, košatá a hyperbolická jako jeho styl.

Moře a sůl na kůži

Váš otec na konci osmdesátých let působil jako zpravodaj ČTK na Kubě. Jaké to pro vás

bylo ocitnout se v jedenácti letech v úplně jiném světě?

Tak si to představte: Rok 1986, šedivá, studená Praha, hodně plaché dítě. A najednou vás vypustí uprostřed bujných tropické země, která hraje barvami, chutěmi a vůněmi. A také jazyk je úplně jiný, tělesnější, sexuálnější. Moře, sůl na kůži, všechny tyto vjemy... Bylo to úplně fascinující, trochu jako se znovu narodit. Musím říct, že od té doby, co jsme se v roce 1990 vrátili, mi Kuba chybí.

Nikdy jste se tam nevrátil?

Samozřejmě jsem tam několikrát byl, ale to máte těžké. Tehdy jsem nevnímal všechny negativní stránky režimu, který tam doteď vládne. Svým

Moje dcery dnes říkají, že mám vždy jinak posazený hlas, když mluvím česky, španělsky a francouzsky

kamarádům dnes například příliš nedoporučuju, aby na Kubu jezdili, protože všechny peníze z turistického ruchu shrábnou lidé spojení s režimem, jen pár drobných zůstane přímo poskytovatelům turistických služeb, a i ti jsou vlastně na Kubě šlechta. Dnes si tohle všechno uvědomuju, a přesto pokaždé, když vystoupím v Havaně z letadla a ucítím vůni Kuby, ve které se mísí moře, shnilé ovoce a benzin, jsem úplně dojatý.

Žili jste na konci těch osmdesátých let spíš v komunitě expatů, jak by se dnes řeklo, nebo jste měl šanci poznat Havanu z ulice?

Úplně z ulice to asi nebylo. Na Kubě v té době žilo hodně Čechoslováků a samozřejmě se drželi spolu. V Havaně mimo jiné byla třeba československá škola, kam se chodilo až do sedmé třídy, pak jsme povinně museli na ruskou. Na druhou stranu, rodiče byli hodně zvědaví, v Havaně se dnes rozhodně neztratím a Kubu jsme sjezdili celou. Viděli jsme, jak Kubánci skutečně žijí a že to není žádný zázrak, ale já jsem tehdy ještě nebyl ve věku, abych si to všechno nějak porovnal. Měl jsem jiné starosti, například jsem se tam začal učit francouzsky.

Anežka Charvátová mi před pár lety vyprávěla, že na konci osmdesátých let byla na Kubě na studijní stáži a přímo na Malecónu poprvé četla *Tři truchlivé tygry* Cabrery Infanta, které nedávno přeložila. Vy jste v tom věku také musel objevovat nejen Havanu, ale i literaturu, ne? Máte pravdu, ale nebyla to tehdy kubánská literatura. Už dřív jsem samozřejmě četl mayovky a verneovky

a tady ty obvyklý klukovský věci. Ale na Kubě se mi poprvé dostala do rukou literatura pro dospělé, zřejmě předčasně. Začal jsem tam využívat knihovnu československého velvyslanectví, kde jsem kromě *Milníků* Bohuslava Chňoupka a podobných skvostů narazil také na knihu s názvem *Idiot*. To mě v těch třinácti zaujalo. Poctivě jsem to přečetl, a i když jsem si jistý, že devět desetin jsem nepochopil, ta jedna desetina asi stačila, aby mě to někam dost zásadně nasměrovalo.

O co šlo v té desetině?

Tehdy mě asi nejvíc zaujaly ženské postavy, Aglaja Jevančinová a Nastasja Filipovna. To asi není úplně ideální představa ženy, ale je to jedna z ideálních představ fatální ženy. Byl jsem ve věku, kdy to člověka poznamená, jaké komplikované věci se mohou dít mezi mužem a ženou. Dostojevskij byl tedy na počátku a bylo třeba zkoumat dál.

Kuba zároveň musela být i na začátku vašich námluv se španělštinou.

I když jsme se dost pohybovali v té československé nebo slovanské komunitě, španělština samozřejmě byla všude kolem mě. Občas jsme třeba hráli s kubánskými kluky baseball na pláži a já jsem taky začal ve španělštině číst. Pamatuju si, že jsem mimo jiné španělsky četl *Knihu smíchu a zapomnění*, která tehdy v Československu byla dostupná leda v torontském vydání ze '68 Publishers. Milana Kunderu dnes zas tak rád nemám, ale úvodní sekvence o čepici Vlada Klementise a jeho následném zmizení z fotografie na Staroměstském náměstí mě dost

zaujala, protože o něčem takovém jsme se v československé škole v Havaně určitě neučili.

Jaký pak byl návrat do porevolučního Československa?

Vraceli jsme se do úplně jiné země, než z jaké jsme odjížděli. Sametovou revoluci jsme sledovali na dálku a s patřičným zpožděním. Bylo docela zajímavé sledovat v Havaně reakce prověřených kádrů mezi diplomaty i novináři. Třeba zpravodajka *Rudého práva* vůbec nepochopila, že komunisti jdou od válu, a dál posílala do Prahy udání, kdo z české komunity se moc okatě raduje, nebo dokonce obrací kabát. Nicméně z toho divokého a údajně opojného počátku devadesátých let jsem toho moc nezažil. Rok jsem studoval na gymnáziu ve Štěpánské, ale zbytek středoškolských let jsem pak strávil v Dijonu, ve Francii.

Na gymnáziu ve Štěpánské jste se potkal s Erikem Lukavským, majitelem Fra, se kterým se dodnes přátelíte. Přestavuju si vás jako dva intouše v zadní lavici, kteří jsou těžce nad věcí a vzdělání spíš než ze školních hodin dolují z knížek...

Něco na tom bude, v zadní lavici jsme občas opravdu seděli. Oba rádi vzpomínáme na naši profesorku češtiny Holanovou. Na jedné hodině mluvila o Ecovu *Jménu růže*, které jsme oba krátce předtím dočetli. Říkala tehdy něco v tom smyslu, že je to pro nás v těch šestnácti letech moc složité. Koukali jsme s Erikem na sebe, ta je blbá, říkali jsme si, jsme tomu přece jasně rozuměli, ne? Byl to jeden z těch momentů, kdy jsme zjistili, že si budeme rozumět hlavně spolu, a vydrželo to dodnes. Ale nešlo jen o knížky, v noci jsme se dívali na Jardu Jágra, jak válí v NHL za Pittsburgh, a ráno po cestě do školy jsme rozebírali jeho výkon, měli jsme rádi akční filmy, psali jsme o nich slohovky a mysleli si, jak jsme originální... Později jsme taky oba začínali s překlady u Dauphinu, a když se Erik seznámil s Michalem Rydvalem, vzniklo Fra, ke kterému jsem se já externě přidal s těmi svými překlady.

Zmínil jste, že jste střední školu dokončoval v Dijonu. Internát francouzské střední školy musel být proti rozevláté Kubě pořádný rozdíl. Jak jsem říkal, francouzštinu jsem se začal učit už na Kubě. Zpětně to hodnotím jako dost matoucí — francouzština je racionální, přísná, a učit se ji od Kubánců mě na to těžko mohlo připravit. Stejně tak jako mě roky na Kubě těžko mohly připravit na přísný režim na francouzském lyceu. Rozdíl byl samozřejmě také v tom, že na Kubě jsem byl s rodinou, ale ve Francii sám. Roky v Dijonu pro mě nebyly tak zásadní z hlediska prožívání světa, ale byly zásadní z hlediska dobývání a obývání nového jazyka. Moje dcery dnes říkají, že mám vždy jinak posazený hlas, když mluvím česky, španělsky a francouzsky. Je to možné, ve všech těch třech jazycích se každopádně cítím velmi dobře.

A ve všech také pracujete.

Většina lidí vás asi ani nezná jako překladatele, ale jako letitého zahraničního zpravodaje České televize ve Francii. Ještě předtím jste však svůj televizní život začal na Nově. Jak jste se tam cítil?

Bylo to moje první zaměstnání po fakultě. A po vojně, třeba dodat. Kdybyste se mě tehdy zeptal, co budu dělat, na televizi bych nepomyslel ani náhodou. Ale stalo se, v roce 2002 jsem se ocitl v zahraniční redakci TV Nova jako součást party lidí, kteří většinou ani neměli vystudovanou žurnalistiku, spíš historii nebo jazyky. Mezi nimi třeba Jakub Szántó, se kterým jsme pak taky v rozmezí asi jednoho měsíce odešli do České televize. Zahraniční zpravodajství na Nově samozřejmě nikoho příliš nezajímalo a bylo jasné, že pokud to člověk chce dělat pořádně, je Česká televize jediná možnost. Ale vlastně mě pořád překvapuje, že jsem v televizi zůstal. I když mě tady teď váš kolega fotí, cítím se nesvůj. Stavět se před kameru pro mě není nic přirozeného.

A přitom těch vstupů z doby, kdy jste byl zahraniční zpravodaj České televize ve Francii, musely být stovky. Ostatně byl jste tam

Petr Zavadil (nar. 1975) je překladatel, romanista a novinář. Od svých jedenácti let žil čtyři roky na Kubě, kde jeho otec působil jako zpravodaj ČTK. Zavadil poté studoval lyceum ve francouzském Dijonu, v roce 2000 vystudoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obory francouzština a španělština. Jako student absolvoval krátkou studijní stáž v Granadě. Pět let pracoval v zahraniční redakci televize Nova, poté se přesunul do České televize, mezi lety 2013—2018 byl jejím zahraničním zpravodajem ve Francii. Paralelně ke své novinářské kariéře překládá, přeložil nebo se podílel na překladu více než dvaceti titulů. Za výbor ze španělského básníka Antonia Gamonedy *Tohle světlo* obdržel v roce 2011 Cenu Josefa Jungmanna. Třikrát byl nominován na Magnesii Literu za překlad. Bylo to s knihami *V těle světa* španělského básníka Andrése Sáncheze Robayny (2008), *Přelétavá nymfa* Kubánce Guillerma Cabrery Infanta (2011) a *Madona zabijáků* Kolumbijce Fernanda Valleja (2020).

v době útoku v redakci Charlie Hebdo nebo v klubu Bataclan.

Těch pět let, co jsem tam byl, bylo hodně náročných. Když děláte zahraniční zpravodajství, je to vaše meta být natrvalo vyslán do země, kterou máte rád a jejíž obraz pak pro českou veřejnost spoluutváříte. Ale také to znamená být k dispozici od rána od šesti do večera do jedenácti. Kdykoli může zazvonit telefon, že je potřeba něco natočit, udělat vstup. Co existuje program ČT24, není to jako dřív, že zpravodajství běží jen několikrát denně v určeném čase — běží pořád. A vy jako zahraniční zpravodaj samozřejmě nejste jen nějaký hlasatel, natáčení všech příspěvků sám produkuje. Já jsem se navíc z vlastní iniciativy pokoušel nějak pokrývat i Španělsko, takže toho bylo ještě víc. Rodina i překlady byly během té doby poněkud upozaděné. Ale zase jsem mohl udržovat osobní kontakt s některými autory, které mám rád.

Jak jste osobně a profesně prožíval ty dva zmíněné teroristické útoky v roce 2015?

Profesně to bylo období nejintenzivnějšího nasazení. Na obrazovce jsem takzvaně visel skoro pořád. S kolegou kameramanem Petrem Svidenským jsme po atentátu na Charlie Hebdo spolu s kolonou dalších novinářů sjezdili za tři dny sever Francie, kde se vrazi na několika místech schovávali, moc jsme toho nenaspali. Ale to množství práce zase pomohlo potlačit ty osobní pocity, na které se ptáte. Zkrátka na ně nebyl moc čas. Co to bylo za hrůzu, na mě dolehlo až mnohem později, když se ukázalo, co přesně se odehrálo v klubu Bataclan.

Jazyková dřev

Ve Francii jste objevil i básníka Guyho Viarra, jemuž jste pak v češtině připravil skvělý výbor *Bílé předání*. Jak jste na něj narazil?

To bylo ještě předtím, než jsem v Paříži působil jako zpravodaj. Pršelo a já jsem se schoval do jednoho oblíbeného knihkupectví, které má velmi dobře zásobenou sekci s poezií. Procházel jsem hřbety a připadl

na jméno, které mi nic neříkalo. Vyjmul jsem knihu z regálu, jmenovala se *Knih stěn*. Přečetl jsem pár textů a nabyl dojmu, že nic takového jsem nikdy nečetl. Nedokážu úplně říct, v čem to spočívalo. Pokud se mi o někom mluví obtížně, je to Viarre. To nejlepší, co jsem s ním mohl udělat, abych jeho psaní nějak přiblížil, skutečně asi bylo přeložit ho. Viarre nabízí jazykovou dřev, antipoetický, polámaný, nekompromisní jazyk. Jeho poezie nemá vyvolávat emoce, je spíš cerebrální. Přečetl jsem si tam tu sbírku skoro celou, pořídil si ji a začal pátrat dál. Viarre však není nijak známý ani ve Francii, poezie je dnes všude okrajová věc a on je trochu na okraji toho okraje. Právě tam se však dějí ty nejzajímavější věci. Narazil jsem tedy na Cédrica Demangeota, který poté, co Viarre spáchal sebevraždu, dostal od jeho rodiny krabice s jeho písemnostmi a postupně je zpracovával.

Váš loňský výbor ze tří jihoamerických básníků *Tento chléb přežvykovat, psacími*

písmeny dostal jméno podle verše Paula Celana. Mě vždy fascinovaly i tituly dalších vašich překladů. Výbor z francouzských prokletých básníků dvacátého století, na kterém jste se podílel, se jmenuje *Bytosti schopné zemřít, ale dost mě dráždí právě i Bílé předání. Co je v tom titulu pro vás?* Většinou se snažím při pořizování antologií najít v autorových básních krátký verš nebo název jedné ze sbírek, který by celou knihu vystihoval. Jedinou výjimkou je *V kořenech světla ryby*, tam jsme si název vymysleli, obávám se, že v tom hrál roli i požitý alkohol. Ale docela se mi ten název líbí dodnes. *Bílé předání* je původní název jedné Viarrový básně a pro mě je to jednoduché. Bílé předání je poezie samotná, něco, co básník předává čtenáři, přičemž bílá je v tomto případě asi barva smrti, protože celý Viarre vychází z předpokladu smrti. A taky v něm končí.

Zdá se mi, že z francouzské poezie překládáte hodně temné, často určitým způsobem mezní básníky. Zajímají vás existenciální a jazykové extrémy?

Zřejmě ano. Když se podívám zpětně na autory, které si vybírám, jistá krajnost je přítomná skoro u všech. Taky mě hodně zajímá tělo a tělesnost, ideálně rovněž vystavené nějaké krajní zkušenosti, třeba v *Sonetech smrti* od Bernarda Noëla, kde se popisuje mučení vězňů za války v Alžírsku z pohledu katů. Krajnosti a okraje jsou prostory, kde se podle mě dějí nečekané reakce, polámaný jazyk začne mluvit jinak, třeba u Artauda. Jeden francouzský básník tomu říká, že jazyk začíná krásně kulhat.

Zato vaše překlady španělské poezie jsou jiný příběh, zase už jen podle těch názvů. V kořenech světla ryby v případě výboru z Josého Ángela Valenteho, V těle světa v případě Andrése Sáncheze Robayny nebo Tohle světlo v případě Antonia Gamonedy. To skoro vypadá na francouzské temno versus španělské světlo...

Ve Španělsku ta temná tradice není, nebo jí je tam velmi málo. A pokud se u někoho objeví, jako třeba

u Leopolda Maríi Panera, kterého mám teď rozpřekládaného, tak se ty temné věci stejně vyslovují se španělským lyrismem. Temnou tradici bychom spíš zase našli až v Jižní Americe, která na francouzskou avantgardu navázala daleko příměji než sousední Španělsko. Snad i proto, že spousta zásadních jihoamerických básníků minulého století žila mezi válkami nebo i později v Paříži. Většina z nich se přitom zastavila na montparnasském hřbitově u hrobu Peruánce Césara Valleja, který pro španělsky psanou poezii znamená zhruba to samé co Rimbaud pro tu francouzskou. A sám si své osudové spojení s Paříží předpověděl v prvním verši jedné slavné básně, který by se zhruba dal přeložit takto: „Zemřu v Paříži za průtrže mračen...“ Ze zmíněného Artauda i z legend o krvavé hraběnce Báthoryové zase ve své poezii vycházela Argentinka Alejandra Pizarniková, dítě rusko-židovských přistěhovalců. Španělské světlo se k tomu všemu asi opravdu dá postavit do protikladu. Jestli jste někdy byl na jihu Španělska, tak víte, že tamní světlo je úplně jiný zážitek, který se třeba ve Valenteho poezii musel projevit. Světlo je tam skoro hmatatelná hmota. Kubánec José Lezama Lima o tom má krásný verš a potom už dám s citacemi pokoj: „Světlo je první viditelné zvíře neviditelné.“

Překlad je asi vždy svého druhu setkání s autorem, ale jak velkou roli pro vás hrají osobní setkání s těmi, které překládáte?

To je různé. Někdy to hraje velkou roli, jako v případě výboru, který jsem připravil z již zmíněného Cédrica Demangeota. Někdy malou, osobní setkání s Antoniem Gamonedou pro mě bylo spíš zklamání. A někdy už setkání není možné, to třeba v případě Guyho Viarra nebo peruánské básničky Blancy Varely. U francouzských básníků jsou ta osobní setkání důležitá i z hlediska samotného překladu, protože ty texty jsou často dost náročné, těžko proniknutelné a pomoc autora je potřeba. Udělám si svůj překlad a vyrazím za autorem, se kterým strávím tři dny společným intenzivním pročítáním a konzultováním.

Čím to, že překládáte výhradně současnou literaturu? Mám pocit, že třeba co se Španělska týče, v období zlatého věku pořád jsou autoři, které by stálo za to zpřístupnit.

S nadsázkou bych mohl říct, že to je lenost. Ony se ty vázané verše přece jen hůř překládají. Něco málo jsem zkoušel na vysoké škole a koneckonců i v Gamonedovi se najde několik pravidelných jedenáctislabičných sonetů — a byla to hrozná dřina. Ale spíš jde o to, že aby rozhovor mezi literaturami mohl probíhat, je třeba překládat hlavně současně autory. Věřím, že to má smysl i pro ty domácí, mít možnost číst díla svých kolegů a nějak na ně reagovat. Je samozřejmě záhodné reagovat i na Baudelaira, protože co si budeme povídat, vždycky bude nejlepší. Ale ten už zkrátka přeložený je. I když ne v úplnosti. Doufám, že se jednou pustím do jeho posmrtně vydaných poznámek o Belgii a Belgičanech, kde si nádherně vyřizuje účty s lidskou pitomostí a malostí. Právě jenom malí a pitomí lidé nevidí, že o Belgii Baudelairovi vůbec nešlo, že Belgičan je v tomto případě člověk jako takový. ●

Tajné dveře

Kdyby ve zdi přede mnou byly tajné dveře,
mohl bych je otevřít.
Kdyby za těmi dveřmi byla chodba,
mohl bych do ní vstoupit.
Kdyby ta chodba vedla do skryté zahrady,
mohl bych do ní projít.
Kdyby v té tajné zahradě byla cesta stinným loubím,
mohl bych po ní kráčet.
Kdyby ta cesta vedla k altánu,
mohl bych dojít až k němu.
Kdyby v tom altánu seděla tichá společnost,
mohl bych přisednout.
Kdyby ti lidé pili čaj,
mohl bych si také nalít.
Kdyby mi řekli, co mne v životě čeká,
dozvěděl bych se to.

Ale žádné tajné dveře tu nejsou.

(Hlasy ryb)

Láska

Ve tvém okně vítr vzdouvá závěs.
Ve tvém okně je váza
s jedinou růžovou astrou.

Já stojím u zdi,
v rukávu mám zlatou minci,
ve druhém amulet.

Jsme jako údolí, do nějž všechny vody stekly,
láska nám vyložila divné karty.

Jsi krasavice, které ve světě není rovno.
Narodila ses u opic,
vyrostlas mezi liškami
a učila ses od hadů.

Já jsem stín,
který všude chodí s tebou.

(Fú)

Bylo mírné ráno vlahé

Vzduch voněl vodou a mandlovými květy.
Slunce zlatilo střechy, z dálky zněly chvály.

Na trhu v koších velké množství plodů.
Pistácie, maklury, makadámy, cicimky, datle,
fíky, kaki, granáty, meruňky, boroje,
sultánky, ibišky, broskve, zázvory, pitaje,
oslizáky, tamarindy, angrešty, moruše, čerimoje,
kvajávy, karamboly, fisálisy, vonolusky, moukyně,
nataľky, rajčenky, nektarinky, ostružiny, papáje,
jeřabiny, opíhľedy, maliny, kokoloby, pistácie,
kokosy, mombíny, vlachy, pekany, lískovce,
mandarinky, klementinky, kešu, naveliny, mandle,
bagarády, arašidy, kaštiny, čufy, citranže,
primofiorky, pomeranče, hesperidky, pinie, kumkváty,
rozinky, grepy, pomela, limetky, cedráty,
Adamova jablka, panenská jablíčka, limekváty,
Buddhovy ruce, Boscovy lahvice, ciběby,
děkanky, šalimary, rybíz, opuncie, mirabelky,
medovky, korintky, bergamotky, dřiny, delény,
muškatelky, astramelky, mišpule, duriany, parmény,
kuruby, rugosy, durancie, manga, viliamínky,
jahody, brusinky, rambutany, jacquiery, mangostany,
aronie, borůvky, banány, liči, damascenky,
mukie, žakie, třešně, višně, astrachány.

Něco jsem koupil a šel zase domů.
Z oken voněla káva,
cvrčci teď dali se do hraní.

(Čtení z ohně)

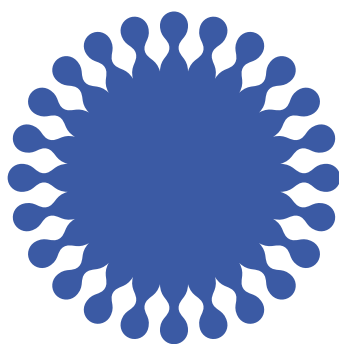

Jaroslav Pulicar, Morava, 2014

Jaroslav Pulicar, Polsko, 1998

Pár nesystematických poznámek

Knihy v době moru

Vladimír Pistorius

Přestože koronavirová krize dosud neskončila a o jejím dopadu na knižní trh lze pouze spekulovat, je snad možné pokusit se o jakýsi mezi-součet toho, oč jsme přišli, jakkoli celkovou bilanci bude možné udělat až na konci roku, poté co se ukáže, do jaké míry celá pandemie ovlivní koupěschopnost obyvatelstva a s ní i ochotu lidí kupovat knížky.

Pohled na to, co se na knižním trhu dělo a děje, záleží do značné míry na místě, z něhož se člověk dívá. Můj pohled je pohledem z nevelkého podniku, který spojuje malé nakladatelství s jedním zaměstnancem (většinu redakčních prací zadávám externistům) se dvěma knihkupectvími. Zatímco nakladatelství provozuji doma a rovněž mé sklady jsou v mém vlastnictví, knihkupectví mají pět zaměstnanců a dvě prodejny v nájmu. Během karantény sice poklesly tržby nakladatelství, ale díky e-shopům a e-knihám nebyl tento pokles fatální (tržby za březen byly skoro stejné jako vloni, tržby za duben o padesát procent nižší). V kontrastu k nakladatelství byl však u knihkupectví výpadek tržeb naprostý. Zatímco jsem tedy v nakladatelství zaznamenal určitý nepříjemný propad v prodeji během nepříliš významných měsíců března a dubna, situace v knihkupectvích byla brzy kritická. Tento pohled byl samozřejmě jiný u větších nakladatelství se stálými zaměstnanci a najatými kancelářemi i sklady. A hodně záleželo na rezervách, které si jednotlivé podniky vytvořily a mohly uvolnit. Z těchto důvodů se mi jako covidem nejohroženější částí celého knižního trhu jevila knihkupectví, především pak ta menší, která nejsou součástí nějakého knihkupeckého řetězce, neboť je známo, že tato knihkupectví fungují jen s malým ziskem a s malými rezervami a neustále jich ubývá.

Když se na konci dubna knihkupectví opět otevřela, prodej knih se vrátil, pokud zatím mohu soudit, na loňskou úroveň. Při svých odhadech vycházím z toho, že by takový mohl být i do konce roku, zejména pak během podzimního a předvánočního období.

Nakladatelská produkce se během karantény prakticky zastavila. Řada nakladatelů pozdržela i tituly, které

chystala na květen a červen, a jejich vydání přesunula, stejně jako já, na podzim. V dlouhodobém průměru vydávají nakladatelé v březnu i dubnu zhruba po osmi procentech titulů z celkové roční produkce. Během šesti týdnů covidové karantény tedy pravděpodobně nevyšlo dvanáct až třináct procent titulů, z nichž však většina zřejmě ještě do konce roku vyjde, třebaže je možné, že některé plánované tituly nakladatelé z opatrnosti či pro nedostatek volného kapitálu letos již nevydají. Meziroční propad počtu novinek tak nebude letos vyšší než deset až třináct procent.

Při odhadu snížení celkového objemu českého knižního trhu vycházím z materiálu Svazu českých knihkupců a nakladatelů „Zpráva o českém knižním trhu 2018/2019“, jenž uvádí, že roční tržby velkoobchodních distributorů a nakladatelů s vlastní distribucí ve velkoobchodních cenách jsou po odečtení tržeb za učebnice zhruba 4,3 miliard korun, což představuje 6,1 miliard v koncových cenách (bez DPH). Vezmeme-li v úvahu, že přibližně dvacet procent těchto tržeb padá na vrub internetového prodeje, jehož se výpadek netýkal, vyjde nám, že meziroční pokles tržeb by mohl být nějakých pět set milionů korun, které odpovídají zhruba šestitýdennímu výpadku tržeb v kamenných knihkupectvích. Při tomto odhadu jsem předpokládal, že zavření krámů nijak neovlivnilo prodej učebnic a že se naopak na celkovém prodeji nijak zásadně neprojeví určité zvýšení obratu e-shopů, e-knih a audioknih. Ze zmíněných pěti set milionů bude zhruba polovina chybět v nakladatelském sektoru a polovina v sektoru knihkupeckém a distribučním.

Pro zmírnění dopadu koronavirové krize navrhla vláda rozpočet ministerstva kultury zhruba o jednu miliardu korun. Z této částky pak

ministr Zaorálek vydělil na podporu knih pouhých deset milionů, kterážto částka byla použita pro druhé kolo dotačního řízení na podporu vydávání nekomerčních titulů. Pokud by to byla jediná pomoc státu, byla by žalostně nízká a nijak by nepomohla v těžké existenční situaci, v níž se řada nakladatelů a knihkupců ocitla. Naštěstí však měli možnost žádat kompenzace od státu v rámci různých antivirových programů určených všem podnikatelům. Především tedy refundací části mzdových výdajů a nájmu.

Jak velká tato pomoc ve svém úhrnu byla, se dá obtížně odhadnout. Zpráva Svazu českých knihkupců a nakladatelů o knižním trhu z roku 2013 odhadovala, že česká knihkupectví poskytují asi tři a půl tisíce pracovních míst a stejný počet pracovních míst nabízejí nakladatelství (dohromady tedy asi sedm tisíc pracovních míst). Zatímco však v knihkupectvích je většina pracovníků ve stálém pracovním poměru, v nakladatelstvích funguje řada externistů jako osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Poměr počtu obou skupin ovšem není znám, stejně jako nevíme, jaká je průměrná mzda v celém oboru. Státní pomoc se pak u obou skupin pracovníků lišila: zaměstnavatelům stát poskytl „kurzarbeit“ refundující osmdesát procent mzdových prostředků jejich zaměstnanců, zatímco osoby samostatně výdělečně činné měly nárok na pět set korun na den. Pokud malý podnikatel nevyužil žádný z obou programů, mohl žádat také o příspěvek zhruba čtyřicet čtyři tisíc korun. A nyní si můžeme hrát s těmito proměnnými (počet zaměstnanců, procento OSVČ, průměrná mzda) a budeme docházet k různým výsledkům úhrnné podpory. Většinou se dostaneme k číslu mezi dvě stě padesáti a tři sta padesáti miliony korun.

**Nakladatelská
produkce se
během karantény
prakticky zastavila**

Celková pomoc českého státu knižnímu sektoru byla tři sta až čtyři sta milionů korun

Druhou významnou součástí pomoci byla refundace části nájmů. Ale ani zde není částka celkové pomoci známa. Podle pomoci našim dvěma obchodům očekávám, že by se mohla pohybovat kolem padesáti milionů korun, ovšem vzhledem k tomu, že naše prodejny jsou jen malou částí celé sítě, připouštím, že toto číslo nebude přesné.

Odvažují se tedy konečně odhadovat, že celková pomoc českého státu knižnímu sektoru byla tři sta až čtyři sta milionů korun, a že tak pokryla šedesát až osmdesát procent výpadku tržeb. A že snížila čistou ztrátu podnikatelů způsobenou zavřením knihkupectví na sto až dvě stě milionů korun. Do jaké míry se tato ztráta do konce roku 2020 prohloubí, nebo naopak sníží během podzimního a vánočního prodeje, v současné době nechávám na Pythii.

Jak již bylo řečeno, samotné ministerstvo kultury podpořilo knižní trh pouze tím, že pro druhé kolo dotací na vydávání nekomerčních knih dodatečně alokovalo z hlediška celkového navýšení rozpočtu zanedbatelnou, avšak pro tento typ dotací nebyvale vysokou částku deset milionů korun. Ve druhém grantovém kole ministerstva kultury tak grantové komise rozdělily celkem 14,5 milionu korun mezi dvě stě devět titulů, přičemž 2,6 milionu korun z této částky má být vyplaceno v rámci dvouletých projektů teprve v roce 2021.

Zaplatěná za každou dotaci a druhé dotační kolo bylo opravdu štedré! Ale pokud by zůstalo jedinou pomocí státu v covidové krizi, nebyla by to pomoc vůbec efektivní. Tyto dotace sice pomohly vydat nějaké dvě stovky nekomerčních knih, ale nijak nepřispěly nejohroženější části

knižního trhu, totiž knihkopcům. I když stát celkem účinně přispěl na částečnou sanaci výpadku tržeb, stále ještě bedra nakladatelů a knihkupců tíží nutnost vypořádat se se zbylými dvaceti až čtyřiceti procenty této ztráty, která mnohé může přivést na pokraj bankrotu. Možný zánik části knihkupectví je hrozba, která se nepříjemně vznáší nejen nad samotnými knihkupci a jejich zaměstnanci, ale kvůli následnému zúžení odbytových možností i nad všemi nakladateli, jak to celkem výstižně vyjádřil v rozhovoru s Danielou Drtinovou z 9. dubna na *Aktualne.cz* předseda Svazu českých knihkupců a nakladatelů Martin Vopěnka: „Když padne část nakladatelů, trh se zotaví. Ale když padne páteří síť knihkupectví, tak potom se sesype celý trh.“

Ministerstvo kultury tradičně nemá pro knihkorce žádný podpůrný program (který by například napomáhal setkávání autorů a čtenářů či jiné kulturní akce v knihkupectvích), ke knihkopcům se nehlásí a tváří se, že jsou doménou ministerstva obchodu a průmyslu. Podobně jako předseda Svazu českých knihkupců a nakladatelů jsem i já přesvědčen, že pomoc vlády se měla soustředit především na udržení knihkupecké sítě a že adekvátní odpovědí státu na covidový malér měla být v knižním sektoru plošná pomoc v podobě alespoň dočasného vynulování DPH. Pokud by byla DPH na knihy odpuštěna alespoň v druhé polovině letošního roku, vyneslo by to knižnímu trhu asi pět set milionů korun, přičemž by tato částka byla současně efektivně a bez další administrativní zátěže rozdělena mezi všechny nakladatele, knihkorce a distributory.

Necelé dva týdny po uzavření obchodů, 25. března, ustavilo šestnáct menších nakladatelů Cech malých nakladatelů a jeho jménem poslalo ministru kultury Zaorálkovi otevřený dopis, nadepsaný „Nenechte nás padnout“. Tento (bůhvíproč teatrálně otevřený) dopis, v němž se hovoří o „stavovské sounáležitosti“, „snaze zachránit specifickou oblast české kultury“ a na pomoc se povolává i „tradice prvorepublikových předchůdců“, není šťastně formulován. Jeho signatáři se v něm, ať už bezděky, či vědomě, vymezují bezmála jako sůl knižní kultury. Příslušné místo, v němž se vyhrocuje napětí mezi malými a velkými jako rozpor mezi kvalitou a komercí, stojí za ocitování:

Nakladatelství sdružená v Cechu malých nakladatelů navazují na dobrou tradici svých prvorepublikových předchůdců. Právě knihy vydávané například Josefem Florianem ve Staré Říši, v Pojerově Atlantisu, ve Svatém kopečku Václava Petra nebo u Kamilly Neumannové v Knihovně dobrých autorů patří mezi literární klenoty, které na rozdíl od tehdejší takzvané komerční literatury dodnes oslovují čtenáře svým obsahem i grafickou úpravou a dlouhodobě obohacují českou knižní kulturu.

Jako by velká prvorepubliková nakladatelství, jakými byly třeba Melantrich Bedřicha Fučíka, nakladatelství Družstevní práce či František Borový, vydávala jen samou „komercí“. Cech ve svém dopise navrhl, aby ministerstvo kultury „vyhlásilo speciální dotační program, jehož prostřednictvím by jednotlivým žadatelům poskytlo finanční podporu, odvozenou od prokazatelné ztráty, která nakladatelstvím vznikla v době krize“. Přitom však pomoc žádal vlastně jen pro malé nakladatele a o jiných subjektech knižního trhu, především pak o knihkopcích, se nijak nezmiňoval.

Nezávisle na zmíněné iniciativě vedl svá jednání s předsedou vlády a ministrem kultury také předseda Svazu českých knihkupců a nakladatelů Martin Vopěnka. Otevřeným dopisem „Nenechte nás padnout“ byl

nemile překvapen a 1. dubna rozeslal nakladatelům e-mail s výzvou, aby se zdrželi samostatných nekoordinovaných aktivit, a současně je seznámil s cílem a programem svého jednání — získat pro knižní trh jednu miliardu korun:

Intenzivně jednáme s vládou o záchraně knižního trhu. Jde nám o to, aby stát letos podpořil vydání každé knihy, pomůže to tedy malým i velkým subjektům proporčně. Dále chceme dosáhnout záchranné podpory pro knihkupce. Celkovou potřebnou částku jsme vyčíslili na 1 miliardu korun. Nechte prosím jednání na nás, protože pokud bude navenek pronikat názorová tříšť, ve výsledku to oslabí naši pozici a ničeho nedosáhneme...

Vopěnkův program byl programem plošné pomoci — navrhoval, aby byl finančně podpořen každý vydávaný titul, bez ohledu na jeho kvalitu. Požadovaná částka miliardy korun však byla enormní a nereálná. Dlužno říci, že se její výpočet nejspíš opíral o pesimistický předpoklad, že prodej knih bude silně poškozen i po opětovném

otevření knihkupectví (který se, pokud mohu soudit, zatím naštěstí nenaplnuje). V již zmíněném rozhovoru předpovídal, že knižní trh poklesne letos o třicet procent, že jeho celková ztráta bude dvě a půl miliardy korun. A také navrhl, aby stát hradil knihkupcům až do konce roku padesát procent nájmu, „protože neočekáváme zotavení trhu“.

Ministr Zaorálek však argumentaci Svazu českých knihkupců a nakladatelů o plošné podpoře odmítl a 7. dubna prohlásil: „Na vládu předkládám balíček pro záchranu kultury, jehož součástí je i podpora malých nakladatelů. Vládní prioritou je pomoci především těm, za kterými nestojí velcí, silní vlastníci,“ čímž *de facto* vyhlásil, pěkně po proletářsku, kádrování vlastníků. To se ovšem naštěstí nekonalo a místo něj se realizovala jen výše popsaná bezzubá grantová podpora nekomerčních titulů, v níž se dostalo jak na malé nakladatele, tak i na ty největší. A ministrovu prohlášení zůstalo bez jakéhokoli důsledku a smyslu.

Během korespondenční a publikační aktivity na začátku krize došlo také k *faux pas*, které přizivilo tradiční

napětí mezi malými a velkými nakladateli. Martin Vopěnka v rozhovoru s Danielou Drtinovou kritizoval ministra kultury za to, že veškerá pomoc ministerstva se zredukovala jen na dotační podporu neziskových titulů. Při tom použil přirovnání k ekologické katastrofě. Doslova řekl:

Nastala katastrofa. Ta biodiverzita knižního trhu je ohrožena jako celek. Tady dneska, když to přirovnám k přírodě, hrozí, že vyhynou běžné rostliny, jako jsou pampelišky, topoly. A to, co řeší ministerstvo kultury, to je několik šafránů v nějaké horské rezervaci. To jsou ti malí nakladatelé, kteří dosud byli závislí zcela na dotacích, a ty chce ministerstvo dále podpořit. Ale pro tu celkovou biodiverzitu knižního trhu to má nulový efekt.

Kdyby nebylo mnou vyznačené předposlední věty, dalo by se s tímto výrokem v podstatě souhlasit. Ona vyznačená věta, která přezíravě přirovnává malé nakladatele k nějakým mimo rezervaci životaneschopným bylinkám, je však opravdu nehorázná. Celý výrok navíc v posluchačích vzbudil dojem, že jeho autor říká, že malí nakladatelé mají „nulový efekt“ pro bohatost knižního trhu. Abych však byl k předsedovi Svazu českých knihkupců a nakladatelů spravedlivý, domnívám se, že to jeho záměrem nebylo, že poslední větou uvedené citace chtěl pouze říci, že prakticky nulový efekt má to, co ministerstvo kultury podniká.

Jak to celé dopadne, budeme vědět až po spočítání vánočních tržeb. Důležité bude zachování funkčnosti knihkupecké sítě. Myslím si, že ačkoli jsou stále otevřené nejrůznější scénáře, existují důvody pro mírný optimismus. Že se knižní trh nezhroutí a covidový malér nakonec přežije.

Vladimír Pistorius (nar. 1951) je nakladatel, dlouholetý předseda Svazu českých knihkupců a nakladatelů. Je autorem úspěšného titulu *Jak se dělá kniha* (2003). V roce 2006 založil se svou ženou knihkupyní Márií Olšanskou nakladatelství Pistorius & Olšanská.

Viggo režisérem

Šimon Šafránek

Do kin míří křehký režijní debut Vigga Mortensena s názvem *Falling*. Proč uznávaný herec na prahu šedesátky propadl tak riskantnímu podniku?

Amerického herce s dánskými kořeny Vigga Mortensena si všichni pamatují jako Aragorna z *Pána prstenů*. Ve velkofilmové trilogii z počátku století přitom nezaújal ani tak neohroženým mácháním meče, jako chápavými očima, jakousi vnitřní milostí. Tržby série atakovaly hranici tří miliard dolarů, Hollywood ovšem nikdy nebyl Mortensenovým prvořadým cílem — jeho hvězdou se stal poněkud mimochodem. A na dobu omezenou. O tom svědčí výběr jeho dalších rolí. Našel blízkého spojence v režisérovi Davidu Cronenbergovi, zaskvěl se v jeho kriminálkách *Dějiny násilí* (2005) a *Východní přísliby* (2007), jimž dal psychologicky hlubší rozměr. Za *Východní přísliby* též získal svou první oscarovou nominaci. Od té doby si vysloužil ještě dvě: za snímky *Tohle je náš svět* (2016) a *Zelená kniha* (2018).

Mortensen kromě toho spolupracuje s mezinárodními festivalovými režiséry: v roce 2014 měly například premiéru hned dvě meditativní dramata z nehostiných končin, jimž propůjčil svou staženou, přemýšlivou tvář — jihoamerická *Jauja* od Lisandra Alonsa a příběh z afrického Atlasu *Daleko od lidí* od Davida Oelhoffena s podmanivou hudbou Nicka Cavea

a Warrena Ellise. Mortensen díky rodičům už v dětství zcestoval celý svět, dnes hovoří sedmi jazyky. Zároveň se však rodiče rozvedli, když bylo Viggovi jedenáct let, což jej poznamenalo tak hluboce, že zkušenost rozpracoval ve scénáři k filmu *Falling*. „Můj táta byl tvrdák,“ vzpomínal herec a režisér letos na jaře, když jsme se kvůli Mortensenovu režijnímu debutu potkali na Zoomu. „Narodil se do hospodářské krize v Dánsku na farmě, vyrůstal za války. Pro drsné slovo nešel daleko. Máma byla jemnější. Ale je třeba říct, že i když *Falling* vychází z mých vzpomínek na dětství, je to fiktivní příběh.“

Falling je komorní drama o vztahu problematického otce Willise a citlivého syna Johna. Odehrává se napůl v současné Kalifornii a částečně v době Johnova dětství na venkovském Středozápadě. Tam si John poprvé uvědomuje táto toxickou výbušnost, neurvalost, řev a facky. Po padesáti letech je všechno jenom horší, protože Willis (Lance Henriksen) začíná trpět stařeckou demencí. Stěhuje se z venkovského statku, odkud kdysi rodina prchla, k Johnovi (Viggo Mortensen). Na týden, než si najde bydlení poblíž. Situaci dramatizuje, že John je homosexuál. Bigotní otec rozhazuje rukama, rasista, xenofob. Na rozdíl od Willise však John nikoho nesoudí, natož pak svého

otce. Snaží se ho chápat, což vytváří neobvyklou dynamiku. Projevuje se to i v hereckém podání, kdy se od klidného Mortensena odráží životní výkon osmdesátiletého Lance Henriksena. Znáte ho coby robota Bishopa z *Vetřelců*, jeho ostře řezaná tvář vystupuje v akčních filmech a hororech, ovšem Mortensen mu snad jako první dal skutečně charakterovou roli.

Úsporná režie pak z *Falling* dělá nepřehlédnutelný zážitek, film trochu připomíná pozdní snímky Clint Eastwooda. Shodou okolností podobně jako Eastwood, i Mortensen složil pro svůj film původní hudbu. Režisér tak nechává nahlédnout do dalšího ze svých umění. Vedle filmu jej totiž zajímá i poezie, fotografie a také maluje.

„Proč jste vlastně začal režimovat tak pozdě?“ ptám se ho během našeho rozhovoru bezelstně. On se suše zasměje a zmíní čas. „Píšu od mládí, pak jsem začal fotografovat a hrát.“ A vedle odbočky před kameru dojde řeč i na peníze. „Mám na stole tři hotové scénáře, rád je pošlu, jestli víš o někom, kdo by to zaplatil.“ U *Falling* mu to trvalo mnoho let, protože jeden z investorů z projektu vycouval těsně před natáčením. Musel všechno zrušit, začít nanovo. Nakonec se dočkal a *Falling* míří koncem října i do českých kin.

Autor je režisér a filmový publicista.

Roboti bez ornamentů

Petr Vizina

„Přijela jsem se podívat na vaši tovární výrobu lidí,“ vysvětluje konstruktérům a ředitelům továrny její návštěvnice Helena Gloryová ve hře Karla Čapka *R. U. R.*, která letos slaví sto let od svého vzniku. Vůbec poprvé se tu objevuje slovo robot, které dali světu bratři Čapkové a později jej širšímu publiku představil sci-fi autor Issac Asimov, narozený v roce, kdy autor svého robota představil světu. Původně měl Karel Čapek pro umělého člověka, vyrobeného z „látky, která se chovala naprosto jako živá hmota, ač byla jiného chemického složení“, vymyšlené pojmenování „labor“, od latinského *labore* či anglického *labour*, tedy odvozeného od práce. Karlův bratr Josef prý tehdy od rozmalovaného plátna navrhl slovansky znějícího robota. Práce na panském, tedy robota, byla ještě za první republiky v živé paměti. Hra je jedním velkým podobenstvím trendů, které tehdy Karla Čapka děsily. „Tovární výroba lidí“, o níž mluví Helena Gloryová, může znamenat dvojí; buďto je hmota v procesu výroby povýšena na člověka, anebo je člověk redukován na pouhou funkční materii. Čapek si dovede představit to první, ale už za svého života zažije to druhé. Je svědkem degradace člověka ve jménu spravedlivějšího světa. V živé paměti jsou ve dvacátých letech mechanizovaná jatka první světové války. Pokrok techniky tehdy nově umožnil kosit živáčky kulometem. Pokrok sociální měl svůj temný stín v kolektivních utopiích hlásajících totální osvobození člověka od břemene práce. Nové pořádky měly nakonec vyústit ve svět praktický, pragmatický a efektivní, svět technologické modernity, o němž v nepravděpodobném unisonu hlomozí

výrobní linky kapitalisty Henryho Forda v zemi neomezených možností, tedy ve Spojených státech amerických, s elektrizujícími verši Vladimira Majakovského o budoucnosti země Sovětů. Čapek píše svou hru na motivy myšlenky umělého člověka a nápodoby lidství. Zdánlivě, ve skutečnosti se vypisuje z noční mýry, kterou pro něj znamená redukce člověka na pouhý praktický účel, na robota. Předjímá tak dvě totalitní fantazie dvacátého století, které dojdou naplnění nedlouho po smrti Karla i Josefa Čapkových, totiž totalitu nacistickou a komunistickou.

Člověk, to je něco, co dejme tomu cítí radost, hraje na housle, chce jít na procházku a vůbec potřebuje dělat spoustu věcí, které — které jsou vlastně zbytečné. Které jsou zbytečné, když má třeba tkát nebo sčítat. Naftový motor nemá mít trápeče a ornamenty, slečno Gloryová,

vysvětluje Karel Čapek ústy inženýrů návštěvnici v Rossumově továrně na roboty. Jako by parafrázoval myšlenku modernistického architekta Adolfa Loose, kladoucí rovnítko mezi ornament a zločin. Karel Čapek ironicky glosující podobné dobové tanečky pokračuje: „A vyrábět umělé dělníky je stejné jako vyrábět naftové motory. Výroba má být co nejjednodušší a výrobek prakticky nejlepší. Co myslíte, jaký dělník je prakticky nejlepší?“ zeptají se Rossumovi inženýři slečny Gloryové nakonec, aby tak v krátké otázce naplno vyzněl Čapkův komentář na adresu utopistů. Objevitel a továrník Rossum je ve hře *R. U. R.* nejspíš lidský rozum, tedy intelekt, jeden z atributů důstojnosti člověka, ale zároveň také děvka ďáblova, jak o striktně rozumovém uvažování smýšlel církevní reformátor Martin Luther. A dotazovaná Helena Gloryová má ve svém příjmení slávu, tedy moderní náhražku ctnosti.

Proč si číst o Čapkových robotech v hudebním sloupku, je po tomto úvodu nejspíš jasné. Podobně jako Charlie Chaplin ve filmu *Moderní doba* se pojmu robot zmocnili velmi záhy časomírou popkultury němečtí elektronici Kraftwerk z industriálního města Düsseldorfu. Zkraje sedmdesátých let

minulého století stáli před úkolem vlastně od nuly založit novostavbu německé popkultury. Pětadvacet let po válce a holocaustu uši ještě zaléhaly ozvěnou při vzpomínce na Hitlerovy projevy k zfanatizovanému národu. Autentická kultura poraženého Německa znala dlouho po válce leda tak tahací harmoniku, tubu a klarinet bavorské dechovky, odmyslíme-li si brechtovské zpytování svědomí na východě země, v Německé demokratické republice obsazené komunisty. Úkol hodný robota, kterým se Kraftwerk nakonec stali, přiznat se k němčině a k tomu, v čem národ vyniká, ke stavbě dálnic, k automobilismu a technickému pokroku vůbec.

Výčet technologických předností západního Německa v hudbě kapely Kraftwerk zní dnes, nějakých třicet let po sjednocení země, poněkud anachronicky. V přemýšlení o robotech platí rozdělení na to, co je technologicky možné (o tom spekuluje Isaac Asimov) a co je morálně správné (tím si láme hlavu Čapek). Jsme stále tam, kde byl svět ve dvacátých letech minulého století, kdy psal Karel Čapek *R. U. R.*

Düsseldorfská Kraftwerk na své „mission impossible“ uspěli. Z handikapu němčiny jako tuhé řeči pro rockovou hudbu udělali přednost. V roce 1978 natočili skladbu „The Robots“, kde dávají uvažování Josefa Čapka za pravdu. „Ja tvoj sluga / ja tvoj robotnik,“ zní slovansky ve skladbě s automatickým bubínkem a elektronicky zkresleným hlasem. Přiznávají se tak k myšlence robota podle Karla Čapka, bytosti zbavené důstojnosti, fachmana a praktické síly k budování. Příběh robota podle bratrů Čapků i podle čtyř mužů z Kraftwerk, kteří se do robotů stylizují, čeká na další promýšlení. Jak říká inženýr odrazující na počátku Čapkovy hry *R. U. R.* od bližšího pohledu na to, co se s lidskou důstojností děje: „Výroba umělých lidí, slečno, je tovární tajemství.“

Autor je hudební a literární kritik.

K umění transformace a europeizace

Eva Klíčová

**Radě Evropské unie Česko předsedalo
v prvním pololetí roku 2009.**

A byla to tak trochu zkouška:

**Jak uspěje postkomunistická země
s protievropským prezidentem?**

**Každá událost má dvě roviny, věcnou
a symbolickou. Nejvýraznějším**

symbolem předsednictví se stala

plastika Davida Černého *Entropa*,

která upozorňovala na jakousi míru

neurčitosti nebo neuspořádanosti

evropského „systému“, jemuž snad

hrozí chaos, či dokonce zánik. Jediným

poučením z tohoto příběhu je pak

to, že když se chaosem začnete

zaklínat a vyvolávat ho, tak přijde.

Předehra

Odpradáva totiž praví Umělci nedělali umění pro umění, ale hlavně pro peníze. „Tvůrčí svoboda“ znamená nemožnost prodeje umění, tedy popření jeho základní funkce, kterou je směna. Náš program je prostý: chceme prosperovat. Už jsme unaveni sklepními byty se studenou vodou. Teď chceme zasloužené bohatství, vily, auta a bazény. [...]

Jak nám ukázaly některé výboje kšeftualismu 70. let, umělecké dílo přestává být nutné pro umění, které se změnilo na prosté předávání mecenášových peněz umělců. [...]

Umění je mrtvé, existuje jen zboží a trh, nabídka a poptávka. Peníze nestárnou. (1986)

Úvodní citace pocházejí z manifestu skupiny Úchvatní. Ta se vynořuje někde v undergroundovém podhradí pozdně normalizační umělecké scény, kde se tenkrát potkali student filozofické fakulty a budoucí umělecký teoretik Tomáš Pospiszyl s budoucím umělcem Davidem Černým. Jestliže se tehdy mladí intelektuálové snad i trochu opájeli vlastní podvrtnou směrlostí a břitkou ironií, dějiny je s ironií sobě vlastní nakonec trumflý. Proces transformace jim vygeneroval umění koupěschopné milionáře, proces návratu do Evropy bojiště. Pozdní socialismus, jakkoli ekonomicky jsme byli součástí mezinárodní Rady vzájemné hospodářské pomoci, se vyznačoval fádňím každodenností v homogenním kolektivu sobě podobných. Navíc všemi etniky, které zde na okraji společnosti žily, masa Čechů více či méně opovrhovala — či vůči nim pociťovala alespoň nadřazenost jako v případě Slováků. Životní zkušenost většiny byla (vyjma dovolené v Tatrách a bratislavských televizních pondělků): jedna kuchyně, jeden jazyk, jedny dějiny, přehlednost, klid, dráty kolem hranic. Ideální prostředí pro nerušené hýčkání sebeklamů o národu šikovných ručiček a mazaných hlaviček.

Šestadvacet nových unijních spolubydlících tak znamená šok. Něco, v čem se rozpustíme, co nás sežere,

donutí starat se o malotřídku sirotků, je to zápas tuzemáku s rumem, pomazánkového másla s máslem a práva v rodině kohokoli zřackovat s pokrokářskou ideologií (cokoli od neomarxismu po eurokomunismus). Ironie vůči tomuto multikulturnímu polynárodním válči (*Volvox globator*), který nás vcucnul, je prakticky základní povinností hrdého Čecha z řad liberálů i národovců (čili soběstačnicků). Do pokusů o výklad *Entropie* se zapojili všichni.

Do NATO v růžovém tanku

David Černý patří od počátku devadesáté k nemnoha výtvarníkům, kteří jsou známi široké veřejnosti. Impulsem jeho proslulosti bylo nepochybně přetření tanku z původního smíchovského Památníku sovětských tankistů — na růžovo. Zřejmě nejpřetíranější tank na růžovo na světě osciloval mezi symbolem osvobození a okupace — a jak ukázala jeho instalace v Brně v roce 2017 během výstavy *Kmeny 90*, není všem náterům ani diskusím konec. Tento výtvarný komentář geopolitické situace se časově kryje s formálním rozpadem Varšavské smlouvy (duben a červenec roku 1991) — a ponížení východoevropského hegemonu lze interpretovat jako rituální obětinu za náš brzký vstup do NATO.

Impulsy geopolitiky a národního vědomí však dráždily Černého v devadesátých letech často: *Quo vadis* — trabant na čtyřech nohách, *Viselec* nebo *Kůň* — svatý Václav sedící na vzhůru nohama zavěšeném, již chciplém koni. Jeho punková postmoderna navíc signalizovala, že uliční šed' a mrtvolnost jsou definitivně pryč. Tehdy Černý také vytvořil své první „kity“ — plastiky, které ve velkém měřítku citují formu stavebnice, kdy je třeba jednotlivé dílky budoucí hračky vylomit z plastové mřížky. Černý takto v roce 1993 pojednal například Ježíše, Adama a Evu, „mrtvolu znásilněné ženy“ nebo „stojícího umělce“. K formě kitu, tentokrát s dílky členských států Evropské unie, se vrátil právě v roce 2009 v *Entropii*. Ta měla být dle představ vlády součástí naší sebe prezentace na evropské úrovni: kam mimochodem patřil i spot

s poškozáckou atmosférou, v němž si znuděné osobnosti hrají s kostkami cukru a vše uzavře výhrůžný slogan „Evropě to osladíme“.

Už volba Černého jako toho, kdo získá prestižní zakázku, měla rysy kamarádšoftu (neplést prosím se kšeftualismem!): ministerstvo v čele s Alexandrem Vondrou (ODS) nevypsalo žádnou soutěž a o celém projektu panovaly tak akorát neurčité představy. Vše navíc vznikalo narychlo a lze si docela živě představit, že v předpremiérové atmosféře kusu „Češi řídí Evropu“ nebyla agenda kolem nějaké vlastně dekorace úplně prioritní. Jak zevrubně byl někdejší disident a velvyslanec ve Spojených státech amerických Vondra obeznámen s tvorbou přítele Černého, není přesně známo — těžko by ale nevěděl o nadživotních figurálních torzech předklonů, do jejichž řitních otvorů bylo možno s pomocí žebříků nahlédnout a spatřit videosmyčku zesměšňující Václava Klause a Milana Knížíka. Potupa v té době již na své stranické dítě uraženého otce-zakladatele mohla být pro Vondru jako proatlantický smýšlejícího politika rozverným impulsem pro výběr Černého. Nutno dodat, že tehdy zpod Klausovy antievropské rétoriky prosvítala obhajoba ruských zájmů už příliš necudně (když se Jaroslav Spurný ve své knize *Jací jsme dnes* ptá, kde se vzala Klausova náklonnost k Rusku, zjišťuje, že už někdy v roce 1986, kdy jej Státní bezpečnost náhle přestává jako protisocialistického ekonoma sledovat — mnohé pozdější Klausovy postoje by to vysvětlovalo).

David Černý *Entropii* realizoval spolu s Tomášem Pospiszylem a Křištofem Kinterou nejen jako plastiku, ale také jako mystifikaci, že půjde o dílo sedmadvaceti umělců z jednotlivých států Unie (ještě bez Chorvatů, ale s Brity). Sami autoři doufali, že se vše podaří utajit déle, leč nestalo se tak. Jakkoli někteří fiktivní umělci dokonce disponovali vlastními webovkami s životopisy včetně dokumentace děl: například Slovák Boris Špernoga se na svých stránkách prezentoval mimo jiné dílem *Ferovo fáro*, tedy ojetým osobním vozem, jehož karosérie

byla vytuněna alobalem, nebo podobně koncipovaným dílem, stříbrnou *Ordináciou doktora Kokota* či plastikou *Chod do pičí* a podobně. S odstupem se Špernogovy webovky jeví svou podvratností vůči soudobému umění daleko vtipnějšími než vlastní plastika — naopak její katalog zachycoval podobu států v podstatně krotší podobě, což odpovídalo jeho mystifikační funkci. Krištof Kintera popsal divoký sběh událostí s (ne)záměrnou mystifikací následovně: „Ale ve chvíli, kdy nám začali [sic!] na fiktivní adresy umělců chodit desítky mailů v nám nesrozumitelných jazycích, bylo jasné, že jde do tuhého, že se nám to vymyká z rukou“ (Jan H. Vitvar: „Nejnebezpečnější Evropan Černý“, *Respekt*, 19. — 21. 1. 2009). Přestože tato blamáž sloužila jako následný argument proti *Entropě* („podvod za peníze daňových poplatníků“), hlavní vlna zděšení se vzedmula z vlastního zpodobení států. V celé kauze bylo pak dílo redukováno pouze na plastiku, nikoli vnímáno jako národně-sociální experiment.

Do Evropské unie na tureckém záchodě

↑ Černého *Entropie*

Přestože nejpozději od Duchampovy *Fontány* z roku 1917 umění primárně neusiluje o oku lahodící krásu, lze *Entropu* považovat za malé vítězství, k jehož ilustraci citujeme slova Krištofa Kintera pro *Respekt*: „Dokázali jsme jim, že máme smysl pro humor, že můžeme přivést něco jiného než nějakou gobelínovou dekoraci v národních barvách. Dost nám to někteří závidí.“ Jenže schopnost čtení vizuálního jazyka současného umění se ukázala poněkud limitovaná, a to nejen u úředníků a politiků, ale posléze i u mnohých publicistů. Zrcadlový obraz, který odrážel realitu lidových národních stereotypů, začal být považován za skutečnost a prakticky oficiální stanovisko státu. Nutno říci, že kontext je vždy díla půl, a pokud by Černý umístil plastiku třeba na sídlišti v Ďáblicích, lidé by ji nepochybně spontánně dotvářeli ještě bezuzdněji, aniž by došlo na skandál. Nicméně právě reakcemi plastika konečně ožívá, stává se procesem,

předmětem diskursu, interpretací a následných intervencí.

Před rokem na celou událost výročně zavzpomínal Ondřej Houska, v době našeho předsednictví redaktor Českého rozhlasu („Češi v Evropě Ondřeje Housky: Jak se Češi báli, že způsobí teroristické útoky“, *Ihned*, 30. 4. 2019). Houska vzpomíná, že zatímco v oficiálním katalogu vypadal Dánsko jako shluk kostiček z lega, ve skutečnosti v nich šlo rozpoznat portrét Mohameda (s turbanem). To Housku přivedlo k úvahám, zda takové karikaturní ztvárnění nemůže vyprovokovat teroristický útok. Tato úvaha aktivizovala českou diplomacii, Vondru i Černého a vyústila v utajenou noční akci, kdy zaměstnanec ambasády dostal za úkol kostičky na *Entropě* zpřeházet. K záchranné misi dokonce použil materiál ze stavebnic, které měly doma jeho děti. Tím se dynamické dílo teprve rozhýbává, jakkoli není zřejmé, zda směrem k větší uspořádanosti, či nikoli.

Houska dále vzpomíná na podobu Německa:

Tvrdil, že autorem tohoto zpodobnění je jistý Helmut Bauer. Jenže když jste toto jméno zadali do vyhledávače, vyskočil na vás důstojník elitní tankové divize SS, navíc dekorovaný vysokými vojenskými vyznamenáními. Ale především — Německo Černý na Entropě zobrazil jako soustavu dálnic ve tvaru hákového kříže. Češi proto raději zařídili pootočení ramen kříže tak, aby vše vypadalo v podstatě nevinně. Prostě dálnice. I když to udělali tak nešikovně, že někteří kritici v nové podobě dálnic viděli číslovky 1 a 8, které jsou všeobecně známou šifrou pro iniciály Adolfa Hitlera.

A další státy? Italové na národním hřišti kopulují s fotbalovými míči, Francouzi stávkují, Litevci jako Manneken Pis močí do Ruska, Nizozemí už je pod hladinou moře, z níž vystupují jen minarety, Rakousko reprezentují chladicí věže jaderných elektráren, Belgiei hovínkové okousané pralinky, v Polsku kněží vztyčují duhovou vlajku, Slovensko vypadá jako uherák ovinutý maďarskou trikolórou, Švédsko jako krabice z Ikey plná gripenů a Rumunsko jako kýčovitý Drákulův hrad. A Česko? Na tehdejšího prezidenta tvůrci nezapomněli: po displeji ve tvaru Česka běží Klausovy výroky včetně těch protievropských. Agenda tedy různorodá — od řekněme nápadů na první dobrou, kde vystupuje na povrch radost provokace „vylučovací a exkrementální“, po témata vpravdě evropská: environmentální hrozby, práva sexuálních menšin, migrace, korupce, celek propojuje národní stereotypy — ve smyslu hranic a předsudků — mnohdy právě nesmyslně směšných. Celý koncept kitu zároveň akcentuje možnost rozpadu politického celku — například Británie je prorocky nepřítomna. Největší skandál ale způsobilo Bulharsko ze skrumáže tureckých záchodů: nutno říci že čistounkých. Právě Bulharsko spolu se Slovenskem své pobouření protlačilo až na diplomatickou úroveň: Bulharsko dosáhlo zakrytí části instalace a omluvy (a pomstili se

nám karikaturou s kálejícím Švejkem), Slovensku stačila omluva. Na této švejkovské dimenzi je v Česku něco pravdy vždy — k vyvolání zákulisní atmosféry citujme z článku Jiřího Peňáse (Týden, 13. 1. 2009), v němž nechybí ani příznačná intimita pánského hospodského posezení, v němž se toho v Česku tolik odehrává:

V pondělí večer v jedné malostranské restauraci seděl David Černý a s ním skupinka novinářů z kulturních rubrik, byl tam také ministr pro evropské záležitosti Saša Vondra. Bylo to zajímavé: známý enfant terrible Černý působil jaksi zdrženlivě, mluvil nebývale tiše, až skoro plaše, že jsem si říkal, co se mu to stalo. [...] Saša Vondra byl také poněkud rezervovaný, vyjádřil přece jen jisté obavy, jak budou například právě Bulhaři reagovat na to, že jejich země je zpodobněna jako turecký záchod, ale opakoval, že umění je svobodná disciplína a nelze mu klást cenzurní překážky. To si mysleli i všichni novináři, já také.

Nejen jiné země

Tehdejší premiér Mirek Topolánek, když prasklo výhradně domácí autorství *Entropy*, konstatoval, že „polovina zemí nás bude žalovat a druhá polovina nám vyhlásí válku“. Svět naštěstí nemá takové „gule“ jako jimi pověstný někdejší premiér a většina států i médií to přešla spíše s rezervovaným pobavením. Zato v domovině se dílo stalo cílem tažení v kulturních válkách.

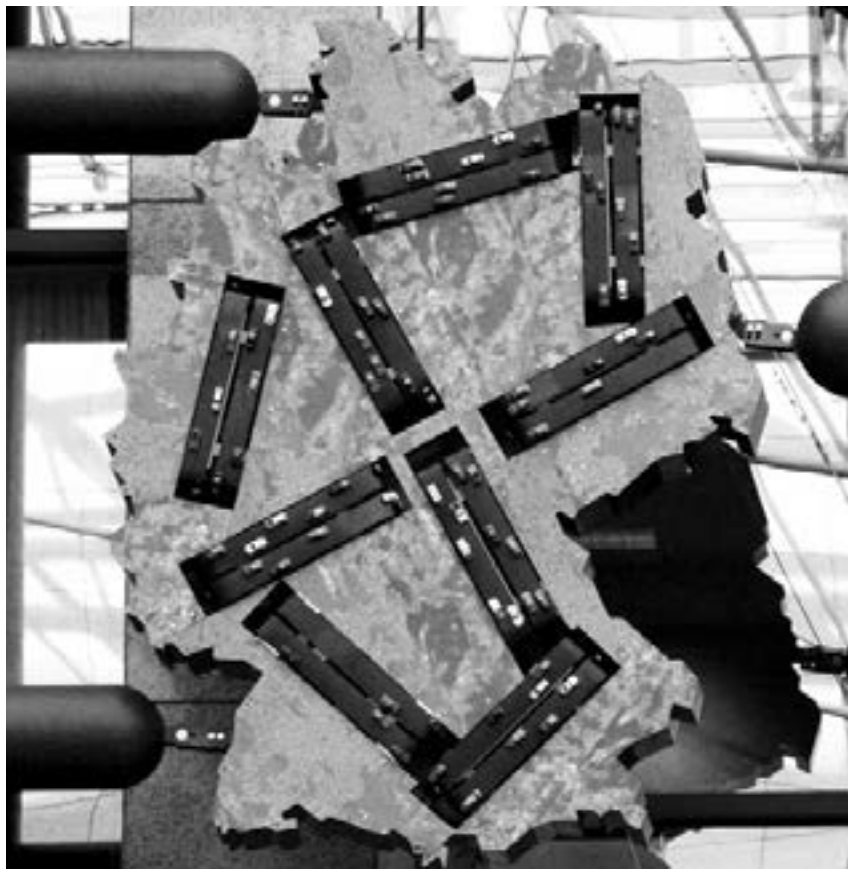
Podle mediální analýzy firmy Newton media *Entropu* co do počtu článků i síly mediálního dopadu překonala jiná převážně politická témata včetně plynové a hospodářské krize, Lisabonské smlouvy nebo pádu vlády uprostřed předsednictví, k němuž

svými intrikami zásadně přispěl právě Václav Klaus. *Entropa* obsazuje krásné šesté až sedmé místo. Co do povahy převažovala reflexe ambivalentní nebo neutrální, tisk hlavně informoval o dění kolem plastiky a zmiňoval její blasfemičnost. Ze sledovaných médií se *Entropě* nejvíce věnovaly *Lidové noviny* (neutrální a ambivalentní texty v počtu 62, negativní pak výrazně převažovaly nad pozitivními 25:11). Ještě dramatičtější se odchylovaly *Haló noviny*, které se ostře vymezovaly vůči českému předsednictví jako celku a většinu událostí komentovaly z řekněme proruského pólu (například v plynové krizi si cenily „konstruktivního“ postoje Ruska a Ukrajinu označovaly za potíživu, celý problém pak za „chybu v komunikaci“ a podobně). *Entropa* se tomuto deníku spojenému s komunistickou stranou stala zásadním argumentem ve válce proti současnosti. Poměr článků negativní-ambivalentní-neutrální-pozitivní byl pak následující: 48:10:1:0.

K dílu se zdaleka nevyjadřovali jen politici a novináři, ale své pohledy poskytli i lidé profesně spojení s výtvarným uměním. Takové respondenty oslovila veřejnoprávní televize (například „I Slováci kritizují Entropu, přesto ozdobi Národní divadlo“, *ct24.ceskatelevize.cz*, 14. 1. 2009), které kurátor Jiří Ptáček sdělil následující: „Požádat zrovna Davida o cokoli, to znamená přijmout riziko, že se to obrátí proti vám. Těto předvídatelnosti si na něm cením.“ Jan Skřivánek z časopisu *Art&Antique* v *Entropě* viděl dílo zásadního významu především díky kontextu:

Na projektu se mi líbí, že vrací důležitost a váhu umění. Umění má lidem podle něj v prvé řadě otevírat oči, to nemusí být vždy úplně příjemné. Že se něco takového podařilo

**K dílu se zdaleka
nevyjadřovali jen
politici a novináři**

↑ Detail Německa

galerie Milan Knížák, který *Entropu* charakterizuje jako

v rámci takto superoficiální události, považuji za mimořádnou událost a jsem za to autorům vděčný.

Podobně i kritička a kurátorka Lenka Lindaurová, která však měla mnohem více konkrétních výhrad:

V kontextu Černého tvorby ale nepatří objekt k tomu nejzajímavějšímu. Protože jsem o přípravě „tajného“ překvapení něco tušila, byla jsem trochu zklamaná. Pro mě je zpracování příliš krotké, málo razantní a výtvarně poněkud mdlé. („Černého Entropa je mdlá a nepřekračuje komunální humor, míní odborníci“, www.idnes.cz, 14. 1. 2009)

Kombinací ocenění odvahy narušit úzus oficiální umělecké prezentace a kritiky výsledného výrazu se vyznačovala většina postojů „lidí z oboru“. Radikálně opačný názor ale vyjádřil Černého úhlavní nepřítel, bývalý rektor Akademie výtvarných umění a v časech *Entropy* ředitel Národní

[...] typickou práci na zakázku, kde chce autor co nejvtipněji a ironicky, avšak zároveň krotce a zábavně, zobrazit země Evropské unie [...] Jde o předimenzovanou nástěнку s ambicí být za každou cenu vtipný a gigantický, což je ostatně vlastnost většiny Černého soch.

Navzdory vyhrčené osobní invektivě je však část Knížákovy kritiky namístě. Pro *Lidové noviny* se vyjádřil:

Je divné, že vláda nevyzvala umělců víc, aby měla větší šanci výběru, a je také s podivem, že nepožádala nikoho z oblasti výtvarného umění, aby odborně garantoval, nebo alespoň oponoval výběr. Pokud vím, tak návrh plastiky pro EU viděli či schvalovali (nevím, jak to přesně bylo) ministři Topolánek, Vondra, Schwarzenberg.

Byl Černý Vondrovým protekčním *enfant terrible* čili jakýmsi vývozním spratkem? Ne tak docela, zde by se dalo použít tradiční „nechoď, Vašku,

s pány na led“. Černý sice profitoval z přátelských vazeb k lidem z vládnoucí koalice a z jejich bohorovného utrácení ze státního, na druhou stranu se od něj politici pod nastalým tlakem rychle distancovali. Tyto rysy celé lapálie shrnul Karel Hviždala v článku „Černý, Entropa a české lajdáctví“ (*Neviditelný pes*, 5. 5. 2009), kde popisuje smluvní nedostatky zadání, díky nimž se také Černému snadno povedlo politiky mystifikovat. Černého hájí před politiky, kteří mu sami dali volnou ruku (cituje Vladimíra Justa a jeho poznatek o Bulharech, kteří se odkryli tím, že se zakryli). Hviždala uzavírá text jednoznačně: „Za celou patálií s Entropou tedy může výhradně lajdáctví úředníků z Úřadu vlády. Ve fungujícím řádném právním státě by se nic takového nemohlo nikdy stát.“ Davida Černého se před politiky zastával i Petr Fischer („Chvála Entropy čili jsme jen tím, jak nás vidí jini“, *Hospodářské noviny*, 14. 1. 2009), který nejen kritizuje nabubřelou kampaň „Evropě to osladíme“, ale ukazuje na její paradoxní vyznění vedle vládního postoje k *Entropě*: „Když už ale nedokázala nic lepšího vymyslet, měla být aspoň schopná „chlapský“ přijmout, že to někdo osladil i ji.“ To ale vláda nezvládla a místo toho „začala Černého veřejně pranýřovat a vicepremiér Vondra ho na ponižující tiskové konferenci v Bruselu přinutil k omluvě za to, že Česko i celou Evropu uvedl v omyl“. K disputaci o uraženosti je pro úplnost třeba připojit i Houskuv komentář:

Ani Černý tedy nepochopil, že předsednictví nepatří jedné konkrétní vládě, ale je úkolem a zároveň vysvědčením celé země. Zachoval se vlastně podobně jako Jiří Paroubek nebo Václav Klaus, kteří měli svržení Topolánkovy vlády uprostřed evropského předsednictví na svědomí.

Černý totiž trval na odinstalování *Entropy* po pádu Topolánkovy vlády, navíc s odvoláním na roli, kterou v něm hrál Klaus nebo komunisté. Vysmívaná nevraživost mezi národy Evropské unie tak prokapala přímo do vnitropolitického kontextu Švejkova. Entropie zkrátka narůstá.

Každý stylem, na který stačí

Do hlubší interpretace Černého díla se zanořil právník a sociolog Jiří Příbáš („Z pohádky do pohádky. O českém předsednictví a politické latině“, *Novinky.cz*, 23. 7. 2009), který v ní viděl věcný kontrapunkt „sousedských úšklebků“ k idealizovaným metaforám typu „evropský dům“. Politická reprezentace se mu pak jevila v konturách českých archetypů: jak ochránce proti cizáctví Švandy Dudáka, anebo ve vychytralosti Hloupého Honzy — včetně té latiny „Sudkulatýrstupijetujekáratenturyje“. Příbášova barvitá úvaha však končí značně skepticky: *Entropa* estetický i politický patos konstruktivismu převedla do nestabilní formy stavebnice.

Jestliže Příbášův vnímavý postoj lze charakterizovat jako věcně kritický a snad i zklamaný, úplně jinou rétoriku praktikují antievropští „konzervativci“ především v již zmíněných *Lidových novinách*. Ti případ s *Entropou* užívají nejen jako terč svých útoků vůči kultuře, ale zároveň z ní vyvozují politickou slabost Evropy. Za pozornost stojí i užívané výrazivo včetně pojmů dodnes frekventovaných v dezinformačních médiích. Příkladem zde budiž článek Martina Weisse „Předsudky jednoho Čecháčka“ (*Lidové noviny*, 16. 1. 2009), do něž dokonce zakomponoval úvahu, která je cudným vyznáním autoritářství:

Demokracie není stavěná na velké umění. Je to společenský řád stavěný pro co nejkldnější život průměrných, nedokonalých, přizemních lidí, jakých je většina. Je to první společenský řád v dějinách, který je vůbec vzal v úvahu.

Konzervavec si i dále nezadá s jazykem předrevoluční propagandy či budoucích dezinfowebů: „Nájemný kunsthistorik by o ní [tj. *Entropě* — pozn. autorky] určitě dokázal učeně blábolit, ale nevyjadřovala nic, byla to sterilní, bezpečně abstraktní dekorace.“ Jako příklad nacionalistického podrývání evropské pospolitosti lze použít také poněkud svérázný výklad statusu Evropské unie:

Navzdory vyhocené osobní invektivě je však část Knížákovy kritiky namístě

Evropská unie je navíc, navzdory svým aspiracím, stále ještě mezinárodní organizací. To, co se v Bruselu děje, není tedy politika v tom smyslu, jaký má to slovo v rámci jedné země, ale diplomacie.

Weiss vrhá do oběhu i slova jako „havlovština“ nebo „pražská kavárna“. Na Vysočině mezitím tiše číhá Miloš Zeman.

Evidentně ne úplně „bezpečně abstraktní dekorace“ nenechá v klidu ani Alexandra Tomského, jehož odpor vůči Evropské unii s ním smýká od svobodných po monarchisty. Plastice se přirozeně vysmívá z pozice konzervativce včetně akcentu na vliv autoritářského Kremlu a militaristického Izraele:

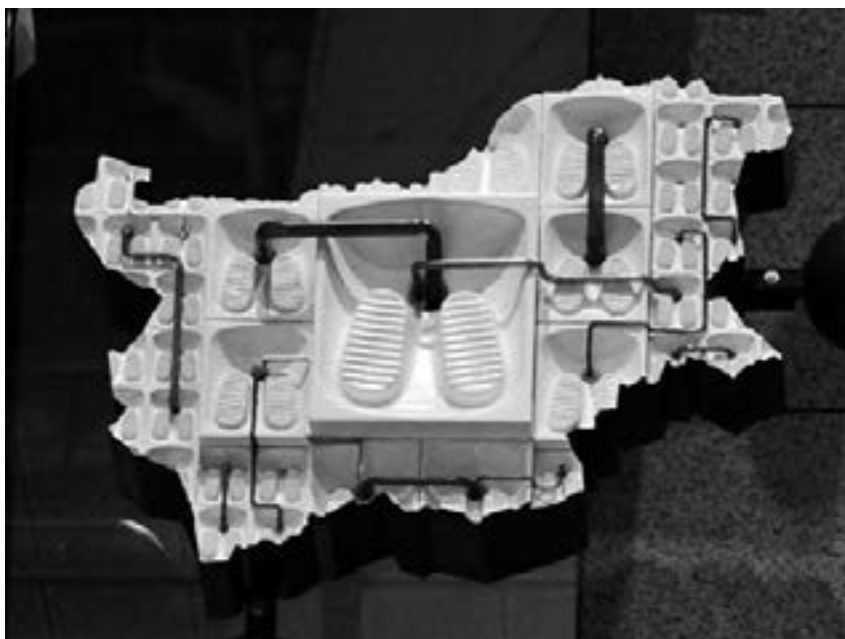
[...] legraci tu opravdovou si lze dělat jenom z úctyhodných institucí, jako je Církev nebo tchyně, jak praví klasik (Chesterton). [...] A tak nezbyvá než si dělat srandu z těch, co se tváří důležitě a dmou se pýchou, přestože do majestátu mají

velmi daleko. Světová prestiž unie je totiž přímo nepřímou úměrná důležitosti, kterou sami sobě europolitici přisuzují. Marně dnes pořádají nejružnější „summity“ a schůze na nejvyšší úrovni, jako by ani netušili, že nic nezmůžou ať už v Kremlu, nebo v Izraeli.

K závěru svého článku ještě — téměř nepochopitelně — zdůrazní, poté co ocituje Knížákovy útoky na „pa-umělce“, že „díla Davida Černého neznám“, a stejně zoufale si posteskuje, že „pomalu, ale jistě zaniká v umění i řemeslo“.

Výběr z konzervativců uzavřeme zmínkou z trochu rozbíhavé, ale příznačné glosy Daniela Kaisera „Černý už se zase nebojí“ (*Lidovky.cz*, 30. 3. 2009), která obsahuje další nepominutelnou ingredienci. Stejně jako Weiss (oba dnes v *Echu24*) brání Klause před městskými intelektuály: „David

↓ Detail Bulharska

Černý je zajímavý materiál ke studiu fenoménu davu. Urážet Klause v kruzích, v nichž se Černý pohybuje, je ta nejpohodlnější věc na světě,“ vysvětluje Kaiser v textu.

Východ a halónovináři

Reakce zahraničního tisku starých členů Unie byly různé, ale nikde rozrušení z *Entropy* nepřerostlo do diplomatického skandálu. Ten naopak rozdmýchalo Bulharsko — i s pomocí dotčeného guvernéra Bulharské národní banky, a tak musel Martin Klepetko, někdejší velvyslanec v Sofii, podávat vysvětlení: „Argumentoval jsem tím, že základní myšlenkou celého projektu bylo vysmívat se bariérám v myslech lidí, ale je jasné, že v této chvíli tato argumentace nepomůže.“ S daleko vroucnější omluvou naštěstí přispěchal pan prezident (www.klaus.cz/clanky/373):

Tuto plastiku v žádném případě nepovažuji za vtipnou ani za povedenou. Její jedinou ambicí je šokovat a mystifikovat. Plně sdílím rozhořčení bulharských představitelů a mnohých občanů, kteří proti tomuto „uměleckému dílu“ protestují.

↓ Detail Litvy

Nebylo to navíc poprvé, kdy český humor narazil na bulharskou hrdost. V roce 1999 totiž bulharský velvyslanec apeloval na Radu pro rozhlasové a televizní vysílání, aby zakázala klip kapely J. A. R. „Bulhaři“ — ten přitom jen lehce zavadil o východní retro estetiku kožešinových čepic a šustákovek, přičemž oboje se blahé paměti nosilo hojně i u nás.

Entropa pobouřila i Slováky. Přesněji řečeno slovenské nacionalisty: „Znázornění naší země uráží Slovensko a Slováky. Český umělec si tímto řeší problémy s psychikou,“ prohlásila místopředsdkyně Slovenské národní strany Anna Belousovová. K uheráku ve tvaru Slovenska ještě Belousovová dodala: „Měl by okamžitě vrátit honorář, protože nejde o umění, ale o dekadenci. Budeme považovat za umění nějaké halucinogenní představy?“ Slovenský ministr zahraničí Ján Kubiš ovšem spor smetl ze stolu hned v počátku, přijal omluvu Alexandra Vondry, přičemž Slovensko zůstalo součástí plastiky v původní podobě.

Jak dokazují interpretace Belousovové, Tomského, Weisse, Klause nebo Bulharů, konzervativně národní síly mají s chápáním současného umění potíže všude — samo dílo je jim slepou skvrnou a o to paranoidněji se chytají nesouvisajících okolností. Naopak na *Entropu* slovy

„Češi byli aspoň vtipní“ zavzpomínala poslankyně za rakouské zelené Ulrike Lunaceková, když kritizovala v roce 2011 obří maďarský „státotvorně“ pojatý koberec s mapou, která zachycuje území Maďarska v polovině devatenáctého století, kdy bylo jeho součástí Slovensko a části Rumunska a Srbska. Kdo si naopak nestěžoval, byli Poláci. Všeho ale do času: O rok později se maketa polské části *Entropy* stala součástí expozice *Ars Homo Erotica* ve varšavském národním muzeu. Polskou katolickou veřejnost už pak pro jistotu pobouřila celá výstava.

Jestliže „euroskeptičtí“ konzervativci použili *Entropu* jako symbol chatrné legitimacy Evropské unie a vyjádření despektu k současnému umění, tak přesně v tomto se (paradoxně?) potkali s přispěvateli *Haló novin*, které jsou geopoliticky orientovány v duchu tradic Československé socialistické republiky. To mimo jiné znamená, že postoj k *Entropě* není jen výrazem míry nepřízně k dekadentnímu Západu, ale je ukotven v daleko širším geopolitickém rámci — opět i s jeho konzervativní „lidovou“ estetikou. V těchto názorových vodách prakticky nikdo, kdo by dokázal dílo interpretovat vnímavěji jako Jiří Přibáň nebo Petr Fischer, neexistuje. Vždy se jedná o povrchně-vulgární odsudek, který se snaží dílo vyjmout z kontextu umění. Takto se činí v *Haló novinách* (a zase ten slovník propagand a dezinformací...): „Pseudoumělec dělá ostudu“, „umělecká výzdoba z dílny antikomunistického aktivisty“, „celá expozice je podvodem“, „jakási skládačka“... Dozvídáme se také, že „Černého exhibici“ je pobouřena europoslankyně Jana Bobošíková, která se pro změnu dožaduje omluvy na premiérovi Mirku Topolánkovi. *Haló noviny* také podrobně referují o tiskové konferenci KSČM k předsednictví, kde se Vojtěch Filip vyslovil, že „Černého výtvar osobně za umění nepovažuje“, stranický kolega se pak domnívá, že „umění by mělo provokovat, nikoliv urážet“. List věnuje pozornost i trestnímu oznámení: „Podat trestní oznámení na českého výtvarníka Davida Černého v trestním řízení za hanobení slovanských národů inicioval v sobotu na zasedání celostátního aktivu Slovanského

výboru (SV) České republiky Ivan Jernek z Dobříše.“

V návrhu je dále opět zmíněno „slaboduché dílo“, to, že Černý je „profláknutá figura“, a v seznamu prohřešků nechybí ani to, že Litevci močí „směrem k Moskvě“.

Umění jako nevědomý výraz politiky

Jakkoli komunisté uvízli ve světě před rokem 1989, svým estetickým světovým názorem se shodují s většinou o generaci mladšími pravičáky. Sovětoložka Katerina Clarková ve studii *Sovětský román. Dějiny jako rituál* mimo jiné rozlišuje kulturu a kulturnost. Zatímco součástí kultury je otevřený systém umění, kulturnost ulpívá v klasicismu a dekorativní vyprázdňenosti a je typická pro stabilizovanou (imperální) moc. Něco podobného je ostatně patrné i u nás: na jedné straně předválečná avantgarda — po válce rigidní socrealismus, který se často postupně rozměňoval do genericky dekorativní a vlídné „uměleckosti“. Zalistujeme-li namátkou *Haló novinami*, hned zjistíme, co si pod tím představit, viz například referát ze salonu Výboru národní kultury, přičemž exponáty jsou popsány jako „plastika něžné dívčí hlavičky“, a hojně zastoupení krajináři se svými „milovanými Šumavami“ či v obměně „zamilovanými Vysočinami“.

Tento svět je na hony vzdálen konceptuálnímu chápání umění, nedotčen avantgardou, přičemž nechápavý by byl i vůči zkyčovitěle teatrální produkci pozdního Milana Knížíka — kdysi přimknutého k mezinárodní skupině Fluxus, jež vzešla právě z dadaistických impulsů a podstatné pro ni byly instalace, happeningy či objekty z efemérních materiálů (Joseph Beuys) a esteticky měla rozhodně blíže k Černému než k „milovaným Šumavám“ modifikujícím nanejvýš výtvarný impresionismus.

K tenzi mezi vizuálními experimenty a stabilizovaným kódem nějakého „realismu“ lze uvést ještě širší souvislost vpravdě umělecko-geopolitickou. Poválečný abstraktní expresionismus (Willem de Kooning, Jackson Pollock, Mark Rothko) se podle všeho stal zbraní studené války,

jež měla konkurovat socialistickému realismu sovětské propagandy. První s touto tezí přišel umělecký historik Max Kozloff. Navzdory následné polemice, v níž se argumentovalo i nespolehlivostí umělců (alkoholici, anarchisté, individualisté) ve věcech studené války, nešlo popřít vazby CIA na uměleckou scénu, například prostřednictvím Rockefellerových a MoMA, financováním velké výstavy abstraktního umění v evropském zámoří a podobně. Z toho vyplývá, že umělci této „západní antiteze“ socialistického realismu se s takovou politikou vůbec nemuseli ztotožňovat — přesto jejich díla demonstrovala svobodomyslnost a velkorysost Západu. Není to vzdálené ani principu artwashingu, kdy miliardáři a společnosti vylepšují svůj veřejný obraz investicí do umění. A tady nastává i konec Černého punku v Čechách: rebel se příliš přilísnul k mocným kamarádům a ani jeho šaškovství jej neuchránilo. *Entropu* a státní čest (záchrana peněz daňových poplatníků) nakonec odkoupil uhelný magnát Zdeněk Bakala. Odsud už byl jen krůček do hlediště

↑ Detail Dánska

České Miss, v níž se tehdy ještě profesně seberealizovala Bakalova manželka a kde Černý přisedl k Václavu Havlovi a Karlu Schwarzenbergovi. To bylo ovšem jen zahřívací kolo, než klikující double-decker z olympijského Londýna zaparkoval u Babišova Agrofertu. Jakkoli Černý později opakovaně vysvětloval, že Babišovi nic neprodal, ten že jen zaplatil výrobu artefaktu, faktem je, že se k němu vyjadřuje vyhýbavě, zatímco „zlem srovnatelným s Klausem“ je pro něj výhradně Miloš Zeman. Plastika *Entropy* v současnosti dožívá v ruchu expozice naučně zábavního centra Techmánie v Plzni.

Autorka je redaktorka Hosta.

Jaroslav Pulicar, Morava, 2013

Jaroslav Pulicar, Slovensko, 2013

Hmyz

Nikdy jsem neviděl tolik hmyzu
jako toho dlouhého večera v Gobustanu.
Nebylo téměř možno se nadechnout,
neboť vzduch byl plný třpytících se křídel,
barevných krovek, třesoucích se nožek,
zlověstných žihadel a lačných sosáků.

Bylo nám sedět téměř až v ohni,
abychom se vyhnuli kusadlům
prskavců a puchýřníků.
A přece jsme byli zle pokousáni
a krev stékala nám po kůži
jako slzy Jutty ze Sangerhausenu.

Od nedaleké mešity zněla básnická hudba
doprovázející šachsej-vachsej,
krvavé zasvěcení dospívajících chlapců.
Když na jejich záda počaly dopadat dýtky,
hmyz zpozorněl, přestal si nás všímat
a odlétl hodovat na jejich ranách.

Rytmus bubnů a píšťal byl stále překotnější,
mladíci točili se v extázi rychleji a rychleji.
Kožené prameny trýznily těla fanatiků
i havěť lačně sající z pramenů krve.
Nohy tanečníků drtily hmyz na kaši
a mísily ji z krví a hlinou.

Přízračné ohně to divadlo osvětlovaly
jak výjev z pekla.
Bylo strašné se na to dívat,
já ztratil tam veškerou radost.
Na koně vyšvihli jsme se chvatně
a odjeli do tmy nikým nezdržováni.
Jen brouci na chvíli upřeli na nás kruté oči,
hned však znovu ponořili se do krve.

(Čtení z ohně)

Děti

Udělej mi dítě, řekla jsi mi.

A já je udělal.
Udělal jsem ti mnoho dětí.
Ze smrkových polen,
z bukových špalků,
ze dřeva modřínu.
S modrýma očima z apatitu,
s hnědýma z hesonitu,
se zelenýma z avanturínu,
s černýma z onyxu.
Se žlutými vlasy z jutových provázků,
s hnědými vlasy z lýka,
s černými z gumy.
Tváře andělů jsem jim vyřezal
a do hedvábí je oděl,
v pase zavázal jim cingulum.

Nyní mohu jen litovat své nerozvážnosti.

(Hlasy ryb)

Otázky evoluční

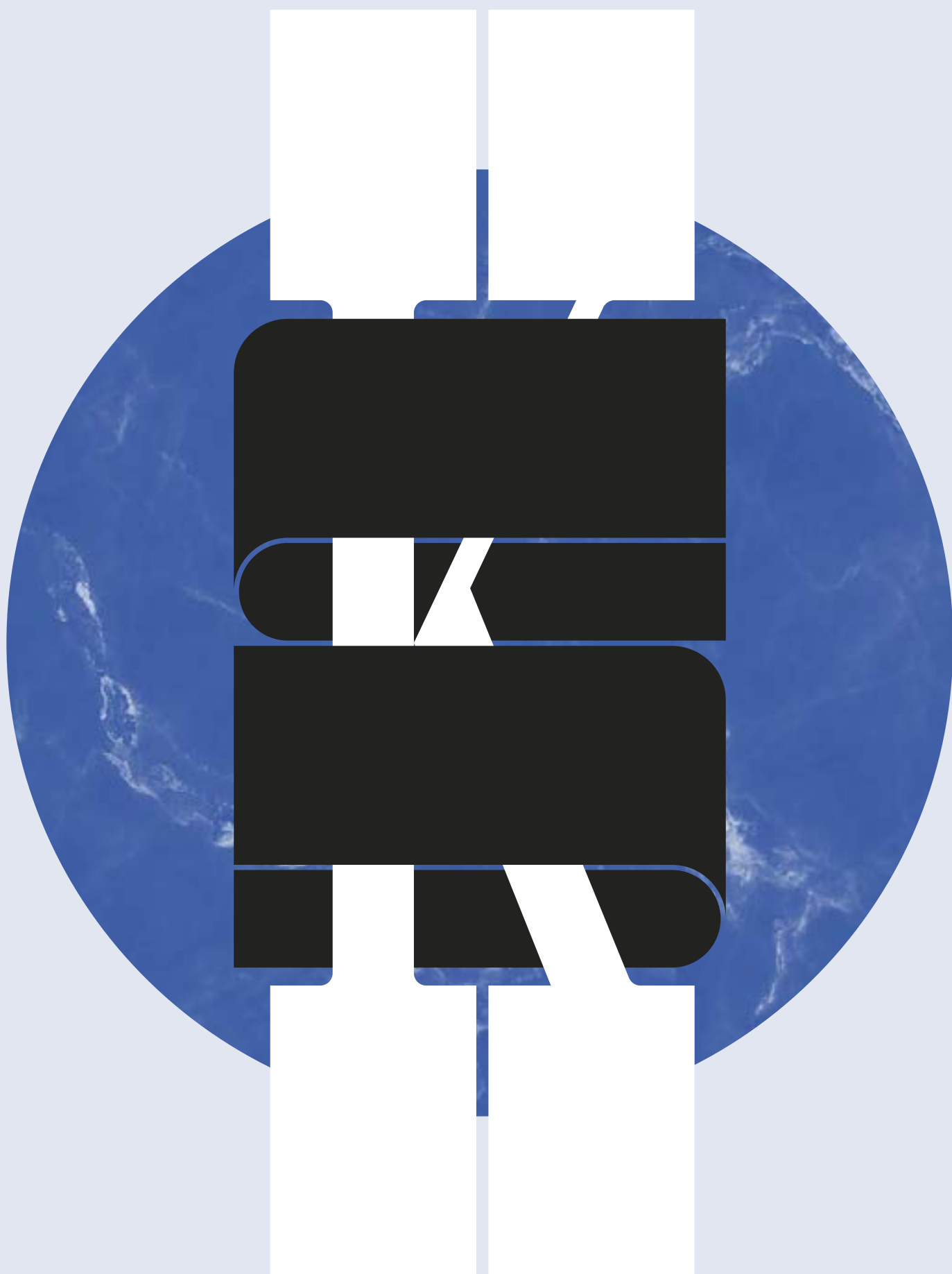
Když se žena arcibiskupa z Canterbury
dozvěděla o teorii, podle které člověk pochází z opic,
takto se modlila:
„Pane, dej, ať to není pravda,
a kdyby snad to pravda byla,
učiň, ať se to nikdo nedozví!“

Když doslechli se totéž muži průměrných zájmů,
po svém se bavící v hospodě naproti arcibiskupství,
radovali se z té zprávy
a jejich písňe animální
a pohupování zvířecké
bylo jim toho večera mostem
klenoucím se přes nedozírné věky.

Když došla o tom zpráva k opicím ve zvěřinci,
plivaly po divácích obřadněji,
s jakousi patriarchální rozvážností předků.

Jinak nestalo se nic,
pokrok šel kupředu stejně pomalu jako do té chvíle,
ba někdy se kus cesty i vracel...

(Čtení z ohně)

Téma Kniha jako životní styl

Ilustrace Matěj Málek

Knihy jsou plné znaků, ale samy také čím dál více fungují jako znak. Nejlépe je to vidět ve vizuálním univerzu sociálních sítí. Číst znamená chtít být vnímán určitým způsobem. Dříve se čtení pojilo s niterností, dnes spíše s technikami reprezentace. Ale je to tak jednoduché? Nemá nakonec i niternost právo na výraz?

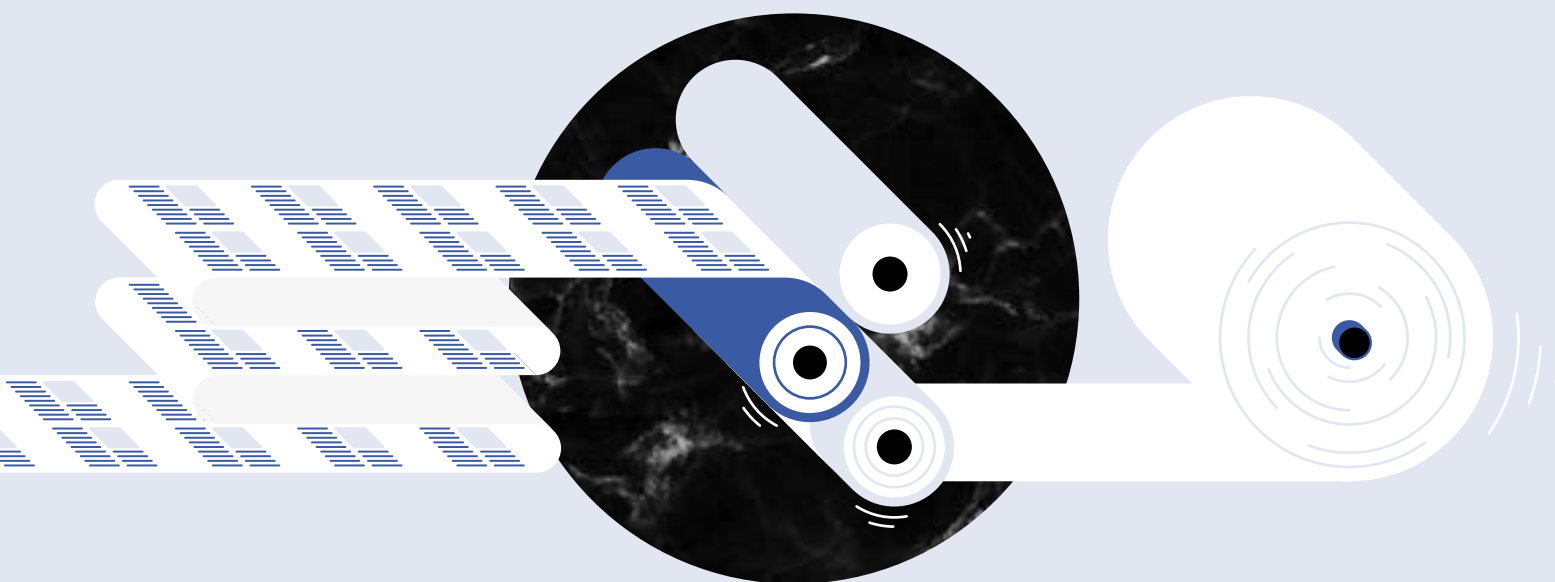
Knihy pro každého

Barbora Votavová

Česká republika je čtenářskou velmocí. Máme nejvíc veřejných knihoven. Čtenářů a čtenářek je v populaci skoro osmdesát procent, z toho většinu tvoří ženy. Jejich poměr mezi těmi, kdo knihy v digitálním světě reflektují, je ještě významnější. Knihy jsou součástí naší sebe prezentace coby lidí, kterým není lhostejný svět. Axiomem knižní sféry je, že knihy posilují slovní zásobu, kritické myšlení i empatii. Zároveň ale máme v roce 2020 co do oceněných kompletně mužskou Magnesii Literu a ani na jiných frontách to nevypadá, že nás před chybějící diverzitou, nedostatkem solidarity nebo před selháváním demokracie zachrání právě ušlechtilý a kultivující dopad čtení.

„Abychom si osvojili víc pojmů, musíme víc číst,“ píše Timothy Snyder v *Tyranii*, apelativní sbírce lekcí na obranu demokracie. „Každá dobrá kniha ožíví naši schopnost uvažovat o víceznačných situacích a posuzovat úmysly druhých lidí.“ Jako příklad pak uvádí řadu populárních beletristických textů od *Bratrů Karamazových* až po *Harryho Pottera*. Poněkud zřejmě přeceňuje lidskou schopnost najít v krásné literatuře to, co v ní spatřuje sám, a ještě si to vyložit dostatečně prodemokraticky. Snyder vidí ságu J. K. Rowlingové jako ukázkou světa tyranie a vzdoru a naznačuje, že díky četbě lidé dovedou tyranii rozpoznat a vzdorovat jí. Fanoušci a fanynky čarodějnického světa jsou ovšem v poslední době slyšet především coby obránci autorčiných transfborních komentářů, které útočí na snad nejzranitelnější minoritu a které jsou v šoku-jícím souladu s politikou kabinetu Donalda Trumpa. „[Čtenář] dokáže daleko lépe vyhodnocovat informace, vzdorovat tomu, čemu se říká dneska fake news,“ uvádí v podobném duchu

Jiří Trávniček. Za čtenáře a čtenářky ve svých výzkumech považuje každého, kdo čte alespoň jednou ročně, tedy něco kolem 80 procent populace. Alespoň jednou za čtvrtrok čte 75 procent lidí, jednou měsíčně nebo častěji 65 procent. Zároveň ovšem 55 procent lidí v Česku opakovaně nějaké té falešné zprávy nebo hoaxy uvěřilo (průzkum agentury Ipsos z října 2019).

Zdá se tedy, že čtení a jeho blahodárný vliv na naše uvažování a budoucnost světa se přeceňuje. Přesto je čtenářství považováno za chvályhodnou součást životního stylu a kniha je symbolem rozhledu a empatie. Nakolik oprávněná je pověst knih coby kratochvíle, která je nadřazena jiným způsobům trávení volného času, jak propagátoři čtenářství tak často naznačují?

Gratuluji, právě jsi splnila svůj denní čtenářský cíl!

Čtenářství se stalo do určité míry performativní záležitostí a kniha v kabelce či na stolku v kavárně

statusovým symbolem. To, jak čteme, přitom ovlivňuje fenomény, které jsou typické pro životní způsob digitalizovaného, optimalizovaného, pozdně kapitalistického jednadvacátého století. Ve snaze vykompenzovat stres hektické každodennosti je módní usilovat o *mindfulness*, zen, hlubokou práci. A zároveň se věnovat technikám, jako je *bullet journaling* (odrážková metoda zaznamenávání úkolů a plánů), *pomodoro* (metoda organizace času), a dalším zlepšovákům produktivity. V módě je jednoduše nebýt roztěkaní, nedívat se neustále jen do displejů a monitorů. A také být ve všem efektivní, neprokrastinovat a měřit svůj výkon. Vede to ke dvěma jevům, které se v případě knih často potkávají na stejném nočním stolku. Čtení je trendy. Je v módě otevřít román a nenechat se u četby rušit notifikacemi. Zároveň je však trendem počítat si, kolik knih za rok přečteme. Zapojovat se do čtenářských výzev — do té na *Databázi knih* se každý rok zapojí více než deset tisíc lidí. Zaznamenávat stránky přečtené

za den. Nastavit si cíle. Měřit, jestli jich dosahujeme, klidně speciální aplikací v chytrém telefonu.

Tyto dva trendy si v mnohém odporují a napovídají dost o tom, proč si někdy dvě čtenářské skupiny, nebo možná spíše dva způsoby čtenářské sebe prezentace, tak výrazně oponují. Jedna pojímá čtení jako soukromou a skoro intimní činnost, v níž se od světa a také od sítě odpojuje, ta druhá přistupuje ke čtení v mnohém podobně jako k běhání, cvičení jógy nebo učení cizího jazyka. Měří výkon, sdílí progres, ukazuje výsledky, popisuje zážitky slovem i obrazem.

Podobně se pak dá přistoupit i k reflexi literatury, na jedné straně jsou jí vyhrazena jen tradiční média, dlouhé texty a kvalifikovaná pera, na straně druhé pak jde o zcela otevřené pole, přístupné komukoli, kdo chce s ostatními sdílet svůj názor, dojmy nebo hodnocení, i kdyby to bylo jen v popisku fotky na Instagramu. Symptomatické pro současné čtenářství je i to, že se tyto dva přístupy zároveň prolínají a řada čtenářů a čtenárek vidí jako součást svého životního stylu obojí. Umět odložit telefon a soustředit se na čtení a zároveň sdílet, co čtu, jak čtu a jak hodně čtu. Existují literární publicisté aktivní na Instagramu i instagramové influencerky publikující v tradičnějších médiích. Většinou to paradoxně vede spíše ke kognitivní disonanci než k přibližování světů odborné literární veřejnosti a širokého čtenářstva.

Velmoc lidové reflexe literatury

Česko je čtenářskou velmocí, stále vede statistiky v počtu veřejných knihoven na obyvatele, téměř polovina lidí (podle Trávníčkova výzkumu

konkrétně 47 procent) tu čte alespoň jednou týdně. Z facebookové dospělé populace, která čítá 4,8 milionu lidí, se o čtení zajímají celé tři miliony.

Na Instagramu je v Česku zhruba 2,5 milionu lidí, z toho 1,8 milionu příznivců a příznivkyň četby — tato data jsou na Facebooku veřejně dostupná. Jde tedy o zhruba 70 procent populace na sociálních sítích, což se nijak dramaticky neliší od výsledků Trávníčkových reprezentativních šetření, která za čtenáře a čtenářky, tedy ty, kdo čtou alespoň jednou ročně, označují 78 procent lidí.

Ale obrovsky aktivní jsme i v reflexi toho, co čteme. Do role kritiků a kritiček a také influencerů a influencerek se nás na sociálních sítích staví tisíce. Výraznou platformou pro sdílení hodnocení knih a vzájemného doporučování se staly skupiny na Facebooku. Největší z nich má přes čtyřicet tři tisíc členů a členek. Kdybychom počty členů a členek všech aktivních čtenářských skupin na Facebooku sečetli, dostali bychom se téměř ke sto tisícům lidí. Další desetitisíce lidí se zapojují do diskusí ve skupinách provozovaných komerčními subjekty, ti však do předchozího čísla zahrnutí nejsou, protože jejich počet ovlivňuje placená reklama. Přes jedenáct tisíc členů a členek pak mají skupiny buď odbornější, kde své tipy sdílejí knihkupci a knihkupkyně, nebo obsahem i sebe prezentací zacílené na kritikou lépe hodnocenou literaturu a na literární dění.

Optimisticky vypadající počty lidí toužících diskutovat o knihách může ovšem rychle nahradit bezbřehý pesimismus, začteme-li se do příspěvků především v těch šířeji zaměřených skupinách. Často nezbyde než kroutit hlavou, že bez ohledu na empatii,

kritické myšlení nebo čtenářský vkus si někteří diskutující z přečtených knih neodnesli ani umění gramatiky či interpunkce. Zní to sice ošklivě elitářsky, ale pokud je tak snadné zpochybnit vliv čtení na schopnost vcítit se do druhých nebo bránit se hoaxům, bylo by hezké zachovat si aspoň víru ve vliv na slovní zásobu a kulturu vyjadřování.

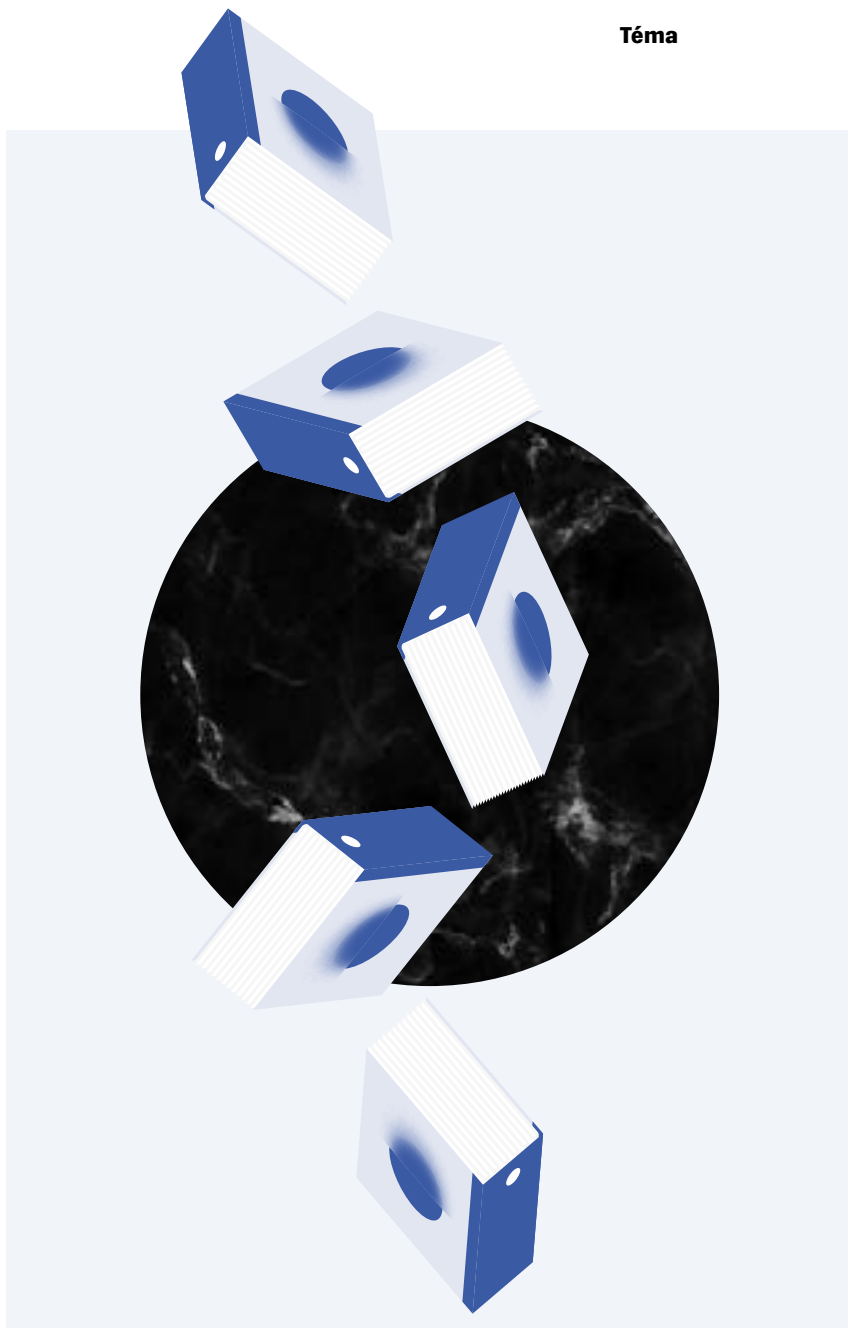
Recenze puntíkováného hrnku

Samostatnou kapitolou je pak Bookstagram. Focení knih na Instagram a jejich stručné hodnocení či alespoň popis dojmů ze čtení je výrazným fenoménem, dokonce natolik, že v pořadu *Liberatura* padl v nadsázce návrh hodnotit Bookstagramy v rámci cen Magnesia Litera namísto blogů. Smysl literárních blogů a knihomolských profilů na Instagramu je samozřejmě diametrálně odlišný. To však nic nemění na tom, že Bookstagram není možné jako platformu pro reflexi literatury ignorovat, i kdyby mělo jít jen o reflexi toho, co se čte nejvíc nebo jaká obálka nejvíc láká k vyfocení. Stačí se podívat na to, kolik lidí a v jakém množství tu chce ukazovat, co právě čte. Pod českými čtenářskými hashtagy najdeme desetitisíce fotek: #czbookstagram — 50 000 příspěvků, přibývá zhruba 60 denně; #dnesctu — 118 000 příspěvků, denně přibývá kolem stovky; #zaceskeautory — 2 950 příspěvků, každý den přibude zhruba desítka. Ať už si o reflexi vyfocených knih — nebo její absenci — myslíte cokoli, je evidentní, že nezanedbatelná část populace, která ke své sebe prezentaci Instagram používá, se chce prezentovat právě jako čtenářky a čtenáři. Pokud k hashtagu #dnesctu přičteme jeho slovenskou variantu #dnescitam, pod níž najdeme 272 000 příspěvků, můžeme výsledné číslo porovnat s #dnesnosim, používaným v Česku i na Slovensku, u něhož najdeme 1,2 milionu příspěvků. To, že na výrazně vizuální platformě dosahuje četba více než třetinového výsledku v porovnání s módou, se dá samozřejmě interpretovat pozitivně i negativně.

Čtení je trendy, fotit knihy, obvykle v zátiší s kávou, květinou nebo

**Fotit knihy, obvykle
v zátiší s kávou,
květinou nebo dalšími
doplňky, a prezentovat
se jako čtenář
či čtenářka je in**

dalšími doplňky, a prezentovat se jako čtenář či čtenářka je in. Jde však svým způsobem spíše o „signalizaci ctivosti“ než o opravdovou reflexi nebo prezentaci svébytného čtenářského vkusu. Za prvé, důležitější než „recenze“ — v uvozovkách proto, že formálně krátké texty recenzemi nejsou, i když jsou tak řadou uživatelů a uživatelůk označovány — tu je splnění momentálních estetických kritérií platformy, a za druhé, právě na Instagramu se ukazuje až podezřelá unifikovanost čtenářského vkusu, zaměření na novinky i dopad marketingových snah knihkupců a nakladatelů.

O neodborné reflexi literatury v digitálním prostředí už toho bylo ze stran literárních profesionálů a profesionálek napsáno opravdu hodně. Paradoxně se tak obvykle dělo a děje

opět v digitálním prostředí. Jako by se všichni ti kritici, překladatelé a spisovatelé — maskulinum je zde záměrné — přece jen zdráhali pouštět se do křížku se čtenářskou veřejností, o níž mají evidentně nevalné mínění, na tak sofistikovaném médiu, jakým je papír. A je to ostatně dobře, není třeba si namlouvat, že literárně-kritické časopisy, kde se také vyskytlo několik podobných, bolestně jednostranných polemik, by měly takové publikum, jakého se může dostat *rantům* neboli rozvášněným tirádám na Facebooku. Naštěstí stále častěji nejde jen o *ranty*, i v literatuře se projevuje trend kulturně-kritické inkluзивity. Odborníci a odbornice občas vezmou na milost knihy, které se zároveň dobře prodávají, i čtenáře a čtenářky, kteří se o nich chtějí

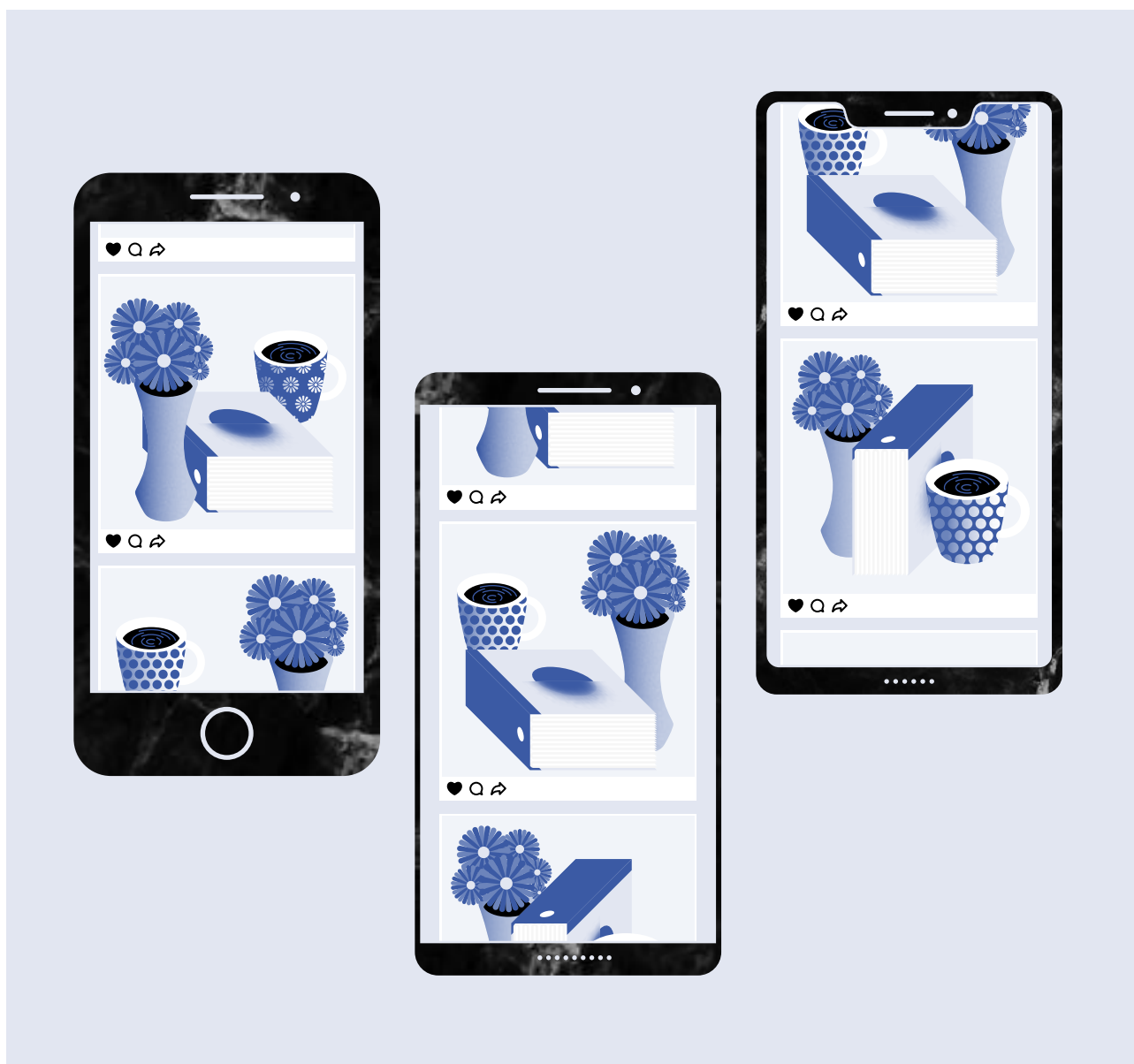
vyjadřovat. Ukázalo se to ostatně i v předchozích číslech *Hosta*. Ať už to způsobila touha oslovovat širší publikum, jako to dovedou nejsledovanější influenceři, nebo upřímné egalitářství, je to potěšující trend, který odpovídá oné mytické pověsti knih coby nástrojů empatie a kultivovanosti.

Čekání na Oprah

Čtenáři a čtenářky mají kromě internetových platforem spoustu příležitostí k zapojení do literárního života i ve skutečném světě, pokud tedy zrovna nezuří pandemie. Pluralita čtenářských životních stylů se ukazuje i díky nim. Třeba takový veletrh Svět knihy můžete jako knihomol považovat za nejdůležitější událost knižního roku, za nutné zlo plné nedůstojných slev a nezajímavých nakladatelů i za cokoli mezi tím. Podobně to je i s Tabookem či Knihexem, byť se třeba následnou návštěvnickou odezvou na sociálních sítích a blozích nemohou Svět knihy rovnat. Tabook i Knihex jsou ideálním místem pro nabourávání výše zmíněného unifikovaného vkusu sociálních sítí či objevování knih bez marketingových rozpočtů. To, jaký zlomek čtenářů a čtenářek aktivních na sociálních sítích se akcí malých nakladatelů účastní, svědčí především o tom, že spolupráce mezi literární kritikou a instagramovým knižním popem by výrazně prospěla oběma stranám.

Pravidelně zaznívá, že literatura, především ta česká, ve společnosti dostatečně nerezonuje. Chybí tu osobnosti, které by alespoň částečně propojovaly svět literatury, obzvláště té, která ob stojí u kritiky, se širokou veřejností. Nikdo tu zatím patrně nedokáže způsobit „Oprah effect“. Americká moderátorka vybírala tituly pro následné diskuse ve své talk show a tyto knihy se obvykle okamžitě staly bestsellery. Když v roce 2006 vybrala *Noc Elieho Wiesela*, prodalo se knihy, která původně anglicky vyšla už v roce 1960, během jednoho týdne 140 000 výtisků, šlo tedy o šestatřicetinásobné zvýšení prodeje a kniha se více než rok udržela v žebříčku bestsellerů *The New York Times*. Oprah tedy výrazně ovlivňovala

čtenářský vkus statisíců lidí, podobně jako to dělá Emma Watsonová se svým online knižním klubem nebo Barrack Obama, který každoročně zveřejňuje osobní knižní tipy. Ty se často protínají jak s nominacemi na významné literární ceny, tak se vkusem progresivní kritiky, kterou v českém prostředí představuje například skvělý podcast *V chapadlech murmuru* Jana Bělíčka.

Všechny jmenované osobnosti tedy využívaly nebo využívají svůj hlas k propagaci textů, které si pozornost zaslouží. V českém prostředí bohužel není příliš běžné, aby osobnosti veřejného života sdílely svá čtenářská doporučení — Leoš Mareš čtoucí na Instagramu Čornejova *Žižku* budiž snad první vlaštkou —, a tak jsme odkázáni na jiný typ osobností,

které nám pomáhají zorientovat se v přesyceném knižním trhu. Buď na literární kritiky a kritičky, nebo na influencers a influencerky ze sociálních sítí. Měřit dopad těchto dvou skupin je nepoměrně těžší, než tomu bylo v případě Oprah, bylo by však bláhové si myslet, že třeba doporučení Lucie Zelinkové, kterou sleduje přes sedmdesát tisíc lidí, nemají na čtenářský vkus v Česku žádný vliv. Slovo influencer je často vnímáno až příliš negativně. Právě influenceři mají šanci inspirovat lidi natolik, jak to dokázala právě Oprah, tedy alespoň v českém měřítku. Knih vychází moc, všichni chtějí poradit, co číst, a slyšet, která kniha komu změnila život, a toho se od literárních kritiků a kritiček čtenáři a čtenářky zřejmě nedočkají.

Čtenář aktivista

Čtenářství vede podle průzkumů profesora Trávníčka k větší aktivitě takřka ve všech směrech, tedy s výjimkou chalupaření. Čtenáři a čtenářky jsou aktivnější ve svých komunitách a také politicky a společensky. Ona vzletná, se čtením spojená slova jako empatie či kultivovanost by mohla naznačovat, že půjde o skupinu lidí smýšlejících sociálně-liberálně, jednoduše o humanistické typy. Je proto zarážející, že v instagramových profilech reflektujících přečtené knihy najdeme jako další zájem skupinu Ortel nebo že v profesních skupinách knihkupců lze sledovat diskuse na téma „přehnané politické korektnosti“ třeba v souvislosti s anticiganismem Josefa

Pokud je kniha součástí životního stylu, je především součástí životního stylu žen

Lady. Především pro svět anglicky psané literatury je v posledních letech charakteristické posilování hlasů autorů a autorek z řad etnických menšin, imigrantů a imigrantek nebo LGBTQI+ lidí. Na diverzitu dbají poroty významných cen i velké knihkupecké domy. Svou roli jistě hraje pragmatismus spojený s proměňujícím se publikem a jeho nároky, výsledkem je každopádně větší dosah a dostupnost jiných než bílých, mužských a hetero- perspektiv.

V Česku se nicméně stále i ve čtenářských kruzích spíše vedou diskuse o tom, jestli té diverzity není náhodou už trochu moc, samozřejmě v případě literatury překladové. O tom, že v rámci české literatury nemají menšiny hlas skoro žádný, se raději nediskutuje, snad proto, že to nabourává obraz ultraliberálního světa, v němž si už privilegovaní ani neškrtnou. Samozřejmě existuje velká skupina čtenářů a čtenářek, pro které jsou knihy součástí kosmopolitního životního stylu a v jejichž knihovnách se objevují vedle českých autorek třeba autorky ze západní Afriky. Velkému úspěchu se však v Česku zároveň těší knihy, které jsou ke všemu progresivnímu skeptické. Na Magnesii Literu byl nominován *Logoz* Davida Zábranského, kniha, která se posmívá městským liberálům, anketu Kniha roku vyhrál vloni Michel Houellebecq, který se po varování před islamizací vrhnul na evropskou byrokracii. Právě jeho román *Podvolení* je jedinou seriózní knihou v nabídce zřejmě jediného českého neonacistického online knihkupectví, které jinak nabízí výhradně antisemitské tituly, konspirační teorie a knihy o motorkářích. Čtení zkrátka může být součástí různých životních stylů, a dokonce i mezi

kritikou uznávanou literaturou si lze vybrat právě takové čtení, které konvenuje našemu smýšlení.

Generické femininum

Pokud je kniha součástí životního stylu, je především součástí životního stylu žen. Ženy jsou, jako snad všude na světě, v Česku aktivnějšími čtenářkami. Jsou častějšími návštěvnicemi knihoven, podle zjištění Trávníčkova výzkumu o 15 procent. I zákaznicemi knihkupectví jsou z 60 procent ženy. Muži samozřejmě také čtou, ovšem co se reflexe literatury v digitálním prostředí týče, ženy převažují ještě výrazněji. Nejsledovanější influencerkou věnující se knihám je žena, výše zmiňovaná Lucii Zelinkovou sledují ze 70 procent rovněž ženy. Snad nejvýraznějším mužem v této sféře je Jakub Pavlovský. Pořádá komorní literární akce, na něž chodí skoro výhradně jen ženy, a i mezi jeho více než 14 000 sledujícími je 81 procent žen. Mezi výraznějšími bookstagramery a bookstagramkami se pár mužů najde, většinou jde o lidi z LGBT komunity. Těžko se hledá příklad, na jehož základě by se čtenářství dalo označit i za součást tradičně maskulinního životního stylu. Což poněkud bije do očí například v kontrastu s fotografií letošních vítězů cen Magnesia Litera. Ta po loňském roce, kdy ženy převažovaly, překonala i rok 2018, kde velkou převahu mužů vyvažovala alespoň cena za překlad a autorky v kolektivech oceněných za literaturu faktu a publicistiku.

Ženy více čtou, více knihy v digitální sféře reflektují, už roky se v české literatuře hovoří o nástupu autorek, jsou mezi nimi i bestselleristky. A přece se nejde zbavit dojmu, že literaturu mnoho lidí vnímá podobně

stereotypně jako vaření. Ano, častěji to dělají ženy, ale mistrovsky to umí spíše muži, stačí se podívat na šéfkuchaře michelinských restaurací.

Literatura není sama o sobě emancipující a čtenáři a čtenářky nejsou automaticky empatičtější, otevřenější a egalitárnější jen proto, že čtou. Možná by se na tom ovšem dalo leccos změnit, kdyby se neustále nezpochybňovala úroveň ženského psaní, kdyby se kritika, byť oprávněná, neoborné reflexe literatury tak často nestácela k pohlaví, věku a vzhledu, kdyby potřeba ženské či menšinové perspektivy nebo genderově vyváženějších odborných porot nebyla tak často považována za jakýsi liberální, hyperkorektní výmysl. Kniha může být součástí životního stylu kohokoli bez ohledu na pohlaví, etnicitu či orientaci. Digitální čtenářské komunity to v anglicky mluvícím světě začaly dokazovat dlouho předtím, než se toho chopila knihkupectví, kritika a odborné poroty. Svoje LGBT knižní influencery i progresivní podcasty už máme i u nás, tak snad nic nebrání tomu, aby se diverzita projevila napříč celým knižním světem.

**Autorka společně
s Ondřejem Lipárem
připravuje podcast *Do slov*.**

**Rozhovor s Petrou Caudr
Hanzlíkovou, spoluzakladatelkou
knižního butiku Book Therapy**

Krása není přetvářka

Ptal se Jan Němec

V názvu vašeho obchodu jsou knihy a terapie. V jakém smyslu jsou podle vás knihy terapeutické?

Knihy mi v okamžiku čtení pomáhají s koncentrací na jedno jediné téma, což je ve světě, kde jsme zavaleni kvanty informací, stimulů, notifikací nebo lajků, hodně příjemné. Navíc musím zmínit i jejich vzhled — vizuální knihy, alespoň ty, které vybírám do Book Therapy, jsou velmi pečlivě navrhovány typografy a designéry, takže se při jejich čtení doslova ponoříte do světa čistě

krásy nerušené všudypřítomným vizuálním smogem. Ale vlastně se snažíme, aby celý náš obchod byl pro zákazníky terapií. Svým vzhledem, vůní, playlistem a nadevše příjemným personálem. Aby působil jako oáza klidu a protiklad uspěchaného světa kolem nás.

Považujete možnost být offline za nový druh luxusu?

Ano, i když nejsem zrovna člověk, který by si liboval při představě dvou týdnů bez mobilu. Situací, kdy si to

kvůli svému podnikání můžu dovolit, bohužel moc není, ale ještě pořád existují místa bez signálu, která mě možná trochu na sílu přinutí nebýt online. O to víc si potom zpětně užívám ten příjemný pocit.

Když zrovna je signál, máte nějaká pravidla, kdy jste k zastižení v online světě a kdy jste dostupná jen pro ty, kdo jsou právě s vámi?

Nemám žádná striktní pravidla, ale mé oddělení online a offline světa přirozeně vyplývá ze situace, kdy se mi

odpoledne vrací syn ze školy. Věnuji se pak jen jemu a prostě neřeším, co se děje v mailboxu nebo v naší firemní whatsappové aréně.

Vlastníte eventovou agenturu a obchod s dárkovým zbožím v centru Prahy. Co vás vlastně přimělo obrátit pozornost ke knihám?

Byla to trochu náhoda a zpětně k tomu musím přičíst i odvahu. Před pár lety jsme vybírali nájemní místo pro náš projekt Lípa a náhodou jsme se dostali do prostoru našeho budoucího obchodu v Praze na Vinohradech. Tehdy byl úplně prázdný, před rekonstrukcí. Pro Lípu byl nevhodný, ale učaroval nám natolik, že jsme jej nechtěli pustit. Knihy a časopisy jsou inspirací pro mé další projekty a vždy jsme si je přiváželi z našich zahraničních cest. Nápad butikového knihkupectví byl tak na světě. Že by takový obchod v Praze nefungoval, to jsme si nepřipouštěli, i když nás řada lidí včetně samotných nakladatelů od projektu knihkupectví odrazovala. Pak už to šlo celkem rychle, otevřeli jsme za necelé tři měsíce.

Prezentujete se jako kurátorované knihkupectví. Každý výběr je přitom založený na nějaké sadě hodnot a preferencí. Jaké jsou v Book Therapy ty vaše?

Snažíme se zařazovat takové knihy a témata, která čtenáře inspirují, obohatí a zlepší nebo alespoň jim zpříjemní život. Záleží nám nejen na perfektním obsahu, ale i na formě. I když kniha jen leží na nočním stolku, vyvolá ve vás příjemný pocit, když kolem ní projdete.

Co všechno při výběru knihy zohledňujete? Jak konkrétně probíhá výběr titulů v praxi?

Za ty téměř čtyři roky, kdy Book Therapy funguje, máme síť prověřených nakladatelů po celém světě, se kterými spolupracujeme ještě předtím, než se knihy dostanou do distribuce. Mít nové tituly je pro nás zásadním aspektem celého zážitku. V obchodech jsme limitováni prostorem a je pro nás hodně důležité našim zákazníkům nabídnout při

každé návštěvě nové tituly. Má to někdy i svou stinnou stránku, protože občas nabízíme tituly o několik měsíců dříve, než si zákazníci vůbec uvědomí, že je téma zajímavá a knihy o něm vlastně nutně potřebují.

Knihy ale objevuji vlastně všude, od instagramových profilů zajímavých osobností až po inspirativní obchody, které vyhledávám třeba i na dovolené. Takto jsem například objevila v Helsinkách nakladatelství Cozy Publishing a nedivila bych se, kdybychom byli jediné knihkupectví mimo Finsko, které jejich nádherné knihy prodává. Díky naší historii se nám také hlásí obrovské množství nezávislých talentovaných autorů. U všech knih ale musíme pečlivě zvážet, jak budou reagovat naši zákazníci, jestli je téma v daný okamžik atraktivní, jak sedí k ostatním podobným knihám v obchodě, a nakonec jestli bych si knihu sama koupila.

Když člověk do Book Therapy vejde, má okamžitě pocit, že se ocitl někde, kde se dbá hlavně na design a životní styl. Dřív to s knihami a knižní kulturou bylo jinak, spojovala se spíše s lidmi, kteří hledali nějakou opravdovost. Předpokládám, že je to pro vás falešný protiklad. Zajímalo by mě však, jak tento posun knihy v rámci různých životních stylů vnímáte?

Krása není přetvářka. Jsem absolutně přesvědčena o tom — a sociologické studie to dokazují —, že to, jak vypadá prostředí, ve kterém žijeme, jak vypadají věci, kterými se obklopujeme, zásadně formuje kvalitu našeho života. V Book Therapy najdete i těžká témata, futurologická, otázky náboženství, střetu kultur, vztahová, vše perfektně zpracováno, ale také třeba kuchařky. Aby se totiž z knih nestaly jen kusy starých papírů, na které se bude prášit, nebo dokonce pár kilobajtů, které si stáhnete do Kindlu, musí přinášet aktuální témata, která řešíte v životě. Příjemné, inspirativní, ve formě, která je mimo knihu nepřenositelná a která je krásná.

Kdo je tedy dnes váš typický zákazník?

Člověk ve věku dvacet až šedesát let, který si chce rozšiřovat obzory, nechá

se inspirovat, hledá nová témata, cestuje a nebojí se světa a nových informací.

Nedávno jste otevřeli nový obchod v Brně na Zelném trhu. Co vše je třeba při otvírání takto úzkoprofilového knihkupectví zvážet? Nevadí vám například, že jste schovaní ve dvoře?

Ale v jakém dvoře! Formát našeho obchodu není takový, že by ho ocenily tisíce lidí procházející každý den na hlavní třídě. Proto jsme zvolili místo, které je perfektně dostupné, ale zároveň o něm musíte trochu vědět. Tento model se nám osvědčil i v Praze, kde jsme skoro na náměstí Míru, ale v boční ulici. Zvažovali jsme hromadu věcí, od logistiky přes nájem, způsob uvažování majitele prostor, vybavení obchodu, schopnost najít skvělý personál, ale také kupní sílu a celkovou atmosféru ve městě — jestli do něj s Book Therapy zapadneme a nebudeme vypadat jako z jiné planety.

Ze které knihy, která se u vás v poslední době objevila, jste vy osobně nadšená?

Ach, těch skvělých knížek je! *Testament — Manifest. Památník Tomáše Bati* je nádherně zpracovaná publikace o zlínském památníku Tomáše Bati s přesahem do celkové architektury a urbanismu Zlína. Z dětských *Neboj se, Oscare* od Stiana Holeho. Knihu jsme s radostí zařadili do dětského balíčku naší služby Flowers&Dinosaurs. Zpracovává téma strachu, který máme někdy každý, a rozhodně neznemená, že jsme slabí nebo zbabělí. Nebo *Makers Paris. The Artists, Artisans, and Iconoclast Shaping the City*, to je kniha plná kreativců, kteří svým udržitelným způsobem podnikání vytvářejí město zase o něco hezčí. A to je vlastně i naše motto. ●

Šířit povědomí o knihách

Vybrali jsme pět výrazných knižních influencerů a položili jim tři otázky: 1) V jakém smyslu je pro vás kniha součástí životního stylu? 2) Když se snažíte na určitý titul upozornit ostatní, co je pro vás nejdůležitější? 3) Na jaké platformě se jako influencer(ka) cítíte být nejvíc doma a proč?

Lucie Zelinková

1) V mém případě knihy zasahují do všech sfér mého života. Pracuji v nakladatelském domě, žiji s píšícím autorem, moji přátelé téměř do jednoho vydali nebo vydávají knihy a čtení je mým nejmilejším koníčkem. Otázkou by spíše bylo, jak bych se jim mohla vyhnout, kdybych chtěla, což už také párkrát bylo potřeba, avšak nebylo to možné.

2) Když chci na knihu upozornit, v první řadě jí musím věřit já sama a hned v závěsu musím být přesvědčena o tom, že má co říct českému čtenářstvu, potažmo mým sledujícím. Také je pro mě klíčové, zda jde o titul, který zarezonuje tady a teď, ale za dva roky už o něm nebudeme nic vědět a z knihkupectví zmizí, nebo se stane nadčasovým a i po letech bude v regálech knihkupců přítomen. Na takové knihy se snažím zaměřovat více než na ty „spotřební“, ač zrovna všem těm blogerským a uměle vyprodukovaným spiskům celebrit a sportovců aktuální trend nahrává.

Když už se pro knihu rozhodnu a nadchnu, řeším komunikaci s publikem, každou knihu cítím maličko jinak z hlediska komunikace, nemám mustr pro to, jak mluvit a textovat knihu, kterou chci dostat co nejdál,

jemně tomu podřizuji rétoriku. Volím i kanály, pro některé knihy si vystačím s instagramovou platformou, s jinými jdu dál a rozebírám je v podcastu.

3) Na Instagramu si s knihami hraju osmým rokem, v podcastech teprve něco přes rok, takže by se dalo říci, že na Instagramu, ač v podcastech vidím pestřejší a životaschopnější budoucnost, co se týče vytváření a šíření relevantního obsahu, informací i *de facto* zábavy.

Dorota Noon

1) Mám ji neustále u sebe. Je to doplněk každého mého outfitu. Je to šperk každého mého já.

2) Aby se mi líbil. To mě napadlo jako první. Snažím se více sdílet tituly, co mě oslovily a jejichž čtení jsem si užila. Ukazuji však i knihy, co mě #nebavi. A vysvětluji ve zkratce proč. I to může na knihu někoho nalákat a tomu, kdo má podobný literární vkus, ušetřit zklamání i třeba nějaké peníze.

3) Momentálně asi na Instagramu. Trávím tam nejvíce času. Na rozdíl od YouTube tam vytvoření postu zabere méně přípravy a času.

Jakub Pavlovský

1) Není to tak dávno, kdy jsem přečetl jen několik knih ročně. Také proto jsem založil projekt na podporu čtení — protože jsem věděl, že takových jako já je mnoho. Díky tomu dnes přečtu kolem šedesáti knih za rok. Můžu říct, že kniha je mým každodenním společníkem, ať už v tištěné podobě, nebo audioverzi. A vzhledem k tomu, že o knihách nejen „mluvím“ na sociálních sítích, ale věnuji se jim i profesně, jsou pro mě něčím naprosto zásadním a nenahraditelným. Kolem knih se točí celý můj současný život. A samozřejmě se i rád chlubím pěknými obálkami titulů, které právě čtu.

2) Na svém profilu se snažím být autentický, a to se samozřejmě týká i výběru knih, které doporučuji. Nejčastěji si knihy vybírám na základě vlastních dojmů a pocitů, občas dám na doporučení přátel a také na mě funguje ocenění. Proto je pro mě nejdůležitější se podělit o osobní a upřímný názor na daný titul a vysvětlit lidem, proč mě zaujal a proč by po něm také měli sáhnout. Lidé by si měli dávat pozor na to, jestli jejich oblíbený influencer nechválí knihu jen proto, že mu za to nakladatelství zaplatilo. Nejradši pak mám čtení a sdílení

méně známých knih — o které většina influencerů nezavádí —, a to i na úkor menšího počtu lajků.

3) Rozhodně je to Instagram, na kterém jsem svůj projekt *Book's Calling* před šesti lety zakládal. Sice jsem aktivní i na Facebooku, kde publikuji stejný obsah, ale ten nijak zvlášť neprožívám. V mém projektu jde především o sdílení fotografií společně s hodnocením knih, a na to je Instagram nejvhodnější. Navíc cílím na mladší publikum, nebo alespoň publikum v mém věku, a takových lidí je na Instagramu nejvíce.

Klára Nováková

1) Knihy jsou se mnou už odnepaměti. Máma mě se sestrou vedla ke čtení, právě díky ní jsme si četbu zamilovaly. Dnes pro mě knihy znamenají mnohem víc než „jen“ požitky ze čtení. Jsou nedílnou součástí mého života. Knihy mě donutily vyjít z mé komfortní zóny a začít svou lásku k nim sdílet s ostatními prostřednictvím internetu. A to pro introverta opravdu není jednoduché. Knihy jsou se mnou každý den, ať už přímo prostřednictvím četby, či skrze sociální sítě, kde působím. Neustále sbírám tipy, čerpám inspiraci ke čtení.

2) Nejdůležitější je pro mě ukázat, v čem je daná kniha jedinečná. Jistě, v dnešní době si příběhově či stylisticky spousta knih už je podobných a zdá se, že již veškerá témata na světě byla vyčerpána. Ale přece jen se čas od času objeví titul, který z této řady vybočuje. Snažím se tedy poukázat na originalitu daného titulu, proč si myslím, že právě tato četba by ostatním neměla uniknout. Může to být třeba jen malý detail — který však knihu alespoň trochu dokáže odlišit od ostatních.

3) S jistotou řeknu Instagram. Byla to první sociální síť, kde jsem začala s *Klářinými knihami* působit. V té době už jsem asi dva roky provozovala

stejnomený knižní blog. Instagram se v té době u nás už dost uchytil, a tak jsem si řekla, že bych se mohla do té knižní instagramové komunity zapojit. Cítím se tam nejvíce doma, protože tam mám největší propojení s ostatními. A jestli je něco, čeho si na knižní komunitě vážím nejvíce, tak jsou to lidé, kteří ji tvoří. Za ty roky se dost proměnila a rozrostla, ale pořád máme hlavní společný zájem — šířit povědomí o knihách.

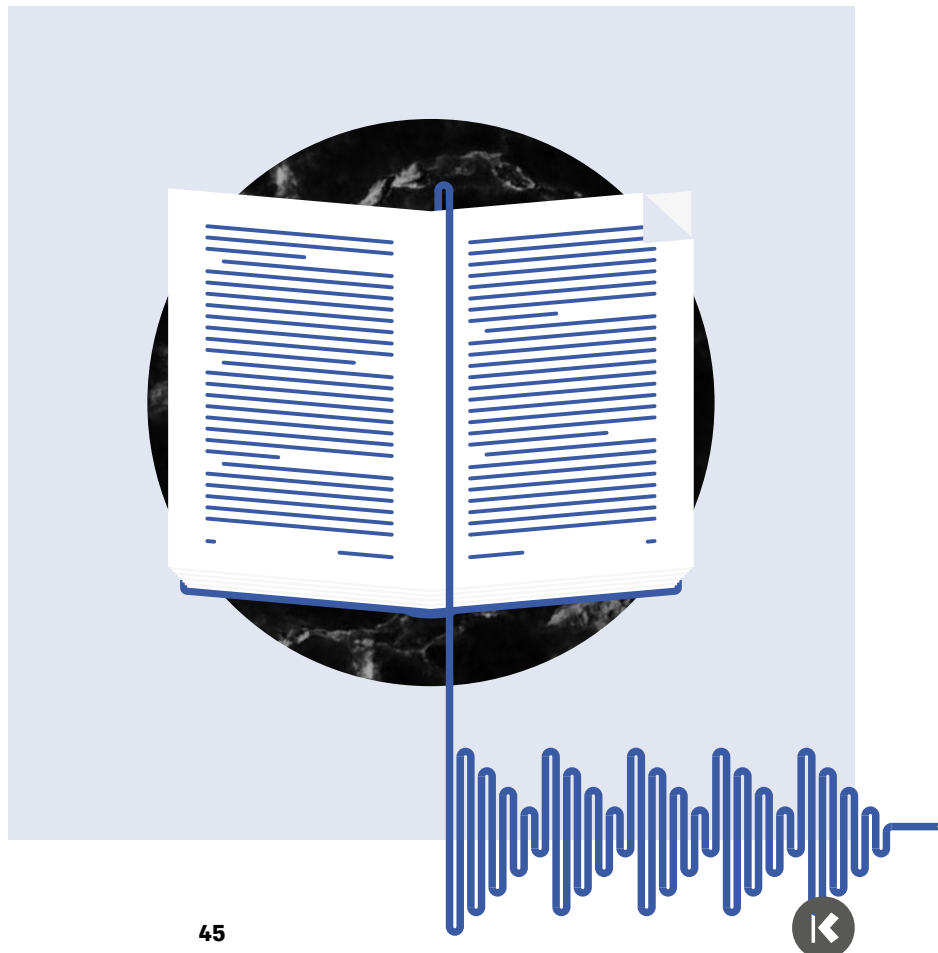
Jana Šlinská

1) V tom nejširším možném. Pracuji už deset let v knihkupectví, nikdy jsem z toho světa nevypadla. Nedokážu si představit, že bych dělala něco jiného. Mou prací samozřejmě není čtení knih, to dělám ve volném čase, ale s knížkami jsem denně. Nejvíce toho přečtu přes víkend, nejsem moc společenský typ, doma s knihou (a kávou a koláčem) se cítím nejlíp.

2) Nikdy bych si nedovolila promovat knihu jen proto, že mi ji někdo daroval, nebo v rámci nějaké

spolupráce. Na Slovensku máme malý trh a lidé, kteří pracují ve vydavatelstvích, mě už za ten čas trochu znají a vědí, jaké knihy by se mi mohly líbit. Nemám problém napsat i to, že mě kniha nezaujala — nestává se mi to často, většinou si vyberu dobře, ale občas se to děje. Tehdy pocituji nějakou zodpovědnost ke svým followerům a napíšu, že toto nebyla kniha pro mě. To však neznamená, že by nemohla zaujmout někoho jiného. Nejdůležitější je pro mě mé osobní přesvědčení o kvalitě knihy, reklamní knižní spolupráce u mě nehledejte.

3) Jednoznačně Instagram. Baví mě fotit knihy, většinou je u mě najdete v kombinaci s kávou a/nebo s koláčem. Jsem na Instagramu od jeho začátků, myslím, že jsem si už za ty roky vytvořila svůj styl, všechno fotím na mobil a zatím to nehodlám měnit. Instagram je momentálně moje nejoblíbenější sociální síť — mám pocit, že jsou tam lidé přívětivější a přátelštější, je to vizuálně pěkné, mám tam vytvořenou svou bublinu, ve které se cítím dobře. Zároveň však sleduji hodně různých účtů kvůli práci nebo jako svůj soukromý sociální experiment. ●

Rozhovor s Janou Vahalíkovou

Intaktní knihu vnímám jako zločin!

Ptal se Martin Stöhr

**Patří k nejvýraznějším současným
úpravcům knih u nás. Je držitelkou
několika českých i zahraničních
oborových ocenění. Miluje běh a pohyby
večerního světla na bílých stěnách.
Opravdová kniha má být podle ní čtena,
otvírána a má se do ní ledasco vkládat
a občas i trochu psát. Oslí rohy ani
kolečko od hrnku nejsou na závadu.**

Relativně nedávno jste pro Host obrodila edici literární klasiky Česká knižnice. Ve vaší úpravě právě vyšlo deset svazků a funguje to bezvadně; můžete své řešení okomentovat?

Můj grafický návrh volně navazuje na předchozí podobu řady. Je zachována stejná výška svazků, pevná vazba a potah s reprodukcí výtvarného díla. Ten je ovšem ze dvou třetin překryt šedým přebalem s jednoduchou, výraznou typografií, které dominuje jméno autora. Šedá barva přebalu podtrhuje barevnost vybrané reprodukce a je jednotícím prvkem celé edice. Jestli jsem o něco usilovala, tak to bylo propojení české typografie, české literatury a použitých reprodukcí výtvarných děl českých umělců, a tedy vytvoření uzavřeného, logického celku celé edice. Neměla jsem ambici přinášet do návrhu zbytečné balastní nebo dekorativní prvky. Hlavními prostředky sdělení čtenáři je čistá, kultivovaná typografie, šedá plocha v kontrastu s obrazovým motivem a kvalitní, dobře čitelná sazba písmem Tabac od Tomáše Brousila.

Knihomilova „duše v peří“, to pro vás představuje co: knižní pulty bez nevkuusu? A v opačném gardu, co je vaší noční můrou? Převaha elektronického čtení?

Zřejmě se shodneme na tom, že knih vychází nějak přespříliš. Jsou určité kategorie textů, které opravdu nepotřebují být „tesány do mramoru“ na věčné časy a sluší jim i elektronická forma. Nakladatelé by asi měli víc přemýšlet a nebát se vydávat méně knih, kvalitněji a s následným servisem, jako jsou různá čtení či propagace knih na sociálních sítích. Dnes totiž není problém knihu vydat, ale nabídnout ji a prodat čtenáři.

Jak jste se ke knižní grafice dostala?

Vyrůstala jsem na vesnici a do nějakých deseti let jsem ani moc nečetla, jen běhala po lese a kreslila si. To běhání mi ostatně zůstalo dodnes. První „typovzpomínku“ mám ještě z předškolního věku. Můj táta je zručný písmomalíř a já jsem s ním často trávila pracovní soboty v dílně jistě propagace, kde s malštokem obtahoval písmena na červeném plátně a já je následně vyplňovala bílou latexovou

Foto David Končný

barvou. Výsledný nápis *Ať žije 1. máj* jsem sice ještě nedokázala přečíst, ale dodnes si pamatuji, jak mě tahle činnost bavila.

Měli vaši rodiče rádi knihy a čtení?

Ano, naši byli vždy náruživí čtenáři, knihy byly součástí mého dětství, a když mi začali podsouvat odeonské tituly, hlavně světovou prózu vycházející v edici GAMA s úpravou Jiřího Rathouského, stal se ze mě konečně taky trochu čtenář. V tomhle jsem měla velké štěstí. Ve čtrnácti jsem se dostala na Hollarku, uměleckou školu, kde se učilo od všeho něco: kreslit, modelovat, fotit, a tam jsem se taky potkala s profesorem Ondřejem

Šmerdou, s kaligrafií a typografií, které se věnoval. Věděla jsem najednou, že tohle je něco, co mne zajímá, co chci studovat dál. Logicky jsem pak směřovala na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou do ateliéru knižní grafiky a písma profesora Jana Solpery.

Byl to čas, kdy se dramaticky měnily technologie i potřeby oboru.

Přesně tak, bůh ví, co se očekávalo, že budeme dělat. Počítače byly doslova *in cunabulis*, tehdy si trh žádal nových log a my navrhovali hlavně plakáty, kreslili abecedy, kouzlili bibliofilie, všechno jsme ještě xerozovali, ručně vystřihovali a lepili na papír. Absolvovala jsem autorskou

knihou, ale byla to na dlouhou dobu jediná publikace, kterou jsem upravovala. Po škole následovalo obesílání soutěží a posléze intenzivní spolupráce se Studiem Marvil. To vše bylo proloženo desetiletým vydáváním oborového časopisu *TYPO* a dvěma dětmi. Obloukem jsem se nakonec vrátila ke knihám.

Vaše realizace neexhibují, jsou adekvátní obsahu titulů. Přesto zaujmou nevtravou elegancí, řekl bych, že jim nechybí jakýsi x-faktor, který je zčásti mimo definice, ale který vaši práci staví vysoko nad průměr.

Já bych svůj přístup definovala jako *vizuální střídmost*. Moje práce možná nejsou jako solitéry na první pohled zvlášť výrazné, ale když si ty knihy vyskládáte vedle sebe, myslím, že tvoří zřetelný celek, je to můj osobní pohled, grafický názor podepsaný jako Jana Vahalíková.

A váš ideální klient, to je kdo?

To je zadavatel, který zná právě tento můj osobní nebo osobitý pohled

a už zhruba ví, co ode mne čeká. Od autorů například očekávám, že mi budou rovnocennými partnery. Když už mám s někým spolupracovat, často i několik měsíců v kuse, tak si moc přeji, aby to nebyl boj, ale proces, který obohatí obě strany. Chci, aby mi sami sdělili svou představu o obálce, aby mi poskytli reference, co se jim líbí. Takže když si pak sedám k počítači, už mám většinou v hlavě nějakou základní vizi, obraz, jehož složky a detaily pak dál skládám a ladím.

Jaký druh zakázek je pro vás nejzábavnější? Velké výpravné publikace, nebo skromnější, například beletristické, knihy?

Baví mě všechno! Snažím se udržet si rozmanitost v tématech i typech zpracovávaných publikací. Někdy mám rozděláno i deset titulů v různém stavu rozpracovanosti. Výtvarné knihy mi dovolují větší možnost graficky se uvolnit, beletrie je víc o řemesle, je to činnost, u které si svým způsobem odpočinu. Ráda navrhuji knižní řady. Jejich grafická podoba musí být dobře promyšlena dopředu, jinak neobstojí.

Radost mám třeba z „áček“, edice AAA, tedy angloamerických autorů, kterou už tři roky připravuji s redaktorem nakladatelství Argo Petrem Onuferem. Oslovujeme současné české malíře, kteří nám sedí k tématu těch knih, a dáváme jim prostor na obálkách. Je to takový náš soukromě kurátorský pohled na to nejlepší, co na zdejší výtvarné scéně vzniká.

Existuje něco, co byste chtěla dělat, a zatím nebyla příležitost?

To, z čeho se učí naše školou povinné děti, je strašný průšvih! Neestetické, špatně strukturované, řemeslně nepovedené zmetky. Pryč je doba, kdy učebnice upravovali a ilustrovali nejlepší grafici a ilustrátoři své doby. Tento dluh hned tak nesplatíme. Takže jestli mám nějaký profesní sen, tak je to upravit krásný slabikář. S ilustrátorem, kterého si sama vyberu, a s nakladatelem, který mi bude věřit.

Zlý sen typografického úpravce; je to nějaký typický druh zadání?

Všechna zadání jsou řešitelná. Knihy jsou velmi jednoduchá disciplína

s naprosto jasnými mantinely a pravidly, počínaje formáty, počtem stran a konče polygrafickým zpracováním. A všechno mezi tím je prostor, který je určen grafikovi a jeho invenci, zkušenosti a odvaze. Často se potýkám například s mírou připravenosti či spíše nepřipravenosti textů, které dostávám k sazbě. Není v mé moci poznat, jak moc je text gramaticky, stylisticky či fakticky čistý. To zjistím, až když mi dorazí první korektura. Pokud je někde na stránce více než deset oprav, vrátím text zpátky do redakce a raději vysázím znova tu opravenou verzi.

Kolik titulů za rok takový nezávislý grafik vlastně stihne upravit?

Dejme tomu třicet. To znamená finalizovat téměř jednu knihu týdně. A po prázdninách, kdy se připravují tituly pro vánoční trh a všichni se probudí z prázdninové letargie, posílám do tisku i dvě knihy za týden. Nejrychleji jsem vypravila beletristickou knihu za nějakých deset dnů a obrazový katalog za týden. Na druhou stranu, našel se i jeden knižní rekordman, co mi visel v počítači dva a půl roku.

Deníky režiséra Pavla Juráčka ve vaší úpravě jsou bezva, ale nahý karton se i při sebeopatrnějším zacházení docela brzy a poměrně dost poškodí. Co byste vzkázala reptalům, jako jsem já?

Třeba bych se optala, jestli i oni sami zůstávají časem a životem nedotčeni. Intaktní knihu vnímám jako zločin! Vždyť je to jen potištěný papír. Opravdová kniha má být čtena, otevírána, má se do ní ledasco vkládat a občas i trochu psát. Nevadí mi oslí rohy ani obtištěné kolečko od hrnku. Nejpůsobnější jsou v tomto ohledu dětské knihy. Líbí se mi, když ve starých knížkách nacházím

stopy po předchozích čtenářích, kniha je pro mě zkrátka živá materie. Mimochodem zrovna Juráčkovy deníky mají v reálu neuvěřitelnou patinu. Smrdí od cigaret, jsou poškrabané, neustále z nich něco vypadává, je zážitek si v nich listovat.

Knižní sazby vedené až k samým okrajům stránek, výrazné reflexní barvy, excentrické písmové fonty. Jemná hranice mezi přijatelnými inovacemi a zhůvěřilostí, to vše je často jen v rukou grafika...

Hranice je potřeba překračovat. Určitě není navždy zapovězeno sázet reflexním písmem až do okrajů. Jen se to musí umět! U mnohých „experimentátorů“ se nakonec ukáže, že jsou sice velmi invenční, ale nechápou základní principy toho, jak má vlastně dobrá sazba vypadat. Je to z jejich strany možná lehce arogantní přístup, ale vlastně inspirativní pro ty poučené kolem. Takovou knihu prolistujete a vezmete si z ní jen bezva nápady, zbytek vymáznete z hlavy. Knižní design není statická disciplína, velmi výrazně se v čase mění, zohledňuje nové technologie, vývoj v typografii i polygrafii. Stále samozřejmě platí, že kniha by měla být upravena tak, aby se dobře četla. Co s židli, která je efektní a esteticky dokonalá, ale má nějakou funkční vadu? Sedět se na ní sice dá, ale šve vás to a brzy ji vyhodíte.

Máte fajn facebookový profil. Na rozdíl od většiny uživatelů této platformy umíte fotit, což se vzhledem k vaší profesi dá čekat, ale máte i cit pro to, co ze soukromé, intimní sféry pustit ven, tak aby to bez trapnosti rezonovalo.

Tohle je asi intuitivní. Kdysi mi jeden fotograf říkal, že nefotím klasické fotky, ale obálky knížek. Asi to bude trefa, pár fotografií jsem takto už opravdu udala.

Můj facebookový profil je takový vizuální kanál. Nemám potřebu komentovat kdeco, jen pozoruji a sdílím, co mne zaujalo. Hodně fotím všednodenní detaily, tlející kytky ve váze, večerní světlo na bílé stěně, křehký svět odrůstajících dcer. Velká část fotek je z mých běžeckých tréninků, kdy vybíhám kopce nebo probíhám krajinou či zaznamenávám prchavé okamžiky na obloze. Dost času taky trávím ve virtuálních knihovnách mezi starými manuskripty. Takže často sdílím i něco z těchto svých objevů. Je to taková moje cesta *ad fontes*, především do těch nejstarších evropských benediktinských klášterů a knihoven, jako je třeba St. Gallen ve Švýcarsku, kde jsou uchovány i tisíc let staré rukopisy. Na nich je zajímavé to, že už na první pohled tahle zašlá folia vypadají jako layout soudobé knižní sazby. Text má obdobnou tmavost, okraje i poměry stránek jsou totožné s parametry, s jakými pracujeme i nyní. V těch zašlých rukopisech je zkrátka nastaven určitý vizuální etalon i funkční model, který si neseme po staletí.

Na závěr dosti sepraný, ale stále funkční dotaz: Jakých pět knih byste si s sebou nabalila na pustý ostrov?

Aj! Těžký! Vzdávám se beletrie svých oblíbených angloamerických autorů, neboť bych nevěděla, komu dát přednost! Takže začnu poezii na nočním stolku, tedy Sylvií Plath a její sbírkou *Ariel*, mám tam komentované anglické vydání s doslovem její dcery, z českých autorů je to Ladislav Fuks a jeho *Myši Natálie Mooshabrové*. Určitě bych si zabalila bibli všech typografů *The Elements of Typographic Style* od Roberta Bringhura, taky něco od Timothyho Snydera, asi *Krvavé země*. Nakonec, s trochou sentimentu, Karafiátovy *Broučky*, ty se strašidelnými ilustracemi Vojtěcha Preissiga. No a kdyby se mi podařilo propašovat i útlou knížečku poezie Petra Borkovce *Herbář k čemusi horšímu*, budu spokojena dokonale. Nicméně musím dodat, že se bez váhání vzdám kteréhokoli z těchto titulů ve prospěch svých běžeckých tenisek. ●

Takže jestli mám nějaký profesní sen, tak je to upravit krásný slabikář

Tajemství

Pravda se vyjeví s otevřením dveří,
tohle já vím již od dětství.
Za těmi vrátky
ze zelených prken
může být všechno.
Panáčci z chlebového těsta,
kočky, jež vyprávějí jemnými hlasy
příběhy o zrodu a ukončení.
Barevní čolci v zelenkavých akváriích,
žluté ryby s velikýma očima.
Ptáci zasnění,
kteří pera ztrácejí
podobná šperkům.

Snad jsem tam i já.
Skloněný nad sešitem
vraštím čelo.

Já, muž, kterého nikdy nepotkám,
kterého nenajdu, ač snažím se sebevíc.
Jsem svoje navěky ukryté tajemství.
Odkryl jsem různé Tróje,
ale tuto Bradenkierlovu nohu
jsem nikdy nevykopal.

(Hlasy ryb)

Jak být vesel

Staň se dobytkem,
s voly pij z jednoho žlabu.
Večer lituj rána,
ráno lituj večera.
Sebe nelituj.

Nelituj hladu.
Hlad je mihotavá tečka na obloze.
Nelituj šílenství.
Šílenství je ohniště.

Houpej se ze strany na stranu,
až z hrudi vydere se smích
jako křik luňáka
snášejícího se ke kořisti.
Buď vesel.

(Traumonium)

Město v oblacích

Dívám se do nebe.
Je tam dům
střechou k zemi obrácený,
základy má v mracích.
A kolem celé převrácené město.

Jak žijí otočení lidé?
Je-li v jejich světě všechno naopak
než v našem světě,
pak žijí tam krásně.
Láska a štěstí mají u nich navrch.

(Fú)

Na konci války ještě hoří města

Tančíme stále blíž a blíž ohni.
Kdo z nás je Králík
a kdo z nás je Veliký lidojed?

Žár ohně zůstává v srdcích.
A je to strašné,
když si vzpomenu,
kdo jsem.

Ulice zemřely
a v mrtvých zdech
žijí stíny stínů.

Ve vitrínách
v rozích parádních pokojů
čajový servis,
ze kterého nikdy nebylo pito,
lázeňský pohárek,
pohlednice z jiného času,
hlava Gorgony
a prach celého života.

Ve tmě
klíčí semena světla.

(Hlasy ryb)

Jaroslav Pulicar, Rumunsko, 2018

Jaroslav Pulicar, Tibet, 1997

Marek Lollok

Daňa Horáková
O Pavlovi
Torst, Praha 2020

Důvody pro sepisování a publikaci memoárů bývají různé. Pro Daňu Horákovou tím nejsilnějším byla skutečnost, že Pavel Juráček, její někdejší partner a manžel, ve svých denících „vědomě lhal“. Nejen o autorce, ale i o mnohých jiných a také — především — o sobě. Programově si stavěl svůj pomník — a není pochyb, že v tom nakonec uspěl. Jeho deníky (čítající několik desítek sešitů) publikované zatím ve třech objemných svazcích v nakladatelství Torst (poslední — exilový — by měl vyjít ke konci roku) se staly událostí daleko přesahující zájem úzké skupiny literárních a filmových zasvěcenců. Podobně jako spisy Zábranovy, Divišovy a dalších jsou oceňovány nejen jako zpověď jednoho z nejosobitějších představitelů československé nové vlny, ale i jako neiluzivní svědectví o rozporuplnostech československé společnosti několika desetiletí. Zároveň podporují obecnou představu o Juráčkovi jakožto jednom z mnoha velkých talentů zmarřených komunistickým režimem, zejména posrpnovou normalizací. Vzpomínky

Dani Horákové jsou záměrnou polemikou s tímto obrazem; demytizují jej, když ukazují, že si za leccos ze svého umělecky i lidsky tristního postavení, v němž se od sedmdesátých let ocitl, mohl do velké míry sám.

I kvůli sobě

Kniha Dani Horákové není (naštěstí) jen replikou na stylisticky suverénní hlas Juráčkových deníků (o jejichž existenci před manželovou smrtí Horáková nevěděla!), není jen zpochybněním jeho útrpné, obětní aury. Houževnatě sledovaným cílem autorčina kontrastně odlišného je i vlastní sebepoznání, tedy soustavná snaha si *ex post* ujasnit, co ji na tomto — jak se záhy ukázalo — nevypočitatelném a v soukromí takřka nesnesitelném muži přitahovalo a co ji k němu putalo. Dokonce do té míry, že mu dala přednost před zástupem zjevně perspektivnějších nápadníků (s Rudolfem Slánským mladším v čele) a že s ním vycestovala na Západ a v tíživých exilových podmínkách „na šestatřiceti metrech čtverečních“ žila dlouhých téměř pět let.

Tuto otázku prošetřuje Horáková ze všech stran, nechýbí četné rozklady psychologické, filozofické, ale především uměnovědné a literární. Paralelou, která se opakovaně vrací a která podle ní jaksi archetypálně vystihuje podstatu nerovného, ba ambivalentního vztahu s Juráčkem, je příběh Viktorky a charismatického černého myslivce v podání Boženy Němcové. Přestože je přesvědčena, že „to nebyl masochismus, ale, jak doufám, láska — a to na první

Kruté vystřízlivění z černého myslivce

pohled“, znovu a znovu ukazuje, jak bylo soužití s čím dál tím letargičtějším a zároveň příšerně despotickým Juráčkem vyčerpávající. Udivuje tu její trpělivost s posléze už dost zatvrzelým člověkem, jenž se verbálně i jinak dopouštěl takových jízlivostí, že si tolik přízně snad ani nezasloužil. Ambice znovu probudit v přes den spícím a od večera popíjejícím Juráčkovi jeho nesporný talent, úsilí ho alespoň minimálně „zorganizovat“, aby se v novém prostředí vrátil ke své profesi (možnosti byly), a učinil tak jejich vztah alespoň trochu normálnější, se ovšem nenaplnily — naopak, Horáková přiznává, jak ji čím dál tím více stahovala Pavlova sebestřednost a parazitování, jehož obživu (hlavně cigarety a alkohol) musela při svém vzdělání dlouho zajišťovat i přijímáním nekvalifikovaných pracovních míst.

Třebaže Horáková nevyhnutelně dost píše i o sobě, svou vlastní osobnost samoúčelně do centra nestaví. Její životopis je přitom bezesporu pozoruhodný už ve své kondenzované podobě — novinářka a spisovatelka česko-německého původu, k jejímž učitelům patřil Milan Machovec, během šedesátých let studovala teologii mimo jiné v New Yorku, za normalizace s Václavem Havlem řídila Edici Expedice a byla i jinak organizačně činná, posléze signovala Chartu 77, napsala několik novel, rozhlasových her, mimo jiné scénář k úspěšnému filmu *Tag der Idioten* (1981), a prosadila se jako žurnalistka v několika známých německých periodikách, kde vedla interview s celebritami z celého

světa a zastávala i vedoucí pozice; v letech 2002—2004 byla dokonce hamburskou ministryní kultury... Sama o sobě dechberoucí kariéra, již je možno na ploše bezmála pěti set stran zevrubně doplnit o veškeré informace a okolnosti, které se ve formalizovaných zněních curricula nezveřejňují, nicméně ve vzpomínkové literatuře nemohou chybět (včetně záznamu osobních tužeb, snů a dalších privatissim).

Lidé pošpinění i očištěni

Na rozdíl od Juráckových deníků však Horáková nevypráví — protože nejde o deník — chronologicky, ale v jednotlivých kapitolách věnovaných klíčovým momentům a faktorům (viz kapitoly „Maminka“, „Příbram“ a podobně) a nejčastěji pak důležitým personám života se slavným scenáristou a režisérem. Především těm, které Juráček ve svých denících údajně nepravdivě pošpinil a zranil, aniž by se mohly nějak bránit. Horáková tak poupravuje manželovy portréty kolegů, známých i méně známých disidentů, emigrantů a jiných aktérů šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých let (Landovského, Formana, Chytilové, Menzela, Havla, Kohouta, Filipa a mnoha dalších), nejednou v přímé konfrontaci s deníkovým zápisem prezentuje vlastní charakteristiku dotyčného, případně vlastní verzi některé scény s ním. Vedle toho erudovaně, v jakýchsi miniesejích, představuje a ve vztahu k Juráčkovi i sobě samé interpretuje mnohé jiné osobnosti, totiž právě ty, jejichž osudy jí pomáhají pochopit tehdejší pocity i kroky. Tak jsou shledávány podobnosti, ale i některé podstatné rozdíly v nátuře, temperamentu, profesní i privátní dráze Kafkově (spolu s Milenou Jesenskou a Dorou Diamantovou), Dürerově, Kierkegaardově, inspirativní pro Horákovou jsou i silné, svými muži často těžce zkoušené ženy jako Božena

Němcová, Madla Vaculíková či Olga Havlová. Horáková se sice odedávna zabývala „feminologií“, ale teprve bolestná lekce s Juráčkem v ní pomohla najít, podobně jako mnoha zmíněným ženám, sebevědomí a odvahu k emancipaci od „oně tradiční (a navzdory všemu pohodlné) role, která mi byla souzena generacemi babiček a matek. „Paní Juráckovou“ jsem nebyla nikdy, ale skutečně svěbytnou bytostí jsem se stala teprve v okamžiku, když jsem se přestala definovat skrze něho“. Juráckovy šovinistické manýry konců nevybočovaly ze standardů československé společnosti a — podle mnohých svědectví — určitě ne z obvyklých poměrů disidentských kruhů, a tak není příliš divu, že se vzdělaná intelektuálka s bohatými zahraničními zkušenostmi k tomuto poznání dobírá až ke konci svého vztahu s Juráčkem (v roce 1984 ji v exilu zanechá a vrací se sám zpět do Prahy).

Kdo s koho?

Kniha *O Pavlovi* mnohonásobně přesahuje své téma vymezené titulem. Dozvídáme se z ní mnohé nejen o protagonistech, ale i o složitých vztahových konstelacích mezi aktéry obdivované nové vlny, v československém disentu i západoněmeckém exilu. Vedle historicko-sociologických čtení, zdůrazňujících průlomovost či aspoň ojedinělost svědectví Dani Horákové v kontextu „maskulinních“ či „maskulinizovaných“ vzpomínek z téhož milieu, se nastolují i otázky obecnější, například odvěký problém vztahu osobní morálky umělce a jeho díla, respektive jeho hodnocení. Centrálním zůstává stopování příčin podlehnutí charismatickému jedinci, a hlavně dobrovolného setrvávání s ním, navzdory jeho takřka všeničící povaze. Kde se v člověku bere vůle nalézt v sobě sílu, jít dál a zároveň se — tak jako originální Viktorka — nezbláznit? I to je možno objevovat

v knize *O Pavlovi*, kde se životodárné vertikály přece jen rozprostírají o poznání soustavněji než v denících, v nichž se měřítkem a úběžníkem všeho učinil sám zapisovatel.

Vzhledem k osobnostnímu a spisovatelskému typu Dani Horákové přitom vše, i emocemi nadmíru prostoupené záležitosti, nahlédíme v zásadě racionálně a analyticky, v rámci promyšleného, velmi intelektualizovaného stylu. Autorka se opírá o vlastní poznámky z dané doby a také o jiné zdroje (například i archivy Státní bezpečnosti); zhusta srovnává s analogickými případy, ať už jde o současníky, či „kulturní obrazy“ známých jedinců. Ve srovnání s protějškem vyznívá její podání nesporně objektivněji, takže čtenář snadno podlehne dojmu, že nynější pohled je přece jen ten správnější a pravdivější.

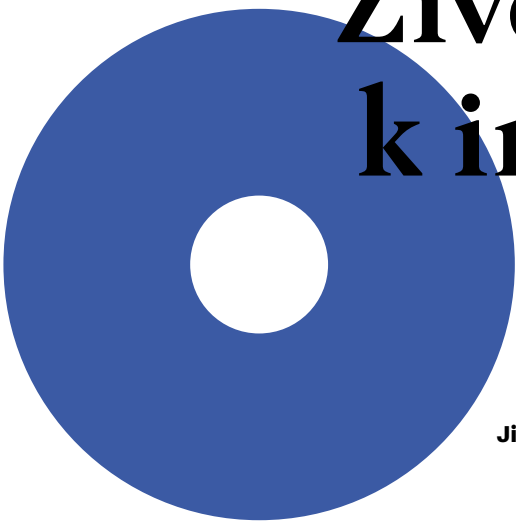
Přes silnou faktografičnost knihy to však není tak snadné. Může se přece namítnout, že spontánní záznam pořízený v daném čase, jakkoli přibarvený, přece jen bývá v lecčem autentičtější než výběrová paměťová rekonstrukce s odstupem desetiletí. Ale nenechme se chytit do pastí a hledat jediného arbitra, notabene s tak pochybnými jmény jako „autentičnost“, „objektivnost“, „literárnost“ a podobně. Nejde přece o to, najít vítěze domnělého sporu Juráček—Horáková, koneckonců ani sama autorka to vpsledku takto nestaví, když přesně vystihuje podstatu žánru (ano, toto konstatování její kredit určitě o něco zvyšuje):

Stylizovala jsem se? Stylizovala jsem náš vztah? S pravděpodobností hraničící s jistotou, ale nikdy na úkor toho, co vnímám jako pravdu. Navíc mám dojem, že vůči jistě dávce stylizace není absolutně imunní nikdo, kdo o sobě vypráví ostatním.

Vyplatí se spíš slyšet unikátnost obou hlasů, poutavě popisujících cestu pozoruhodných jedinců, a zároveň zkusit je zaslechnout v jakémsi dialogu, odrážejícím jak onu Hassliebe, existující nějak zřejmě ve všech partnerstvích, tak vše, co tuto mimořádnou dvojici v danou chvíli obklopovalo a určovalo.

Autor je literární kritik.

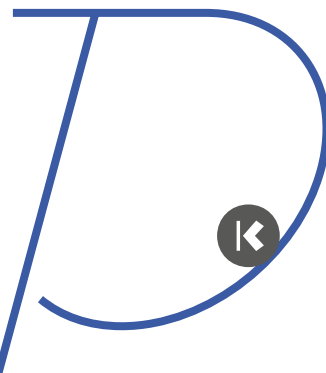
**Kniha *O Pavlovi*
mnohonásobně
přesahuje své téma
vymezené titulem**

Život jako klíč k interpretaci doby

Jiří Peňás — Marek Lollok — Eva Klíčová

Ve vzpomínkách Dani Horákové na relativně krátké období (asi deset let) jejího života se zázračným dítětem nové vlny Pavlem Juráčkem se v sobě kříží vzpomínky intimní, místy se propadající do terapeutické sebereflexe, i vzpomínky na širší okruh přátel a známých. Je to kniha dvou světů: Československa šedesátých let a Západu, Mnichova. Je to kniha dvou temperamentů, zápasu povah, přístupů k práci i životu. A je to také příběh ženy intelektuálky ve světě, kde úspěch je rezervován mužům. Kniha *O Pavlovi* se plným právem stala událostí sezony.

Souhlasí Jiří Peňás s kritikou Marka Lolloka? Nebo tě něco popudilo?

JP: Popudilo snad nikoli. Mělo? Ani v tvé recenzi mě toho moc nepopudilo, ale samozřejmě s něčím bych asi polemizoval. To je však normální.

Polemizujme.

JP: Dobře, u tebe bych přece jen polemizoval s tím řekněme vyzněním, jež to tlačí směrem k ideologickému schématu. Tedy když to zjednoduším: s údělem ženy v patriarchálním světě.

ML: Je očividně mnoho způsobů čtení této knihy. Od ideologického přes historicko-sociologický, „srovnávací“ (s Juráčkovými *Deníky*) po takřka milostný román (viz například moderátorka Markéta Kaňková, která s Horákovou vedla rozhovor v rozhlasu).

JP: Pro mě je ta kniha především zcela osobní text. Okolnostmi vyprovokovaný bilanční memoár, který jde do různých stran, ale z něhož přirozeně vystupuje do popředí to jeho „horké jádro“: tedy (sebe)destrukční vztah s jedním talentovaným případem. To akcentuje i titul *O Pavlovi*, který ho však zdaleka nevyčerpává.

Vnímáte podobnou memoárovou literaturu jako tenký led? Ošemetný k interpretaci, citlivý ohledně invaze do něčích skutečných životů? A třeba i s rizikem čtení v jiných „ideologických“ souřadnicích? Anebo když si pamětník „začne“, dává se všanc všemu?

JP: Já myslím, že takové knihy se nepišou proto, aby byly nějak interpretovány. Takové knihy se píšou, protože k tomu má pisatel silný důvod a materiál. Což u Horákové platí. Pak už si to formu najde. Že to je o „skutečných“ lidech, je na tom právě to zajímavé a přitažlivé — i voyeuricky, s tím se nedá nic dělat.

ML: Principiálně ano, asi proto, že memoárová literatura většinou nechce „být k interpretaci“, ale její autoři se staví do pozice „teď to řekneme pravdivě, napřímo“. Literární prostředky tu pak slouží k působivější argumentaci, jejich exponování nebývá hlavní ambicí jako u beletrie.

JP: Vidím, že se shodujeme. Otázka je třeba, jestli by se do toho Horáková pustila, kdyby nevycházely Juráčkovy deníky.

Zároveň se však shodneme, že ty cizí životy lze vnímat v nějakých rámcích, které jejich autoři možná nezamýšleli. Třeba ten můj „ideologický“.

Na hodnocení toho vztahu mám daleko nesmiřitelnější pohled než, jak jsem zjistila z různých neformálních rozhovorů, většinou muži, pro které je to popis dramatického vášnivého vztahu. Pro mě spíš svědectví o celém spektru forem zneužívání a násilí. Vnímám také to, že předchozí generace žen si takovou věc připouštěly nerady, dokonce se byly schopny obviňovat, že asi dělají něco špatně, když je s nimi partner tak „nespokojen“. Může to působit, že si to tak nebraly, zatímco dnešní ženy hned „hysterčí“.

JP: Já myslím, že si to „tak braly“, ale možná se tak rychle nerozváděly... V citech není už deset tisíc let rozdíl. Spíš ve výdrži.

ML: Nejsem si jistý, zda to dokážu posoudit, ale nemyslím si, že model vylíčeného vztahu je úplně passé, že je to věc předchozích generací a jejich přístupu; proto je zřejmě hodně čtenářek (možná i čtenářů) — viz ona moderátorka —, které s Horákovou nejen soucítí, ale přímo se ztotožňují s její situací a porovnávají ji se svou vlastní. Tím tu „faktografií“ nakonec dost subjektivizují, koneckonců tak, jak se to mnohdy děje právě u beletrie.

JP: Abych to tedy upřesnil, jak to myslím s tou „ideologií“. Podle mě máš sklon vidět tu knížku jako obecnější obraz pokřivených vztahů patriarchátu, jenž se týkal i těch, kteří by měli být svobodomyšlnější, tedy disidentů. Jednak si myslím, že ti svobodomyšlnější, tedy politicky nebo světonázorově liberálnější typy, mohou být mnohdy daleko větší uzurpátoři, ničitelé a utlačovatelé než takzvaní obyčejní chlapi, protože bohémové mají víc pocit, že na to mají právo a mohou si to dovolit, že to k jejich životu patří. A pak je tu ještě klam, že je to „napsáno“: protože normální lidé nepišou.

ML: Souhlasím s Jiřím, navíc intelektuálové budou v manipulativních technikách důmyslnější, rafinovanější, a nakonec i záluďnější.

Naopak se domnívám, že city, a hlavně s nimi spojené společenské normy, se proměňují značně, to jsou i dějiny mentalit. Pochybuji, že domácí násilí bylo velkým tématem například u domluvených sňatků někde na vsi před sto lety. Naopak dnes je osvěta úplně někde jinde — i než za socialismu —, také je snazší z násilného vztahu uniknout díky různým neziskovkám a podobně. S těmi intelektuály je to také pravda jen způl, mnohde přetrvává představa, že domácí násilí se týká jen chudých a bez vzdělání, okraje společnosti. Jenže on ten pocit „že na to mám právo“ může být vázaný třeba také na peníze, a jsme u nerovných platů... Přijatelnost násilí je společenský jev, přestože se odehrává hlavně v soukromí. A uvědomme si, že intelektuál musí být rafinovanější, protože většinou manipuluje intelektuálku.

JP: Nemyslel jsem nutně domácí násilí, ostatně nevím, jestli do toho lze napasovat vztah Dani a Pavla. Ale k té knize. Myslím, že bychom opravdu měli mít na paměti, že to byl velmi výstřední vztah, a tak by se měla ta kniha i číst, spíš kulturně-historicky než řekněme feministicky nebo sociologicky. A pak také jako klinický popis jedné silné závislosti, kde ovšem svou roli hraje fascinace (intelektem, „legendárním“ jménem, penisem...), a ta převáží na čas všechno. A když to pak nejde, tak to skončí.

ML: Tady je ovšem zajímavé, že to tak rychle neskončilo, že Horáková podle všeho takovou „zátěž“ byla ochotna s sebou vléct, i když leccos ze zmíněného už evidentně nefungovalo. Jinak myslím, že „kulturně-historicky“ se Horáková v knize vysvětluje sama, vlastně se vsazuje do kontextu (nejen) české literatury, kultury a tak dále, a to právě spíše na základě svého vztahu k Juráčkovi než vlastní literární činnosti.

JP: Ano, neskončilo to *de facto* nikdy, viz tato kniha. „Na Mount Everest

A s Havlem by chtěl spolupracovat každý, a tím spíš každá

Jiří Peňás
redaktor týdeníku *Echo*

člověk také leze jen jednou“, tak se jmenoval rozhovor, co jsem s paní Horákovou udělal pro *Echo*, nazval jsem ho pak jejím citátem.

Myslím, že různá čtení se nevyklučují, naopak jsou podmínkou úspěchu té knihy. Za sebe oceňuji především schopnost propojit svůj život s literárními předobrazy. V tom je vidět názorně, jak nás i „pouhé“ literární příklady utvářejí, jak ovlivňují naše životy.

JP: A také je důležité, že Horáková to píše pro Čechy (kulturní), tedy pro české kulturní publikum, které nějak zná Juráčka a další osoby, na něž se vzpomíná. Píše to jednak v jisté osobní situaci (žije v Německu, má dost času a motivace) a také aby někoho zaujala, což myslím v dobrém. A ona opravdu má na co vzpomínat. Byla v sedmdesátých letech v samém centru těch nejzajímavějších lidí v Čechách či v Praze. A byla navíc *femme fatale*, krásná, inteligentní žena, která podlehne černému myslivci. O tom nenapsat knihu by snad ani nešlo — plus ten cejch z *Českého snáře*, který pro mě třeba byl zásadní, neboť jsem Daňu Horákovou znal dlouho především právě jako dosti podivnou postavu z něj.

Toto není žádný snář, spíš probuzení ze snu. Taková i mezilidsky poměrně neutěšená kniha, bez zbojnických

historek. Nápadné je, jak se proměnily vztahy kolegů a přátel k Juráčkovi, zatímco v Praze byl hvězdou, v emigraci mnozí značně ochladli. Samozřejmě ta rezervovanost tu většinou byla namístě. Tristní je příběh třeba Oty Filipa, nápadný i Formanův nezáměr, Svitákova promluva Daně do duše a podobně. JP: Promiň, ale opravdu tě to překvapuje? Já myslím, že to jsou subjektivní miniportréty psané ostře pozorující ženou. Není to celá pravda o nich, ale je to kus té pravdy. A že by zrovna u Oty Filipa (jako spisovatele ho mám rád) měl mít člověk nějaké iluze... Krom toho myslím, že tam třeba hezky píše o Havlovi, Rudolfovi Slánském nebo třeba o Formanovi. A výborná je scéna s Menzelem — to jsem zcela na jeho straně.

Vaculíkův *Snář* nemám nejčerstvěji v paměti, snad to také má vliv na mé čtení Horákové, ale její text považuji za koncentrovanější, analytičtější. Není to tak, že bych měla nějaké iluze, ale o udatném šíření samizdatů ani o něčem analogickém tady toho moc nenajdeme.

JP: Taky je to jiná technika psaní. A přečti si ty pasáže, kde vystupuje Ella Horáková, ty jsou docela urážlivé, ale myslím, že něco zachycují. A přitom podle mě má Daňa Vaculíka ráda a vždycky měla.

Možná měla slabost pro tyrany. Proto naopak s Václavem Havlem mohla spolupracovat, protože měl v sobě nějakou univerzální vlídnost, nebo jak bych to řekla, nepřitahoval ji jako muž, nebyl „bad boy“.

ML: Trochu k tomu psaní: co soudíte o názoru Blanky Činátlové, která knihu *O Pavlovi v A2* přirovnává k Novákovu *Kunderovi* a říká, že — přes všechny rozdíly — tím, jak ty texty pojednávají o životě druhého člověka, jsou „podobně úmorné a nesnesitelné“?

JP: Já bych Vaculíka tyranem nenazval. Vaculík byl především svéráz, rozkošnost a nesnesitelnost se v něm mísily v jedno. A s Havlem by chtěl spolupracovat každý, a tím spíš každá. I na začátku sedmdesátých let. A pokud jde o srovnání s Novákovým *Kunderou*, je to nesmysl. A jestli

Navíc, když to takhle na sebe píší lidi sami, to je ta lepší varianta

Eva Klíčová
redaktorka *Hosta*

napsala paní Činátlová o Horákové, že je to „úmorné a nesnesitelné“, tak je úplně... mimo.

ML: Spíš se zamýšlela nad tím, jak obě knihy pojí „bulvarizační přístup“. Činátlová vidí podobnost v gestu vyřídit si s někým, jinak všeobecně obdivovaným, veřejně účty. I ty miniportréty Juráčkem údajně pomluvených kolegů a přátel, které proklamuje, že chce rehabilitovat, vnímá Činátlová jako „karikatury“, vadí jí i údajný učitelský, karatelský tón. Jakkoli sám jsem tam nic takového neshledával.

Naopak bych řekla, že jde o podobnost vnější — navíc Kundera o Novákově nic nenapsal, zatímco Juráček o Horákové nemálo. Zkrátka ty knihy jsou si vzdálené, jak jen mohou být: Novák se situuje do objektivního pozorovatele, Horáková je naopak zaangażovaná niterně, jde i se svou kůží na trh, na rozdíl od Nováka jednak rozumí dilematům života v represivním režimu a jednak rozlišuje literární fikci od aktuálního světa. A taky umí škrtnat... jistě že by měla materiálu na osm set stran, nebo na tisíc, dva tisíce! Ale má literární ústrojnost, umí psát a pracovat s kompozicí. I návraty některých motivů považuji za funkční zesílení, vyjádření jejich naléhavosti. JP: Horáková je především tisíckrát inteligentnější!

Ano, i takto jednoduše to lze říct. A k té bulvarizaci: její podstata není v tom, že pracujete s intimitou, ani v nějakém furoru, že si to chcete vyřídit — to všechno je legitimní, pokud jste autentičtí. Ten bulvár začíná až v nějaké cynické vědomé manipulaci, kdy se chladně pasete na něčím neštěstí nebo trablech. Řekla bych, že to, co se povedlo Dani Horákové, o to Jan Novák jen tak fachiidiotsky usiluje. JP: Škoda že tady nejsou lajky...

ML: Zde se vrací téma autenticity, jak jej zmiňuji v recenzi; Horáková je nepochybně autentičtější Nováka, ale s tím Juráčkem, přes všechny snesené důkazy, bych si nebyl tak jistý. Ano, nedá se zpochybnit, že se Juráček třeba o svatebním dnu s Horákovou vůbec nezmiňuje, ale pokud znovu zalistujeme jeho deníky, nejsem si jistý, zda beze zbytku můžeme brát i to tvrzení, že všechno tam je nějaký paralelní Juráčkův svět, ve kterém autor libovolně hovořil pravdu a libovolně lhal. Ani ta tvrzená neustálá negativita, Juráčkova trpitelská stylizace mi, pravda jen chvilkami, ale přece..., ne zcela štymuje. Viz například některé skoro až překvapivé hrdé, či přinejmenším „neporaženécké“, zápisky kolem roku 1968, 1969 a ta metafora „nosorožec proti motýlovi“ a další postřehy v souvislosti se sovětskou okupací. Chci říct, že autenticita Horákové, třebaže se autorka sama staví proti Juráčkovi a chce ho opravovat, podle mě vůbec nepopírá jeho autenticitu.

JP: Ano, případnou studii je možné věnovat komparaci Juráčka a Horákové. Vážnější zájemce to jistě udělá. Vyplyne z toho, že každý byl úplně jiný. To je to mysterium. Ale znovu je nutné připomenout, že Horáková to psala, když už věděla, jaké ty deníky jsou a co tam je. On nevěděl, co jednou ona napíše. Naopak by mě nenapadlo srovnávat Nováka a Horákovou. Jsou to úplně jinak vzniklé knihy. A z jiných perspektiv. Jestli se má psát o skutečných figurách kde co, to je možná otázka, ale myslím, že už dávno zodpovězená. No asi nemá, ale děje se to a jinak to nejde. Jde jen o to, jestli to někoho zajímá, nebo ne.

Memoárová literatura většinou nechce být k interpretaci

Marek Lollok
vysokoškolský učitel
a literární vědec

Lajk. Navíc, když to takhle na sebe píšou lidi sami, to je ta lepší varianta. Hůř bude, až budou vycházet robotí svodky z big data, souhrn marnosti z toho, jak je naše každodennost šmírována a ukládána. To bude hlavně daleko krutější pohled. JP: Tého se já huž bohda nedožiju.

Ono to může přijít docela rychle. Možná bych se ale ještě vrátila ke scéně Juráček—Menzel. Dvě pojetí filmu: jako vyprávění sebereflexe a jako vyprávění pro druhé.

JP: Ano, ta konfrontace u večere Juráček versus Menzel. Skvělá scéna. Otázka je, jestli to lze takhle vyhranit, ale právě oni dva tu vyhraněnost dokonale představují. V umění musí být oba. I *Ostré sledované vlaky*, i *Případ pro začínajícího kata*. Ono se to navíc prolíná. Hlavní je nakonec talent a schopnost jej nějak použít.

ML: Ano, podobné je to s exkluzivní literaturou a literárním „mainstreamem“; jedno je podmíněno druhým.

JP: Přiznám se, že vždycky syкну, kdy slyším slovo „mainstream“ u děl, jako jsou například *Vlaky*. To je geniální kus, který se nakonec líbí jadernému fyzikovi i výhybkáři. Já k tomu mám hluboký obdiv.

To je spíš otázka kalibrace mainstreamu, možná i trochu generační — a mnohým s mainstreamem splývá nejhrubší komerce, která však oslovuje jen jeden typ diváka, jakkoli je jich počtem mnoho. Pro mě právě mainstream znamená spíš ta geniální díla, co komunikují s celým řezem společnosti. Na menzelovsko-juráčkovské rozepři mě zaujalo i to, jak Menzel nerozumí tomu, že génus žije v nějakém minibyť (navíc v zemi materiálně zaslíbené). Vyjadřuje tak i svou strategii k režimu, kdy natočil neobudovatelské *Kdo hledá zlaté dno*, aby si pak zas mohl dělat ty zasněné Hrabaly. Tvořit všeobecně srozumitelné anxiolytikum, anebo se šprajcnout a protestně se zničit pitím. Když se dnes mluví o normalizaci, je to i tento spor. ML: Ano, vlastně i tuto otázku Horáková nepřímou nastoluje. Pokud by zůstalo u Juráčkových deníků, zřejmě bychom se snadněji přiklonili k verzi o „zašlapání talentu“, který obdivuhodně, alespoň zpočátku, chtěl hrát vabank, a na rozdíl od jiných „pracantů“ si hájil svou integritu, svobodu. Ale je-li Juráček demaskován jako lenoch, alkoholik, doma i despota a pokrytec, už tento hrdinný punc nemá.

JP: To jsme se ale dostali daleko... Menzelovy filmy ukazovaly idylický svět, který zanikl vlivem pokrokářů, kteří všechno hezké a tradiční v něm zničili. Vyvolávaly touhu se těch podělaných výdobytků zbavit a vrátit se k pospolitému rodinnému životu. Byly to filmy reakční.

Menzel se chytil takového nostalgického nihilismu, snu o něčem, co modernita vyhubila... nevím, jak moc to byla třeba idyla rodinného života, rodinná pospolitost může i hodně bolet — jak jsme tu viděli. A ten reakční obrat byl globální, nevyhnul se ani našemu gerontnímu establishmentu, i pro něj byla najednou ze všeho nejdůležitější ekonomika, subdodavatelské problémy, pětiletky, ne život společnosti, úroveň veřejného prostoru, a už vůbec ne práva menšin a podobně. ●

Romantika v sendviči

Vladimír Stanzel

Jiří Hájiček
Plachetnice na vinětách
Host, Brno 2020

Jiří Hájiček patří mezi etablované a ceněné české autory, na jejichž nové knihy netrpělivě čeká početná čtenářská skupina. Nikdy neskrýval, že pomocí svých próz zkoumá primárně svou generaci a její život, a že tedy jeho hrdinové stárnou s ním. Zároveň nerezignuje na věci veřejné a často otevírá bolavá místa našich novodobých dějin, protože minulost vidí jako klíč k současným problémům jedince i společnosti. K dalším konstantám jeho tvorby patří topos jižních Čech, kontrast venkova a města a soustředění se na mezilidské (i mezigenerační) vztahy. Až by se mohlo zdát, že mu hrozí zaškatulkování do skupiny regionálních autorů jednoho tématu. Šlo by však o zcela mylnou generalizaci, jak dokazuje jeho poslední román *Plachetnice na vinětách*. Ten, ačkoli všechny výše zmíněné atributy obsahuje, posunuje autorskou poetiku dál a ukazuje Hájička jako minimalistu dokonale ovládajícího spisovatelské řemeslo a suverénně pracujícího s podtextem.

Rozvod, flirt, happy end

Hlavní postavou je čerstvě rozvedená Marie, sedmačtyřicetiletá docentka anglo-americké literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Manželství ji zkrachovalo tím nejbanálnějším způsobem (manžel si v práci našel o dvacet pět let mladší milenkou — asistentku), dcera Lenka studuje vysokou školu, má již životního partnera a je na ročním studijním pobytu ve Vídni, takže Marie se ocitá ve svém velkém bytě v pražských Dejvicích úplně sama. Život se jí převrací naruby — již uvykla určité rutině a stereotypu, které jí poskytovaly pomyslnou jistotu, stejnou, jakou jí bylo i manželství, a ona musí čelit nové, nezvyklé a obtížné životní situaci. Navíc se začalo zhoršovat zdraví obou jejích rodičů, o něž se doposud starala sestra Veronika s manželem Ladislavem, takže musí převzít část péče o ně a začít jezdit do svého rodiště v jižních Čechách, do fiktivní vesnice Přídonice. Stává se tak příslušnicí takzvané sendvičové generace, fenoménu západní společnosti sociology identifikovaném a popisovaném v posledním dvacetiletí: lidé středního věku, jimž pomalu, ale jistě odrůstají děti, o něž se však ještě stále starají, a jimž zároveň stárnou rodiče, o něž se proto musí začít starat, a dostávají se mezi dva pomyslné mlýnské kameny. Jak v jednom rozhovoru uvedl sám autor — schytávají to ze všech stran. A jsou to právě ženy, na nichž leží většina tohoto břemene.

Tváří v tvář této nejistotě zareaguje Marie zprvu citovou bouří, během níž se nejprve pokusí navázat romanci s mladíkem ve věku vlastní dcery, brigádnickým prodávčem z knihkupectví, s nímž se seznámila v době letních prázdnin trávených v Českém Krumlově, aby byla nablízku rodičům a připravila pro ně

byť kvůli dostupnější lékařské péči. To posléze vede k roztržce s kamarádkou, která ji sice povzbuzovala a udílela dobře míněné rady, jak žít nespoutaněji, ale když se jimi Marie zkusila řídit, narazila u ní na nepochopení. A protože je moderní městskou ženou, vzdělanou, distinkovanou, která o sebe pečuje a sportuje, vstupují do jejího života postupně ještě dva další potenciální partneři (kolega z práce a sportovní instruktor), kteří by mohli současnou samotu vyplnit. Její existenciální krize je však hlubší, a tak ji před pocity životní roztržitosti nezachrání ani tento zájem mužů či slibná kariéra a zajištěná existence.

V rámci *sui generis* osobní terapie a znovunalezení sebe sama proto využívá víkendové cesty do rodné vesnice za nemocnými rodiči k sestupu do minulosti vlastní a částečně i rodové, k tomu, aby alespoň zčásti splatila dluh, který vůči rodině pociťuje. Není to však proces jednoduchý, Marie čelí nepochopení některých svých bývalých spolužáků a odcizení vesnické pospolitosti. Tím, že odešla studovat a žije v Praze, se vytrhla ze svých kořenů, nepatří už tedy mezi místní, je v jejich tkáni cizorodým prvkem, nafoukanou pražskou paničkou, která si prý myslí, že je víc než oni. Odcizení a nepochopení pociťuje i ve vztahu k rodičům, a hlavně k sestře Veronice, jež setrvala odmítá její pokusy o sblížení a zhlazení dávno vykopaných příkopů. Ač sama intelektuálka živící se slovem, naráží na svou neschopnost vyjádřit, co k těm nejbližším lidem vlastně cítí, víc si rozumí s knihami a jejich postavami. To ji vede ke kladení si znepokojujících otázek a hledání odpovědí na ně. Konec příběhu zůstává záměrně otevřený, i když dává naději, že Mariino hledání (nejen to partnerské, jak ukazuje jedna ze závěrečných

Hájíčkův styl je hutný, soustředěný, sevřený, to podstatné zůstává často za slovy

scén s pouštěním draka na opuštěném berlínském letišti Tempelhof) by mohlo být u konce.

Feminní pandán

Jak již bylo naznačeno, láska je jedním z nosných témat knihy, která je záměrně psaná jako romance, místy balancující na hraně kýče (poněkud předvídatelný vánoční happy end i sám fakt, že je o ženu středního věku mezi muži takový zájem — prostým pozorováním si lze snadno ověřit, že valná většina žen s podobným osudem takové štěstí nemá a partnery vlivem mužské zaslepenosti a kultu mládí nachází jen velmi obtížně). Čtenářky ji tedy pravděpodobně ocení víc než čtenáři, pro něž nemusí být mužský ponor do ženské psýché, jakkoli citlivý a asi i uvěřitelný, až tak zajímavým. Nejde však o ekonomický kalkul či snahu cílit na jednu skupinu čtenářů, spíše o velmi volnou návaznost na předcházející *Deštovou hůl* a obrácení perspektivy hlavní postavy, již byl šestačtyřicetiletý muž.

Dalším nosným tématem je samota a s ní související neschopnost komunikace. Jak konstatuje hlavní hrdinka:

Připadá mi, že moji nejbližší jsou stejně osamělí jako já. Neumějí nikomu vysvětlit, proč se tak trápí. Nevím, proč táta chlastal. Co máma, jestli někdy měla nějaký ambice, jak si představovala svůj život někdy dřív. A moje ségra, proč to všechno kolem jen mlčky přijala a táhne si s sebou dál ten úděl...

Podobné problémy řeší asi každý člověk, až příliš často selháváme v komunikaci s těmi, kdo jsou nám nejbližší (slovy básníka: „Tolik lásky / se kterou se / nedá nic dělat“). V této rovině knihy o sobě dávají vědět také „velké dějiny“, ovšem tentokrát

spíše jen okrajově, sociální akcent je zde utlumený. Narušené vztahy společenské i osobní mají zčásti původ v událostech konce druhé světové války, následného únorového puče i normalizace, ovšem těch pár střípků, které čtenář z knihy vyloví, nepostačuje na sestavení ucelené mozaiky. Případné otázky, proč se vlastně Mariin otec na sklonku svého života popral se sousedem Hanzalem, proč v určité fázi svého života propadl alkoholismu nebo co se stalo během jeho mladistvého pokusu o emigraci, zůstávají nezodpovězeny.

Posun doznal oblíbený střet vesnice a města — v *Plachetnicích* dominuje prostor Prahy, Českého Krumlova a Berlína, ve fiktivních Přidonicích se odehrává jen menší část děje. Město však stále zůstává navzdory své malebnosti a melancholičnosti (berlínské pasáže evokují básnivou atmosféru geniálního Wendersova filmu) spíše symbolem chaosu a neuspořádanosti (rozpad Mariina manželství a její partnerské hledání), venkov je naopak stabilnější, uspořádanější (trvalé manželství Veroniky nebo Mirky). Přesto není líčen nijak idylicky, i mírná jihočeská krajina a lidé v ní si v sobě nesou (jen v míře menší než třeba Sudety) hluboké rány, které přinesly prudké společenské zvraty dvacátého století.

Román je kompozičně opřen o kalendářní cyklus, odehrává se během roku 2018 a je rozdělen do dvanácti kapitol podle měsíců. Nezačíná však prvním, ale desátým, říjnem, kdy se uzavírá Mariina „shakespearovská láska“ (jako součást „falešné hry“ se čtenářem — ten vstoupí do emočně vyhocené situace akcentující milostnou zápletku i rodinné problémy), teprve poté přijde leden a čas již běží lineárně až do prosince. Hájíčkův styl je hutný, soustředěný, sevřený, to podstatné zůstává často za slovy,

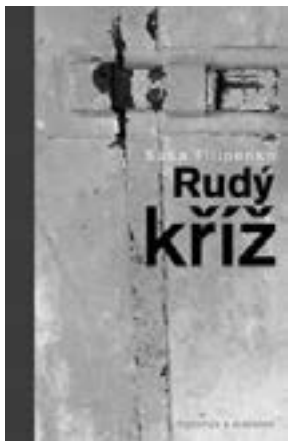
nevyřčeno, což ovšem místy vede k obtížnější čitelnosti motivace jednání některých postav. Svou sečtělou dávkou neokázale najevo vhodně vkomponovanými citacemi světových autorů (P. Roth, G. Greene, J. McGahern, M. Kundera) či aluzemi na ně, což je s ohledem na Mariinu profesi víc než pochopitelné. Román o sendvičové generaci tak téma kopíruje i svou strukturou — je mnohvrstevnatým dílem nabízejícím čtenáři různé „chutě“ a způsoby uchopení.

Co lze knize vytknout, je jistá exkluzivita hlavní postavy (kolik žen se dokáže ztotožnit s jejím vnímáním světa, obavami a zkušeností?) a snad až přílišná nevzrušivost (zřejmě daná jihočeskou „rybí krví“) — existenciálnímu dramatu, které Marie prožívá, schází větší emoční intenzita, drásvost, vše se odehrává jakoby tlumeně až chladně. Budoucnost ukáže, jestli je to daň za zvolený půdorys romance, nebo autorská pohodlnost a neochota opustit již vyjeté a fungující tvůrčí koleje.

Autor je učitel literatury a literární kritik.

Jiří Trávníček

Saša Filipenko
Rudý kříž
 přeložil Libor Dvořák
 Pistorius & Olšanská,
 Příbram 2019

Běloruský trest bez zločinu

estetickými i dalšími. Takže jste s to je doporučit vašemu partnerovi, kolegovi či kolegyni v práci, kamarádovi, dospívajícímu dítěti, cizinci. Jde zkrátka o knihy, jež vytvářejí jakýsi příčný konsenzus. Jsou čtenářsky inkluzivní. Příklady? Doporučovat Kunderovu *Slavnost bezvýznamnosti* takto širokému publiku — to bych měl asi problém, při všem respektu k autorovi. Stejně tak jako knihy Jana Balabána, opět při všem respektu, či romány Michela Houellebecqa. Nečinilo by mi však potíže takto doporučit například *Vrány* Petry Dvořákové, ze starších a prověřených kousků pak třeba romány Johna Irvinga nebo *Na východ od ráje* od Johna Steinbecka (na rozdíl například od *Hrozná hněvu*).

Ten druhý případ se týká i *Rudého kříže*. Ano, Filipenkův krátký román je podmanivou knihou konsenzuálně i jinak. Možná by se mělo spíše říct: konsenzuálně, a proto i jinak. O druhém za chvíli, o prvním svědčí i její ohlas, včetně toho českého (šesté až desáté místo v loňské anketě *Lidových novin*).

Fakt a fikce

Sovětské Rusko dvacátého století — krvavá lázeň dějin. Dva lidé, které dělí víc než dvě generace, se setkávají v běloruském Minsku jako noví sousedé. Oba mají za sebou traumatické zkušenosti — jemu zemřela žena, zanechavši po sobě dítě, ona, paní na prahu devadesátky jako zosobněný bolavý příběh téměř celého dvacátého století. Situace až běda archetypální: dva lidé se setkávají a vyprávějí si své životní příběhy.

Román Saši Filipenka, mladého Bělorusa (narozeného v roce 1984), jenž píše i rusky — podoben

v tom Vasilu Bykavovi a Světlaně Alexijevičové, dvěma jiným velkým autorům své země —, by nebyl možný bez studia archivních materiálů. Klíčová část se totiž týká válečného období a je postavena na svazcích z komisariátu zahraničí. Faktualita a fikcionalita se zde potkávají, vyprávění se na chvíli zastavuje a jakoby rozkládá do fragmentů. Primárně však nejde o žádný experiment s formou, tedy o nějaký způsob ozvláštňení. Prostě ona fakta jsou tak silná, že je nemá cenu „přetavovat“ do souvislého vyprávění. Nejvíce budou mluvit sama za sebe ve stavu holém. Molotovova poznámka na okraji dopisu „Neodpovídat.“ je výmluvná nejvíce svým kontrastem k tomu, co se nachází nad ní — k žádosti Červeného kříže ve věci válečných zajatců.

Duše Východu

V kritických reflexích Filipenkova románu se často objevoval Dostojevskij — jako analytik ruské duše, jejích hloubek a zákoutí. Ano, je jím to tady cítit. Aby ne: kdo se pustí do zpytování viny, nemůže se o něj, vyprávěje o Rusku, neotřít. Osobně se mi však zdá silnější spíše stopa běloruská. Zejména již zmíněná Alexijevičová a — její nepřímý učitel — Aljaksandr Adamovič. Čím? Zejména snahou zachytit sílu mluvené řeči, především její svědeckou roli. Lze tu vzpomenout i na ruský *skaz* (stylizace bezprostředně vyprávěné mluvy) — třeba Puškinovy *Bělkinovy povídky*, Gogolovy *Petrohradské povídky* či Leskovův *Očarovaný poutník*. Je tu přítomen i Vasil Bykav. Jeho stopu tu cítíme v silné expozici morálních otázek a zejména svědomí, tedy něčeho, co nelze

Jsou knihy, u nichž víte, že asi žádnou kariéru neudělají. A ony posléze — fakt neudělají. Dále tu máme takové, u nichž vás jejich následující kariéra překvapí. A vy jdete hned do sebe-zpytu: to jsem ji četl opravdu tak špatně, že jsem to nepoznal? Nebo naopak si sami sebe začnete vážit: ne, můj vkus není na prodej. Někaké kariéry se mě netýkají. A teď totéž, ale v opačném gardu: skvělá kniha, ale kariéru neudělala. Čím to?

A pak jsou knihy, u nichž hned od počátku cítíte, že zkrátka kariéru udělat musí, protože nelze jinak. Jsou tak silné, že vám nedaly žádnou šanci a jednoduše si vás podmanily. Přitom polovědoucně tušíte, že mají potenciál „zválcovat“ i jiné čtenáře. Tyto knihy umějí do sebe nějak nasát ducha doby nebo jsou schopny zkomunikovat nějakou zkušenost, jež se nad námi vznáší. Vědí na nás něco, tedy vědí to, co my jako čtenáři jenom tušíme. Navíc je poznáte podle toho, že se dějí napříč bariérami genderovými,

odklonit, utéct před tím a hlavně — co má neustále osobní povahu. Ani v úkrytu velké ideje či v závětrí kolektivního zástupu se před svědomím jako individuální zodpovědností neschováme. Filipenkova hrdinka by mohla mít tisíc důvodů necítit se vinna, neboť jí bylo tolikrát ublíženo. Jenomže to nejde, její vinu neodčítají přestupky jiných ani ty, kterých se dopustili na ní. Jako Ota Filip v *Osmém životopise* píše, že „dějiny jsou často velká sviňa“, tak bychom mohli u Filipenka říct, že „vina je sviňa“. Jiným bykavovským momentem, který u Filipenka nacházíme, je nepřenosnost vlastní zkušenosti. To, čím Taťána Alexejevna prošla, už jakoby nikoho nezajímá. Je konfrontována i s postojem, že sovětský režim přece nikoho nevinného nezavíral, a pokud ano, tak k tomu měl určitě důvod. Zkušenost zamrzlá do nepochopení druhých. Do dantovského pekla lhostejnosti.

Celé Filipenkovo vyprávění je konstruováno jako boj se zapomínáním. A tato konstrukce dostává podobu dvou vypravěčů — aby se svědectví mohlo zachovat, musí ho někdo zaslechnout a být mu otevřen. Ne pouze slyšet ani jen poslouchat, ale naslouchat mu. Onen mladý muž (jakožto druhý vypravěč) se zde dostává trochu jako záchranná instance, a to přesně v okamžiku, kdy Taťána Alexejevna začíná zapomínat. Čili: jako by byl poslán vypravěčem nějakého vyššího příběhu. Zachránit pro paměť, co ještě zachránit lze! V malém se to zrcadlí v následujícím dialogu:

„*Jak dlouho jste v tom lágru byla?*“
zeptal jsem se, *vstal z nízké sesličky a protáhl si nohy.*
„*Deset let.*“
„*Takže vás pustili dřív?*“
„*Ano.*“
„*No a pak? Setkala jste se s mužem? Našla jste dceru?*“
„*Jsem unavená... Víte co, dopoví-
dáme to zítra...*“
„*Zítra už si na nic nevzpomenete...*“
„*Moc vás prosím, Sašo... Ráno
musím brzo vstávat!*“

Přitom po velkou část se Saša dává do služeb své nové sousedky ještě více. Stává se jakýmsi médiem, jímž k nám

Silným místem románu je hrdinčina duchovnost

proudí příběh Taťány Alexejevny. Jeho vlastní příběh je utlumen, neboť to, co si zaslouží čtenářovu pozornost, je příběh někoho jiného.

Vymyslet si Boha

Jiným silným místem (nebo snad i rovinou) románu je hrdinčina duchovnost. Ne, ona přece žádného Boha nikdy nepotřebovala, je to liberálně vychovaná kulturní žena, takže dejte pokoj s nějakým transcendentem. Její otec byl nadto ateistou. Ale pak přišel gulag... a zde se ono transcendentno Taťáně Alexejevny jaksi přihodilo: „Bůh se pro mě stal metodou autoterapie. Stal se pro mě spásou.“ Sama říká, že si ho „dokázala vymyslet“, aby jí pomohl. Ale o to vlastně ani nejde. Ona si ho tak úplně sama nevymyslela; on se jí v jistém okamžiku stal potřebou, bez níž nelze pochopit ani sebe samu, jako ten, „na kterého se jednou budu moci obrátit a žádat ho“, aby jí „laskavě vysvětlil“, co se to s ní vlastně stalo. A možná to by právě Bůh, kdo na ni seslal zapomínání, neboť by dost dobře nemohl snést všechny útrapy, které by na něj Filipenkova hrdinka naložila: „Chce, abych všechno zapomněla. Alzheimer je překážka na mé cestě k němu a zároveň hlavní důkaz, že se mě bojí.“ Taťána Alexejevna má Boha, na něhož se potřebuje obracet — nikdo jiný než on toho není mocen. A má i Boha, o něhož se potřebuje strachovat. Modlí se jak *k němu*, tak *o něho*: „Pokaždé když jsem klesla na kolena, prosila jsem Boha, aby pečoval o své zdraví. Prosila jsem ho, aby nezmizel, aby se někam neztratil.“

Trest bez zločinu

Filipenkův román je románem paměti. Románem nikoli pouze o paměti. Románem se tu hledá pro paměť její literární zdůvodnění, tedy onen způsob, jenž je schopen ji zachytit — a odvyprávět. A předat

jiným. Je též románem svědomí, konkrétně toho, jak před ním nelze utéct... a jak ti, kdo by se měli stydět nejméně, to mají dost často naopak. Je to „zločin a trest“ v poněkud pootočené perspektivě. Taťánu Alexejevnu coby „Raskolnikova“ dějiny potrestaly mnohem více, než by si zasloužila — přišla o své nejbližší a byla uvržena do gulagu. Proti tomu ten, komu měla ublížit (úředním falšováním), ani nevěděl, že mu ublíženo být mělo. „Trest“ na hrdince byl vykonán — ale kde zůstal „zločin“? A také: kdo je tím vším, co Filipenkovu hrdinku potkalo, vinen? Dějiny? Krvavá Rus, jež ničí své nejlepší lidi? Stalin? Je to též román, který velmi samozřejmě spojuje *Wahrheit* a *Dichtung*, aniž při tom potřebuje řešit, kde jedno začíná a druhé končí. Třebaže archiv dodal románu výztuž, stejně bylo nutno to celé rozhybat vyprávěním s živoucími postavami. Další osou románu je střet Západu a asiatského sovětismu revolučně vybuřelého z donedávna agrárního samodržaví. Filipenkova hrdinka byla vychována na Západě, odkud si přinesla mimo jiné i zvyk individuální odpovědnosti za vlastní činy. V sovětské ani postsovětské Asii však této „buržoazní změkčilosti“ nikdo nerozumí. A v neposlední řadě je to i román o tom, že až teprve pád do bahna nás přinutí pohledět na hvězdy: „Já byla po dlouhá léta neznaboh [...], ale lágr... ten mě naučil věřit v Boha.“ Moment silně barokní — Bůh se zjevuje v hloubkách zoufalství a strádání.

A je to též román velké pokory a vyrovnání se s vlastním osudem, snad až tolstojovského neprotivení se zlu. Historie sovětského i postsovětského Ruska, nahlížena optikou jeho oběti. Nikdo se před ní nekál, nikdo ji nepoprosil o odpuštění; o odpuštění poprosila ona sama.

**Autor je čtenářolog
a literární kritik.**

r

Osudy pod vrstvami uhelného prachu

★★★★★

Radomil Novák

Dojemný, leč nesentimentální
román, který se bude líbit

Karin Lednická
*Šikmý kostel (románová
kronika ztraceného města,
léta 1894—1921)*
Bílá vrána, Ostrava 2020

Jeden ze silných okamžiků knihy: apokalyptický obraz krajiny šachet, hornických kolonií, které se propadají do vyrubaných podzemních prostor, zanechávají za sebou jen pustinu a ozvuky dávných lidských životů. Země si bere zpět to, co jí bylo násilím vyrváno člověkem z touhy po lepším životě. Zůstává jen starý kostel, jehož věž se podivně zešikmila, zůstává jako symbol starého, jako připomínka

původní neporušenosti, ale i lidské dobytosti a nenasytnosti. Obraz o to silnější, že se za několik desítek let stane skutečností.

Své neobyčejně působivé vyprávění autorka téměř po vzoru realistické tradice zasadila do míst, která důvěrně zná, do hornického kraje na česko-polském pomezí (Karviná, Orlová, Těšín, Stonava, Ostrava). Znovuobdruje už neexistující hornické kolonie, oživuje dojemné příběhy jejich obyvatel, v dialogích jemně a nenásilně připomíná názvuky jejich dialektu a pokouší se znovu hledat identitu místa, jehož vzestup i (pozdější) zánik dobře ilustruje kotrmelce historie.

Na začátku tohoto příběhu se zastavujeme v dramatickém roce 1894, v roce karvinského důlního neštěstí, při němž zahynuly více než dvě stovky horníků a zůstal bezpočet vdov a sirotek. Tragická událost se stává iniciací jejich pohnutých osudů, není však bohužel jedinou. Postavy budou muset projít tragickým obdobím války a dalším očištěním během občanských střetů při stanovení hranic nově vzniklého Československa a Polska.

Čtenář však není manipulován k tomu, aby se přidal k jedné či druhé bojující straně. Autorka totiž historické události a jejich okolnosti nahlíží netendenčně, z obou stran, nezaznamenává historii v její fakticitě a komplexnosti, ale je především kronikářkou lidských osudů, ukazuje nejednoznačnost jakéhokoli soudu, prolínání individuálního s národním, problematizuje budování identity člověka na základě jazyka či prostoru, nepopírá zvířecost lidského chování, ale umí vykresat i čistou lidskost a solidaritu. Konkrétní historii vybízí k dialogu o podobě mnohonárodnostního soužití, a to samozřejmě nejen v románovém prostoru.

V čem je dále působivost tohoto vyprávění, v němž nepostřehneme žádné zvláštní vypravěčské finesy, rafinované postupy a vše se odehrává v poklidném toku v podstatě tradiční narace? Možná právě v jednoduchosti a samozřejmosti, s jakou se tady utváří spleť jednotlivých osudů, v čistotě a jednotě vypravěčského stylu, v laskavosti, s níž autorka své postavy utváří a vypravěčsky nasvěcuje jejich postoje, sleduje stejné situace optikou

více postav, abychom chápali jejich pohnutky a příčiny chování v proměnách času, v napětí, v jakém se postavy dostávají do střetu s Bohem, samy se sebou, se svým okolím, vyrovnávají se s nelidskou dřinou a nikdy nekončícím stereotypem při zajišťování živobytí, v rozuzlování jednotlivých příběhů, kterým nenápadně prosakuje poznání dodnes platné, protože hluboce lidské.

Vrátit se ke kořenům, hledat vlákna spojující naše životy s ozvuky dávných životů našich předků, rozumět moudrosti tohoto hledání jako opodstatnění naší vlastní existence, vnímat vrstvení času, střídání tich a hluku dávných generací (nejen Karvinska), jak to přesně popsal básník Jan Skácel: „Stále jsou naši mrtví s námi / a nikdy vlastně nejsme sami // Zdraví mě jako svého / hrbáčka času přítomného.“

Kavárna na hřbitově

★★★★★

Radomil Novák

Lehkonohý román o Karlu
Poláčkovi a stínu holocaustu

Martin Daneš
Rozsypaná slova
Druhé město, Brno 2020

Nejen v biografickém románu je pro knihu požehnáním, když má autor rád svou postavu a dokáže oživit její výjimečnost. To se Martinu Danešovi v případě *Rozsypaných slov* podařilo v míře vrchovaté zřejmě i proto, že překládá knihy Karla Poláčka do francouzštiny, a možná také proto, že tady nastalo jakési bližectví autorského humoru, stylu, pohledu na život.

Daneš prokázal Poláčkovi službu už tím, že hrdinu obdařil jménem vypůjčeným z Poláckovy novely (Karel Hirsch), a nikoli jménem samotného spisovatele. Šťastně tak postavil svůj román na hranici mezi dokumentem a fikcí a předešel deformující sugesci toho, že se před námi odehrává autentická rekonstrukce spisovatelových posledních let života. Vyhnul se také senzacechtivému odhalování tajemství, k němuž už nelze najít relevantní svědectví. Čtenář tak nemusí být ve střehu a hlídat historická fakta, i když se jich tam, kde je to možné, Daneš drží, ale může intenzivně vnímat univerzalitu jedinečného lidského charakteru a spisovatelského osudu ve stínu osobních i dějinných událostí v protektorátních Čechách.

Nemusíme se bát patosu a plačtivých scén, průvodních jevů mnohých děl s námětem holokaustu. Vypravěčská lehkonohost i specifický humor protagonisty, jeho schopnost reagovat na každou situaci s pobaveným nadhledem a ironizující průpovídkou nedává možnost ani v závěrečných pasážích sklouznout ke strhujícímu americkému finále. Jeho vnímání vlastní situace, stejně jako situace dalších židovských intelektuálů dobře vystihuje metafora kavárny na hřbitově, na jedné straně přirozeného a bezstarostného ovzduší intelektuálních rozprav, na straně druhé absurdního místa navozujícího tíseň z událostí budoucích.

Asi bychom mohli najít dílčí nedotaženosti, jako například ve slibně rozvíjené kontrapunktické situaci, v níž autor nechává Hirsche sledovat Hitlerovi oddaným učitelem češtiny Josefem Rejtharem (autentická postava kolaboranta a propagátora nacismu), aby demonstroval typickou charakterovou deformaci i tvůrčí ubohost pronacistického rádoby básníka. Škoda že nedošlo

k dramatictější kulminaci tohoto duelu. Přesvědčivému vyznění celého vyprávění to však příliš neublíží, protože Hirschova postava není našťastí stylizována do role hrdinného mučedníka. V duchu poláckovského noblesního humoru stále vtipkuje a převrací optiku fatálních situací do absurdna, ať už se jedná o pronásledování manželkou, či nacisty.

Rozsypaná slova nejsou jen románem o Karlu Poláčkovi, nebo o jeho alter egu Karlu Hirschovi, ale je to také román o našem hledání životního postoje, který by nám umožnil projevovat se svobodně bez ohledu na dobu, ustálené hodnoty společenské konvence, umožnil nám nepopírat svou vlastní identitu a za každých okolností se nestydět za vlastní, tolik lidskou nedokonalost.

Nehybnost a spodní proudy

Václav Maxmilián

Nostalgicky křehký komiks
na začátek i konec léta

Mariko Tamakiová — Jillian
Tamakiová
Jedno obyčejné léto
přeložila Lenka Bukovská
Paseka, Praha 2020

Na začátku léta vyšel v nakladatelství Paseka komiks, který nás svou náladou i na podzim vrátí zpět nejen o pár měsíců, ale i o pár let. Do doby dospívání a letních prázdnin. Paseka už dlouho vydává jedny z nejkrásnějších komiksů a zásobuje český komiksový trh jinak nepříliš zastoupeným žánrem komiksů pro dívky. Jedná se o komiksy na pomezí dětského a mládežnického čtení, komiksy, které tvoří autorky a jejichž hrdinkami jsou nejčastěji dívky. To však neznamená, že by byly tyto komiksy určeny jen pro ně, naopak se jedná o kvalitní četbu, která s přesahem dokáže oslovit nejen všechna pohlaví, ale i všechny generace.

Komiks *Jedno obyčejné léto* mají na svědomí dvě kanadské autorky, sestřenice Mariko Tamakiová (scénář) a Jillian Tamakiová (výtvarná stránka). Obě již mají za sebou práci na úctyhodném počtu děl (Mariko napsala i několik superhrdinských scénářů pro Marvel i DC Comics) a už předtím spojily své síly u komiksu *Skim*. Komiks *Jedno obyčejné léto* je jejich první společná práce, která vyšla česky.

Komiks vypráví příběh trojlenné rodiny, která pravidelně každé léto přijíždí na chatovou rezidenci u jezera Awago Beach. Hlavní postavou je mladá dívka Rose, která se těší na svou letní kamarádku Windy, která tam jezdívá ve stejnou dobu. Rose se však už necítí jako ta malá holka, která sem jezdívala dřív. Líbí se jí teenager, který prodává přes léto v místním krámku, přestává si rozumět se svou prázdninovou kamarádkou a do toho ještě silně vnímá problémy, které se objevily ve vztahu rodičů. Všechno je to zakryté v dlouhých prázdných letních dnech — nudě, horku, koupání a melancholii.

Autorky se soustředily na téma přechodu z dětství do dospělosti. Rose je o osmnáct měsíců starší než energická a stále trochu dětská Windy. Nezažívá to dětské ponoření se do léta, ale snad poprvé zažívá prázdnou letních dní. Mnohem víc ji to také v myšlenkách táhne k partě teenagerů, která se ochomýtat okolo místního krámku, který je zároveň videopůjčovnou. Do toho se postupně vkrádají vztahy mezi třemi generacemi a čtenář je schopen vytvořit si reflexivní vztah

Továrna, zběsilé srdce modernity

Ivo Bystřičan

Dějiny továren jako dějiny
reorganizace času, prostoru, lidí

Joshua B. Freeman
*Behemot. Dějiny továrny
a utváření moderního světa*
přeložil Daniel Řezníček
Host, Brno 2019

ke každé z nich — ať již onu fázi sám zažívá, nebo ji sám už kdysi prožil. A ty, které nezažil, mu musí připadat nepochopitelné. Vnímání světa dvou starších generací je totiž zprostředkováno skrze Rose, která si zatím dokáže všimnout pouze náznaků, ale ještě jim neumí plně porozumět...

Komiks je vytvořen v poměrně jednotné panelové mřížce, kdy každé vybočení dovoluje splynout s náladou nejen hlavní hrdinky, ale také celého těžkého nečinného léta. Občas panelová mřížka zmizí, aby dala prostor pohybu. Někdy je zase celá stránka nechána němá, což čas naopak zpomaluje v malá zastavení mezi jednotlivými obrazy léta. Silně akcentován je tu také motiv vody — vystupující už na obálce —, symbol čistoty, plynutí. V samém závěru se mezi vlnami potkávají i nechtěné početí a nemožnost počít. Především ve ztvárnění hlavní postavy je cítit křehkost, která je vlastní nejen její fyzické stránce, ale i právě probíhající fázi jejího života.

V Americe byla kniha v několika knihovnách zakázána kvůli otevřené sexualitě, užívání drog a LGBT tematice. Jako by se dětem nemělo do rukou dostat dílo, které tak přesně popisuje životní fázi každého člověka. V tomto komiksu můžeme sledovat příběh sebe sama v dobách hledání, které jsme prožili všichni a miliony dalších lidí je budou prožívat také a znovu — v tomto je univerzálnost příběhu, který jen mění kulisy. Pro někoho je to moře, pro někoho chata u lesa, pro někoho hory, ale vždy existuje místo, kde k tomu došlo.

Hladina tohoto komiksu může na první pohled působit, že je to jen běžný popis několika dnů a všeho toho, co se nestane a nestalo. Skutečně propracování jednotlivých vztahů, odkrývání rodinných traumat a různých fází vývoje odlišných generací a jejich reflexe toho, co znamená jedno obyčejné léto — to vše jsou spodní proudy, které pod hladinou čekají, až k nim vstoupíme.

Kniha *Behemot* je fascinující expedice napříč staletími a kontinenty. Historik Freeman se namísto vyčerpávajícího popisu „vývoje světového průmyslu od dob počátku po současnost“ soustředí na případové studie továrních konglomerátů, které sehrály převratnou roli. Jsou to ty největší, které v jednotlivých érách znamenaly průlom v technologiích, organizaci práce i sociálního života a předurčily cestu svých následovníků. A právě globální perspektiva povyšuje knihu nad ostatní tematicky příbuzné příspěvky.

Pochopení fenoménu továrny zprostředkovává Freeman velkým vyprávěním příběhu fabriky — od prvních mechanizovaných textilních provozů Anglie první poloviny osmnáctého století a jejich rozšíření

do Severní Ameriky —, aby posléze sledoval, jak se krotí oheň i pracovní síla v zájmu zpracování oceli či zrod běžícího pásu a fordismu. Nechybí výprava do krkolomných počátků sovětského průmyslu a tamních gigantických provozů ve třicátých letech. Soudobou výslednicí fenomenologie továrny jsou pak čínské fabriky vyrábějící hi-tech elektroniku pro celý svět, jejíž jemnosti a sofistikovanosti jsou životní a pracovní podmínky zaměstnanců na hony vzdálené.

Behemot je strhujícím dílem nejen pro své čtivé podání, ale i pro svou širokou perspektivu: využívá půdorys továren a továrních měst k zprostředkování sociologických, ekonomických i politických souvislostí, peripetií raných i pozdějších průmyslníků, podstaty průmyslových konfliktů, významu jednotlivých vynálezů a technologií nebo logiky vznikání dělnického hnutí a odborů. Továrna se postupně stává dominantním principem organizace práce i života společností po celém světě. Umožňuje hlubší pochopení dějin euroamerické civilizace a utváření modernity — jak v ustavujícím se kapitalistickém, tak komunistickém režimu.

Freeman si počíná jako filmový dokumentarista cestující v čase. Jeho styl je vizuální, plný obrazů čoudících komínů, temných zaprášených hal, továren prorůstajících celými městy, lidí přikovaných ke strojům nebo běžícím pásům, výjevů otřesných životních podmínek dělníků, na jejichž utrpení vyrostl moderní blahobyt. Autor v četných citacích nechává promluvit tehdejší pracovníky, továrníky i sociální kritiky. Freemanův vhled odkrývá, jak principy fordismu či taylorismu prorostly s fašismem a stalinismem, které je dokázaly uplatnit i mimo sféru výroby.

Zvláště cenná je kniha svou schopností demytizovat ikonické příběhy geniality průmyslníků a naopak komplikovat obraz dějin jako výsledek lineárního vývoje a celospolečenské shody na režimech, ať jimi byl kapitalismus, nebo komunismus. Freeman svádí účastníka své expedice na nejruznější cesty, aby vzápětí ukázal, jak slepé kolikrát byly. Nepřekvapí popisy tvrdých pracovních podmínek, sílící disciplinace a racionalizace

výroby. Mnohem pozoruhodnější je vzhled do konkrétních aktů, kterými dělnická třída komplikovala maximalizaci efektivity a zisku v měnících se podmínkách rychle postupující modernity a snažila se získávat životně udržitelné postavení.

Mezi nejcennější kapitoly knihy patří ta, která se soustředí na dramatický příběh industrializace Sovětského svazu. Autor dává nahlédnout do okolností známějších spíše americkému publiku. Na přelomu dvacátých a třicátých let minulého století je to totiž americké know-how, které v agrární zemi za ohromných peripetií pomáhá budovat první průmyslové giganty. Freeman rovněž odkrývá paralelní ideologický proces, kterým bylo možné továrnu jako kapitalistický vynález učinit zásadním rámcem protikladné nové komunistické společnosti a vystavět na něm projekt nového socialistického člověka.

Termínem *Behemot* autor postuluje továrnu jako všeobjímající a věčný komplex, díky němuž vznikla spotřební společnost. Na pozadí jejího vzniku a proměny napříč téměř třemi staletími provokuje k hlubšímu pochopení, jak nejednoznačně se ve střetu kapitálu a práce v továrně utvářel dnešní svět, jak se proměňovala pozice dělnictva a průmyslníků a jak nesamozřejmý a často nahodilý byl vývoj do podoby dnešního materiálního světa, který prakticky beze zbytku vzniká v továrnách. V tomto smyslu není kniha vyhrazena pro technické a hospodářské fajnšmekry, ale pro široké publikum zájímavé se o to, z jakých kořenů vyrostl svět, který obýváme, konzumujeme a kterým jsme na oplátku zase konzumováni my.

Fascinace továrnou a její oslavy coby světla budoucnosti postupně ze Západu vymizely, stejně jako se vypařila většina fabrik. Minulostí jsou také poválečné časy, kdy byla disciplína, loajalita a rutina v továrně vykoupena sociálními jistotami, perspektivou a relativně dobrým sociálním statusem. Žít bez továrny ovšem leckdy začalo být ještě více skličující než život s ní a v ní. Vytvořila na sobě závislost a její přesun za levnější a méně chráněnou pracovní silou za sebou nechává

spoušť sociálních problémů a beznaděje. Automatizace a robotizace jsou na prudkém vzestupu a rýsují továrnu nového typu, která se obejde bez lidí. Jejich osud a jeho souvislosti jsou už však tématem pro další knihu a kéž by jednou opět Freemanovu.

Ztracené iluze, nalezená realita

Tomáš Borovský

Naslouchejte historikům
aneb k jednomu proroctví
z devadesátých let

Tony Judt
Velká iluze? Esej o Evropě
přeložil Martin Pokorný
Prostor, Praha 2020

Bývaly doby, kdy historici aktivně vstupovali do politiky, působili ve státních službách, radili politikům nebo třeba vychovávali následníka trůnu. Nemůžeme říct, že by takové doby byly lepší a osvětenější než naše současnost, s jistotou však lze konstatovat, že opomíjení historie přítomnosti neprospívá. Kniha známého britského historika Tonyho Judta *Velká iluze?* vyšla poprvé v roce 1996. Autor v ní s promyšlenou argumentací opřenou o detailní znalost dějin

evropského kontinentu ve dvacátém století upozorňuje na celou řadu problémů, jež může chystané rychlé sjednocování Evropy vyvolat — a které pak skutečně nastaly a dodnes se s nimi potýkáme. Nemá smysl se ptát, jaká mohla být dnešní podoba Evropské unie, kdyby se politici Judtovou argumentací vážně zabývali, jisté je jen to, že se jí zabývat měli.

V euforii devadesátých let však slova „skutečně jednotná Evropa je nepravděpodobná do té míry, že trvat na jejím prosazování je nemoudré a sebe-destructivní“ zněla až kacířsky. I dnes by byl jejich autor nejdříve čtenářem oceňován jako euroskeptik. Judt byl však velkým příznivcem sjednocující se Evropy, takové, která by přišla namísto „zvenčí obléhaného a konflikty zmítaného kroužku podezíravých a do sebe zahleděných národů“. Uvědomoval si však, na jak chabých základech idea jednotné Evropy stojí. Rozebírá je v první ze tří kapitol, z nichž kniha sestává. Představa Evropy jako jednotného duchovního a kulturního prostoru je v rozporu se samotnou genezí Evropské unie, jež se zrodila ze snahy o překonání ekonomických problémů po druhé světové válce. Plány na vytvoření společného hospodářského prostoru měly v západní Evropě kořeny již v meziválečném období, po válce k nim přistoupila snaha neopakovat staré chyby v podobě reparací a využívání surovinových zdrojů Německa. Judt v celé knize výborně kombinuje pohledy z makroúrovně s detailními postřehy k situaci v jednotlivých evropských zemích a ukazuje, nakolik se již v samotných počátcích Evropského hospodářského společenství svářely velmi rozdílné potřeby a názory zúčastněných států. Evropa pak byla ve výsledku definována nikoli jako sjednocený kulturní prostor, ale jako „společenství růstu“, které zaručuje rostoucí blahobyt pro všechny.

Pro českého čtenáře bude zřejmě nejzajímavější druhá část knihy věnovaná (středo)východní Evropě. Zatímco pro většinu západoevropských zemí představovala existence národa ve vlastním státě historickou realitu, prostor někdejší rakousko-uherské monarchie a dalších impérií byl — a stále je — živnou půdou nacionalismu. Samostatné státy zde vznikaly

Ve slepé uličce nečitelnosti

Václav Maxmilián

Literární dějiny i jako úložiště experimentálního zmaru

Gertruda Steinová
Mluvit a naslouchat
přeložil Jiří Měsíc
Fra, Praha 2019

až v důsledku zhroucení velkých říší, jejichž dědictví však v leccem převzaly, například „groteskně nekvalifikované a nekompetentní úřednictvo“. Důležitý rozdíl mezi nimi a Západem spočíval také v dopadech druhé světové války, která zanechala ve východní části Evropy mnohem větší počet civilních obětí, především mezi elitami. Železná opona ji oddělila od Západu na další čtyři desetiletí. Po jejím pádu si museli východoevropští intelektuálové (včetně Václava Havla), kteří tak intenzivně usilovali o opětovné sjednocení Evropy, připustit, že jejich představy o nové Evropě, kde bude středoevropská kultura představovat rovnocenný a obohacující protipól konzumní kultury západní, jsou liché. Sjednocení se Západem je podle Judta možné jen za podmínek, jež stanoví Západ, což vyvolá odpor domácích nacionalistů, jedinou alternativou je obrátit se k Východu. Dilema, které stále sledujeme.

Judt píše o tématech, která byla v době vzniku knihy politicky aktuální, zachovává však přísnou neutralitu nezúčastněného vědce. Až bolestně mnoho z jím předpověděných problémů se po vydání knihy skutečně naplnilo. Znamená to, že se evropský projekt dostal vinou přemrštěných ambicí a nekorigovaného optimismu do slepé uličky? Ve třetí části knihy Judt přímou odpověď nedává a místo ní kriticky rozebírá poměry v Evropě v devadesátých letech dvacátého století, růst nacionalismu, politiku hlavních evropských velmocí, demografický a hospodářský vývoj a tak dále. Upozorňuje na jisté vyprázdňení pojmu Evropa, kvůli němuž se může stát, že „jednoho krásného dne zjistíme, že mýtus ‚Evropy‘ problémy našeho světa dlel nevyřešil, naopak se stal překážkou toho, abychom je vůbec pochopili“. Judtova analýza může vést ke ztrátě iluzí, ale také k realističtějšímu pohledu na Evropu, porozumění konceptu Evropy jako jednotného a zároveň různorodého kulturního prostoru.

Obdobně jako napsal kolega Marcel Forgáč ve své recenzi na Burroughsovu *Hebkou mašinku* (Host, 2/2020), i o díle Gertrudy Steinové platí, že je dnes vhodnějším studijním materiálem pro literární historii než pro literární kritiku. Je proto nutno dílo, které takto vzniklo, vnímat ve dvou diachronních kontextech. V původním v době rozvíjející se moderny (texty v tomto výboru vycházely postupně mezi lety 1910 a 1946, a pokrývají tak většinu autorčina tvůrčího života) a v současnosti, kdy se nakladatelství Fra rozhodlo tuto knihu vydat poprvé v českém překladu.

V knize se setkáváme s různými typy textů zahrnujících eseje, přednášky, portréty, prózy, články, hry i operní libreto. Tato žánrová různorodost ale vůbec nevadí, jelikož prakticky všechny texty jsou

psány podobnou metodou, a vyznívají tedy dost podobně. Jako by Steinová — nehledě na žánry — vytvářela svůj univerzální druh komunikátu. Technika Steinové je zřejmá už od prvního textu jménem „Ada“ a pokračuje v různých nuančních obměnách celým svazkem. Základem je pro ni několikeré opakování každé napsané věty. Někdy se ve větě promění alespoň jedno slovo, někdy se nemění vůbec žádné. Tato jedna věta potom často v různých minimálních obměnách tvoří odstavec až stránku. V dalším odstavci tuto větu vystřídá věta jiná, která je variována stejným způsobem. Následně ještě jedna a je konec textu. Takto jsou koncipovány portréty „Picasso“, „Matisse“ nebo text „Geografie“. Podle ediční poznámky se jedná o texty literárního kubismu. Spolu s kubismem byl pro Steinovou inspirací „filmový záznam v sekvenci políček na filmovém pásu“, který může především za repetitivnost textu. Uvolnění této techniky je patrné pouze v přednáškových textech, kde je opakování nejen slov, ale i obrazů značně omezeno (asi i proto, že pokud by takto mluvila před lidmi, vypadala by jako blázen).

K tomu všemu je třeba poznamenat způsob práce s čárkami a celkově s logikou větné stavby, kterou Steinová záměrně naprosto ignoruje. V přednášce „Poezie a Gramatiky“ prochází postupně jednotlivé aspekty jazyka a vymezuje svůj vztah k nim. Hledání podstaty jednotlivých gramatických prvků pro ni bylo hledáním svobody vlastního uměleckého vyjádření. Čárka je ale opravdu problém. I když ji nesnáší, občas se v textu objeví, velmi náhodně a vůbec ne tam, kde bychom ji podle pravidel čekali nejvíce, ale podle toho, jak se jí hodí. Záměr je to sice hezký, ale pravdou je, že texty takto místo experimentů působí jako něco, co si po sobě autorka ani nepřečetla. I když texty nejsou repetitivní, jsou v nich věty poskládané tak, že působí jako náhodně poslepované ze tří na sobě nezávislých vět.

Knihy obsahuje rovněž tři sekundární texty o Steinové, které dohromady zabírají sedmadvacet stran, nehledě na obsáhlou ediční poznámku, což upomíná na větu Konrada P.

Liessmanna o tom, že moderní umění se pozná podle toho, že k sobě potřebuje vysvětlivky. Existuje typ experimentu, který rozvíjí chápání materiálu a podoby literárních druhů, ve kterých se uplatňuje. A stejně tak existují experimenty, které se snaží popřít materiál i literární druh. A z každého se vydestiluje to dobré, co potom obohacuje mnohotvárnost umění. Ale stejně tak v experimentech existují slepé cesty, které sice zachycují, jakým způsobem mohla uvažovat určitá doba (nebo alespoň jedinci), ale staly se především dokumentem dobové umělecké manýry.

Ať už jsou obhajoby a úvahy Gertrudy Steinové (její vlastní nebo tři jejích komentátorů) jakékoli, čist takové texty je neuvěřitelně otravné. Svou kvalitou tak z knihy paradoxně vystupují soudobé komentáře, kterými ji opatřili překladatel Jiří Měsíc, editorka svazku Martina Musilová a amerikanista Josef Jařab a které jako jediné se dají z knihy se zájmem, ba dokonce opakovaně číst. Kerouac kdysi v dopise jednomu svému příteli napsal, ať vyhodí všechnu Gertrudu Steinovou, že se mu z ní chce zvracet. No, nedívím se mu, nedá se to totiž číst. A ruku na srdce českým nakladatelům, kdyby jim takový text položil na stůl nějaký mladý spisovatel, hodili by jej do koše. A dobře by udělali.

K problémům pravoúhlosti

Andrea Popelová

Básnická cesta z hlubokých
křivých lesů

Čtenáři, který vezme do rukou básnickou prvotinu Alžběty Luňáčkové *Pravý úhel*, se dostane již při prvním fyzickém kontaktu s knihou hned několika možných (doslova!) úhlů pohledu. Svěbytným interpretačním počinem je totiž už grafická úprava Martina T. Peciny konceptuálně

Alžběta Luňáčková
Pravý úhel
Host, Brno 2020

založená na devadesáti stupních. Hned úvodní báseň je pak vlastně jakýmsi výřezem z básně následující (jako by ve stránce byly prořiznuty otvory a z následující básně by byla vidět pouze některá slova), a tak nabízí sadu a strukturu motivů pro sbírku zásadních: tvar, vědomí, možnost, setrvačnost, úzkost, jazyk... Další čtení pak potvrzuje, že samotný proces (sebe)interpretace a její následné zpochybňování jsou i zásadním tématem sbírky: „Jenže jsem dělitelná / na to, jak se vidím, / a na to, jak myslím, že vidím.“ Podstatné je hledání klíčových slov, tedy slov, která jsou klíčem k pochopení, ale zároveň je nastolována otázka nosnosti pojmenování, možnosti básnického obrazu: „Jakým klíčovým slovem pojmenovat / rodičovskou zátěž? / Kostřava, kontryhel, kopřiva?“

Sbírka je obsahově, významově i pocitově ucelená a je možné ji vnímat jako jakýsi příběh. Začíná tradiční formulí („Byl jeden pokoj ve tvaru čtverce“) a končí zřetelným, byť nejednoznačným závěrem: „Vidím ji, dravou depresi, jak krouží / po pokoji a schovává přede mnou lahve. / Zarámuji si odvahu a budu se k ní modlit. / Modlím se za odvahu. / Počítám modlitby.“ Druhou stranou takové uzavřenosti ovšem je, že čtenář po jisté době nemůže být ničím překvapen, a být se autorce podařilo vyhnout se zřetelné monotónnosti,

nenajdeme tu místa, která by se člověku zatínala do paměti.

V básních nahlížíme do mysli člověka s psychickými problémy (traumata z dětství, poruchy příjmu potravy, problémy s alkoholem) prostřednictvím jeho vlastní snahy vyznat se ve svých myšlenkách a motivacích (které jsou neustále relativizovány a zpochybňovány). Lyrická mluvčí řeší vztahy s osobami, které do jejího života vstupují: rodiče, partner, lékař. Pokouší se najít bezpečné vzorce chování, nacvičenými mechanismy zabránit úzkostným stavům, aniž by byla úplně přesvědčená o smyslu tohoto konání a o tom, že ji ostatní opravdu jsou schopni pochopit. Zkoumá hranice vlastní identity („ohmatávám se“) a snaží se zjistit, co získává a co ztrácí snahou vtěsnat se do norem a konvencí („A kolik budu platit, abych viděla správně?“). Čtenář si postupně uvědomuje, že ona osekánost, zúženost prostoru, onen „hranatý život“ podřizovaný snaze vejít se do rozměrů, jež jsou nám předepisovány (ať už jsou to tělesné rozměry, unifikované obytné prostory, představy o správných vztazích nebo pravidla jazyka), či dostát obrazům, které si o nás dělají druzí, jsou součástí naší každodenní normalnosti. Básně se stále více stávají protestem proti takové pravoúhlosti.

Obsahu odpovídá i jazyk sbírky. Ich-forma, s níž jsme zvyklí spojovat osobní pohled a emocionální prožitek, stojí v protikladu s výše zmíněnou relativizací i se snahou lyrické mluvčí vidět sama sebe zvenčí a objektivizovat své pocity. To, že básně na čtenáře emocionálně neútočí, nejsou explicitní sebeobranou, obžalobou ani výzvou, jim paradoxně dodává hlubší působivost a obecnou platnost.

Jediným společným formálním rysem textů (pojmenovaných pouze počtem stupňů — 90° a pak od 2° do 40°) je snaha vejít se do tvaru čtverce či obdélníku. Přibližně stejně dlouhé verše bez tradičních atributů poetického textu (rytmus, rým, básnické ozdoby) dovolují čtenáři soustředit se na básnické obrazy na pomezí konkrétnosti a neidentifikovatelnosti. Cílená oscilace mezi frazémem a originálním básnickým obrazem vytváří konotační bohatství

textů („Vzdálenost, na kterou ostrím, / nachází trvalky v detailech.“). Jako by se i básnická obraznost Alžběty Luňáčkové musela odpoutávat od „pravoúhlé estetiky“ jazykových korektorů a zároveň nechtěla upadnout do konvencí řeči vázané; verše jsou hutné, ale významově nepřetížené.

Sbírku je možné, snad i nutné číst pozvolna, od obrazu k obrazu, dekódovat a promýšlet. Nejednodušujícím, možná jen příliš opatrným způsobem zkoumá aktuální téma hranice mezi individualitou člověka a unifikací tlaky vnějšího světa, mluví o formujících i deformujících aspektech vztahu s nejbližšími lidmi, konfrontuje upřímnou snahu přizpůsobit se a stejně upřímnou touhu ukrýt za přetvářkou své vlastní já a potřebu sdílet své vidění světa s ostatními lidmi s poznáním, že k úplnému porozumění pravděpodobně (ani při interpretaci básnické sbírky) nemůže dojít.

Svět opon

Ivo Pospíšil

Poezie prožívaného kataklyzmatu

Básník Jindřich Zogata (nar. 1941), prochází od devadesátých let vývojem: ten se týká nejen jeho poezie, ale zejména prózy; zatím poslední prozaický celek vydal v roce svého kulatého jubilea, kdy o něm vyšla i malá monografie (*Hory v ruksaku. Strž kopretiny*, Sursum, 2011; *Slaměná hvězda*, Sojnek, 2012). Autorův velký obrat zpět k poezii je pozorovatelný až v posledních letech (*Dojení zlatého býka / variace* /, Sojnek, 2014; *Zborcené klenby*, Galium, 2014, *MIMODeníky MIMOVěku (neuzavřené letokruhy)*, Jan Sojnek — Galium, 2016; *Stopy Sibiří*, Sojnek, 2018).

Jindřich Zogata
*Údolí zvonu. Soubor veršů
z let 2011—2019*
Jan Sojnek — Galium,
Brno 2020

Stejně jako u jiných básníků a prozaiků, i u Zogaty se v posledních letech (ale u něho už od hlubokých devadesátek) opakují určité symbolické obrazy jako stmívání, soumrak, konec civilizace, eschatologické motivy a kataklyzmatata. Aktuální *Údolí zvonu* je pečlivě sestavenou sbírkou s výraznou kompozicí. Leitmotiv zvonu nebo zvonů představuje metafory věčnosti, duchovní dimenze světa a také odcizení, samoty, izolace, ale nikoli rezignace spojené s pojmy „vybydlení“ nebo „vybydlený“, metafora ničení dobrého světa spojená s představou holobyty nebo prázdna. Kardinální báseň stejnojmenného prvního oddílu „Vybydlená města“ svým charakterem připomíná rané básně surrealisty Ladislava Nováka (1925—1999), zvláště tu z roku 1944 („Moravské náměstí / předtím Rudé armády / kde stál vybombardovaný Německý dům / a později Sputnik se psem Lajkou / uvnitř lajeru / Makovského hucul na kameni pase samopal / Jdu městem poznávám ta místa / Jak přistě budou jmenovat se neodhadnu / Lajer doštěkal / Občas štika ohruje gyps“).

Druhý oddíl „Skluz nerostu“ ukazuje svou dominantu již v titulní básni a realizuje i v poetice názvů („Hitlerův blitzkrieg“, „Kůrovci svlečené lesy“). Všude, ale snad

zejména v oddíle „Klon plazmy“, pracuje Zogata často s cizím textem, tedy s citáty, aluzemi, jmény, narážkami. Deziluze se prohlubuje v oddíle „Výměna opon“, výraz zklamání po velkých nadějích (například v básních „Terénní jaro“, „Technopárty“, „Prázdnost“, titulní „Výměna opon“). Tyto motivy prostupují i další oddíl „Holobyť vesmíru“ — odcizenost zasahuje totiž vše, jak o tom svědčí již samotné názvy básnických opusů jako „Puklé ticho“, „Zastavárna opon“, „Zavřený dům“, „Nikam“. Podobně v části „Globule“ — a vše vrcholí „Zvony u zdi“.

Zogatova poetika je jako vždy nesena výrazným rytmem a zvukovou expresí, ale i klasickými polohami včetně sporadického rýmování, barvitou obrazností — to může být pro některé čtenáře dobově uvolněného vkusu problém. Zogata není básník modernistický, ale ani postmodernistický, pokud tyto pojmy dnes ještě něco relevantního znamenají; pohybuje se volně — mezi poetikami a proudy napříč dobovými proměnami. ●

h

**Soutěž pro předplatitele revue *Host*:
Jak se jmenuje výbor z poezie španělského
básníka Josého Ángela Valenteho,
který připravil Petr Zavadil?**

Odpovědi zasílejte na e-mail casopis@hostbrno.cz, do předmětu napište „soutěž“.
Soutěž končí 31. října. Ze správných odpovědí vylosujeme pět výherců,
kteří od nás dostanou knihu z produkce nakladatelství Host.

h

**Na co se můžete těšit
v listopadovém čísle?**

9

Kritickou diskusi
o knize Matěje Hořavy
Mezipřistání

Sloupky Karla Hvíždaly,
Petra Borkovce
nebo Petra Víziny

Povídku britského prozaika
Louise de Bernières

Ohlédnutí za životem
a dílem Raye Bradburyho,
od jehož narození
uplynulo sto let

Téma o nigerijské
literatuře

Jezdec na roztoči

Pan Libunec rád procházel se vysokou travou.
Nejšťastnější byl, když jej stébla přesahovala
a on zcela se ztratil ve žlutozelené vlnici se spoustě.

Tak stalo se jednou, že šel takto dlouho a dlouho,
až náhle trávy kolem něj se změnily,
byly jemnější, světlé, zezlátly do jasu plavých vlasů.
A ano, vždyť on jde pěšinkou v účesu blondaté dámy,
jeho boty šlapou po pokožce hlavy.

Takové ženy vždy se mu líbily
a toužil nějakou poznat blíž. Ale takhle?
Pan Libunec rozhlížel se po té podivuhodné krajině,
paprsky prosvětlovaly vlnici se stvoly,
jež zdály se plné života.
Tu před něj z houští vystoupil zvláštní živočich,
buclaté, lysé zvíře s osmi nohama,
a přátelsky přidřepel před cestovatele.
Tak hbitě vyšplhal mu na hřbet
a jako na slonu vydal se na tom roztoči
dál do džungle vlasů.
Dobře že naskytl se mu tento mírný tvor,
na cestu totiž vběhlo právě potvorstvo jakési,
dravá smečka nymf sametek.
Jak málo stačilo, a byly by ho sežraly.

A co tady se to valí,
pařátky v porostu se přidržující?
Ach to jsou vši, titáni tohoto zlatého pralesa,
odporné bytosti.
A ještě k tomu družné.
Zastavují se, zírají zvědavě a jedna hned volá,
„Kampak jedete rytíři na svém roztoči?“
A jiná zase, „To máme dnes pěkný den,
to se to cestuje po pěšince pěkně vyčesané.“

Náš jezdec do země se dívá,
„To tak, bavit se s vámi, odporky,
to jeden slušně pozdraví a hned drápek do něj zatnou,
ne-li ten svůj hrozný sosák.
Však stává se to,
již viděl jsem několik nešťastníků vycucaných podél stezky
ležet,“
sám k sobě si mluví.

Vši ale jsou neodbytné,
rychle se kšticí přesouvají,
s Libuncem na roztoči drží krok.
A volají s jakýmsi posměchem,
„Dej pozor, poutníče,
blížíš se k lysému místu na temeni hlavy,
kde vítr žene závěje lupů z kouta do kouta,
přes jámy, v nichž žijí strašní demodexové,
přes mokvající růžovku a brázdy svrabové.“

„No má úcta, ruky cel, dámo zlatovlasá,
to čekají mne ve vašem účesu pěkné věci.“

(Čtení z ohně)

Jaroslav Pulicar, Morava, 1997

Jaroslav Pulicar, Zakarpatská Ukrajina, 1997

Ukázka ze vzpomínkové knihy

Egoista

Karel Hvíždala

Ano, jsem egoista, to si musím přiznat zvlášť na prvního máje, kdy se slaví Svátek práce. Jsem egoista, protože práci slavím každý den. Jsem egoista, protože nikdy jsem nebyl ochoten obětovat kus vlastní svobody žádné instituci, a to ani té, kterou jsem sám založil. Takovou obět jsem byl ochoten podstoupit jen na velmi krátký čas a dodnes si nejsem jist, zda měla smysl, protože vždy záhy po mém odchodu původní záměr převálcoval levný marketing upřednostňující numismatické zájmy majitelů. Kdybych se uzavřel před lidmi ve své pracovně a psal, přiblížil bych se tušené pravdě zřejmě blíž. Všední den v kolektivu je povrchní změtí lží, póz, hereckých gest, polopravd, spikleneckých teorií či nepodložených domněnek, s nimiž se hrají falešné a ztřeštěné hry, které odvádějí jak zaměstnance, tak konzumenty od přiblížení se k pravdě. Musím si po létech přiznat, že v tom množství špatných herců se najde jen málo těch, kdo mají vlastní tvář, kterou unesou po celý život. Většina lidí svou tvář mění podle okamžiku a často jim nevydrží ani den či týden, takové počínání považují za čtveračiny. Charakter, pokud ho člověk má, určuje postavu i tvář, kterou mu přičkne, nedluží nikdy nic sám sobě.

To jsem samozřejmě tušil, než jsem vystoupil ze své exilové samoty a přijal roli šéfreportéra, předsedy představenstva a nakonec šéfredaktora v několika redakcích: přes den

jsem pracoval pilně, ale již každou noc, když jsem se vracel domů, se ve mně hlásilo o slovo druhé JÁ. Připomínalo mi, že zbytečně otálím, váhám, meškám a zanedbávám svou vlastní sluj, že se mívám sám se sebou. To byl důvod, proč jsem odmítal být demiurgem veřejné služby, jak toto slovo vykládali staří Řekové, kteří v něm viděli architekta budoucího vesmíru podle světa idejí, které nemusí být jeho.

První JÁ mě nutilo chodit do škol, někde pracovat, mít rodinu a starat se o syna a po návratu z exilu přijmout šéfovské role. Ale již dávno předtím, někdy kolem desátého roku, jsem v sobě pocítil druhé JÁ, které mě přimělo, aniž jsem o to cíleně usiloval, k hledání něčeho podstatnějšího, tajemnějšího, co všechny příkazy mé první bytosti přesahovalo. Obě JÁ se ve mně neustále svářela. Cítil jsem jakousi neodolatelnou touhu, která mě nutila si sedat k psaní. Čím jsem starší, tím zřetelněji si uvědomuji, že druhé JÁ je silnější a nutí mě k soustředěnějšímu hledání toho, kam těžko dohlédnu, ale co tvoří jakýsi vzdálený úběžník, nacházející se v troskách mé paměti. Při psaní mi svítí oči jako lovci, který hledá blahou, i když někdy bláhovou zvěst. To je asi hlavní důvod, proč pokračuji v psaní těchto textů. Zdá se mi, že je mou povinností tento pokus zapsat kvůli potomkům, aby si všimli, jak to druhé JÁ je důležité, aby se ho nelekli a nezlekli, aby před ním neutíkali, aby neskuhrali, nefňukali a nezahnali

ho do zapomnění ze strachu z nejistoty, která při tomto podnikání bývá všudypřítomná. Doufám, věřím a přeji si, aby alespoň jedno z vnučat, pravnoučat či některý z bedlivějších čtenářů tomu svému druhému JÁ nastražil uši a šel po stezce, třeba velmi úzké, kterou mu našeptává či prstem ukazuje, i když se ze začátku bude stydlivě kymáčet a druzí se na něj budou potutelně culit či valit bulvy. Jen odvaha vykročit nám přičkne třetí oko. Pak totiž i v bdělém stavu procitneme a dojde nám, že právě toto naše druhé JÁ je to, co nás medituje. Je to naše přirozená pretence, co zůstává ukryto v podprahové představivosti, která šeptá: k tomu, aby bylo jaro, stačí dívčí prs, jak jsem v půli šedesátých let napsal do *Divokého vína*. Když se podívám ještě hlouběji do své duše, musím si přiznat, že tato *femme inspiratrice*, tedy anima, má v našem i mém nevědomí konkrétní podobu: babičky a Soni, o nichž v posledních knihách tak často píši. Animu bych rád vnutil i prvnímu JÁ.

To je asi důvod, proč se mi stále častěji stává, že i ve dne sním a ze starých nezapomínek si skládám nové obrazy, které jim dávají překvapivý a někdy pro mě přepychový smysl, nečekané souvislosti a klovaí mě do mozku. Pokud se mi toto daří, mám pocit, že je všechno v pořádku, i když v životě prvního JÁ je řešení v nedohlednu, za horizontem i mého třetího oka. Svět druhého JÁ je jiný a od toho prvního je oddělen neprostupnou skleněnou stěnou, kterou nepronikne ani meluzína. Ve světě prvního JÁ jsem nemotorný sedlák s volšovým

nohama a v placaté bekovce, ve světě druhého JÁ těžko vyzpytatelný pytlák v cylindru, který se stále pere se sebou samým o vertikality, která mu naznačuje směr, jímž má jít, aby potkal svou animu. Ta mu stále uniká, podobně jako text této knihy. I když nesu v prvním světě její klobouk, její šaty a slyším její hlas, ve druhém světě mám už ruce prázdné, ale její hlas je silnější, ať ji už nevidím.

*Jsi tak daleko,
a přeci tak u mne.
Ještě než jsem tě miloval, bylo mi smutno.
Ještě tě miluji,
a je mně zase smutno!*

Ten, kdo nepoznal radost a vytržení ze snu, nepoznal, co to je život. Dnes jsem přesvědčen, že každý živý člověk, který si zaslouží toto označení, musí mít dvě JÁ.

Možná je to jako s obrazy: ti, co nepoznali radost a vytržení nad abstraktními díly, nepoznali skutečný život, který je tak tajemný, že ho nikdy nedokážeme úplně odhalit. Nikdy nám nemůže dát odpověď na všechny otázky, pluje před námi jako mraky, nad nimiž svítí slunce, které my ale zahlédneme jen občas a ještě kradmo. Pohled na něj představuje šťastné chvíle. Teprve přijetí této nesnadné myšlenky a často marného úpnlivého úsilí, naší neschopnosti tajemství života odhalit, nám může přinést nový pocit radosti a jasu. Jasu z toho, že ten největší

Foto Tomáš Novák

Karel Hvížďala (nar. 1941 v Praze) vystudoval strojní fakultu na Českém vysokém učení technickém, ale již v té době se věnoval psaní, převážně poezie. V šedesátých letech pracoval v redakci *Mladého světa*, poté v nakladatelství Albatros, kde založil edici Objektív. V roce 1978 emigroval s rodinou do západního Německa. Dvanáct let žil v Bonnu, kde pokračoval jak v žurnalistické, tak literární práci. Napsal zde několik rozhlasových her, přispíval do exilových časopisů, pracoval v nakladatelství Index a jako novinář spolupracoval například se stanicí RFE (Rádio Svobodná Evropa). V osmdesátých letech jej proslavila kniha *Dálkový výslech*, rozhovor s Václavem Havlem. Po listopadovém převratu se vrátil do Česka, kde chvíli působil jako šéfredaktor *Mladé fronty Dnes* a v roce 1994 spoluzaložil zpravodaj *Týden*. Od roku 1999 se žije jako svobodný žurnalista a spisovatel. Je autorem mnoha dalších knih rozhovorů (s osobnostmi, jako jsou Karol Sidon, Pavel Landovský, Václav Bělohradský, Jiří Gruša a další), románů, novel a rozhlasových her. „Egoista“ je jednou kapitolou ze vzpomínkové knihy *Věta jako povolání*, která právě vychází v nakladatelství Universum.

úkol stojí stále před námi, že máme pořád co dělat, tedy i co slavit, a že anima před námi jen stále utíká, aby nás vyprovokovala k ještě větším výkonům, i když vidíme už jen její zátylek.

Zatímco první svět je plný všednosti, patosu, předmětnosti, druhý svět představuje závrať, salta, trampolínu, svatý ženský grál, lúno fantaskního škádlení a hru bez pravidel, kde krása se skrývá v nepředvídatelném plápolavém překvapení, které se jak vodopád vynořuje z našeho podvědomí a bourá všechny falešné a odpudivé kulisy. Výhoda světa druhého JÁ spočívá v tom, že v něm nejde zabloudit, ale pouze bloudit, tedy objevovat v reakcích na to neočekávané i sám sebe. A o to v životě psavce jde. Za tento způsob mé existence neexistuje náhrada, tou je jen vždy dočasně zase další věta tohoto textu, v níž vždy ulpívá něco z mozaiky budoucnosti. Tu si však skládám ze střípků minulosti v domnění, že na něm uletím jako na motýlím křídle o kousek dál, abych nebyl společníkem jen sebe sama. To je ten moment, kdy mohu začít psát, což však zároveň znamená vyhýbat se klíší typu: básníku, proměňte slunce v měsíc, ale zároveň držet v ruce Aladinovu kouzelnou lampu, která promění moje oči, protože v ně inkarnuje. Teprve v takovém případě mé prsty na klávesnici, mám-li štěstí, vyfukají překvapení, kterého se mohu šťastně leknot, protože je nejde sevřít do žádné schránky. Mlátím do počítače hlava nehlava, jak dlouho to vydržím na jedno psavé nadechnutí, a teprve pak, když už má fantazie nemá dech, kdy po něm ještě chvíli

marně lapám, pozvednu oči od tlačítek klávesnice, abych si na obrazovce přečetl, co ze mě vypadlo, co jsem utrousil, ale většinou to zase hned vymažu a začínám znova. Někdy se tam objeví třeba jen dvě slova, jako na začátku tohoto textu, kdy jsem si řekl: Ano, jsem egoista, a z nich pak vyteče takovýto text. To je snad ta situace, po níž toužím a která mě donutí odejmout škrabošku, sebeklam a přetvářku a je předpokladem skutečné svobody.

Chce to však trpělivost, pokoru a ego světce, které snad občas také mám. Víc vám neprozradím, protože víc toho o sobě nevím. Ale osud byl ke mně přesto milosrdný, když mi dovolil alespoň toto.

Moje druhé JÁ je jen možností, která se nikdy neuskutečnila a zůstala jen na tomto papíře. Jak vidíte, je jen pastí na mé touhy a mou představivost, ale přesto mě neskutečně dráždí a baví, protože mi přináší vzrušení zneklidňujícím pocitem nesamozřejmosti.

Možná že i o tom je nejslavnější metafora Bible a Janovo evangelium: Na počátku bylo Slovo, tedy svět byl stvořen slovem. „A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Spatřili jsme jeho slávu...“ Proto i dnešnímu světu můžeme rozumět jen tehdy, pokud ho budeme umět přesně popsat, pokud si budeme vážit slov, pokud budeme schopni vést nekonečný zápas o výraz: o nutkavé svědčení proti vlastní vůli.

Tento text ze mě vyhrzl po matném šepotu a střetu mého JÁ ve dne s mým JÁ v noci. ●

Jazyková glosa

Ohebnost a neohebnost

Zdenka Rusínová

Čeština patří k jazykům, které rozlišují slova ohebná a neohebná. Ta ohebná se skloňují (podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky) a časují (slovesa). Neohebná svůj tvar nemění (pří-slovce, předložky, spojky, citoslovce a částice). Jenže i toto pravidlo

má své *jenže*, a to fakt, že hranice mezi nimi není absolutní. Mezi ohebnými jsou mnohá, která se neskloňují, jako třeba řada cizích substantiv (*tabu, atašé*), omezené skloňování mají i některá česká substantiva (vzorů *paní, stavení*), adjektiva (*fajn, prima, super*), byt se pod tlakem systému češtiny snažíme i z takových forem vytvořit skloňovatelné podoby (*fajnový, primovní, suprový*). Omezené časování mají například slovesa *zábst, zet*, ač je umíme utvořit, nepoužívají se: *zebu, zebeš..., zeji, zeješ...* Pří-slovce se zase stupňují, ale nepřizpůsobují se tím vazbě ve větě, je to tvoření slov. Plní-li neohebná slova ve větě funkci ohebného, podléhají jeho vlivu, například místo *chlapec skočil dolů* může být *chlapec hopl dolů*. Neohebnost se stírá často i u vybízecích

částic *na, vid*, u nichž se realizuje druhá osoba plurálu: *nate, vidte*. Dokonce napodobují slovesa natolik, že mohou mít u sebe jako ona předmět ve formě substantiva nebo zájmena: *na knihu* nebo *vida ho*. V hovorové řeči vznikají pak útvary, kdy může mít i citoslovce (*hele*) tvar rozkazovacího způsobu (*heleme, heleďte*), ba dokonce může být citoslovce stejně jako sloveso zvrtné (*heleme se, hleďte se*). To vše je díky tlaku funkce, kterou plní místo významem blízkého slovesa *podívejte se, podívejme se...* Inu, jazyk své funkce zvládá.

Autorka je lingvistka.

Máte nějaký lingvistický dotaz nebo námět na glosu?

Posílejte na adresu casopis@hostbrno.cz.

Jaroslav Pulicar, Polsko, 2010

Jaroslav Pulicar, Morava, 2001

Původní česká próza

Případ začínající tělocvikářky na Kavkaze

Anna Došima

Je horký letní den, čtyřicet stupňů ve stínu, Gruzínci se paří ve svých oblíbených černých koženkových bundách. Sedím s ředitelem školy Vachtangem na dvoře v takzvané letní rezidenci — plastový stůl s popelníkem. Po plechové střeše nad námi se táhne zahradní hadice, ze které crčí voda — klimatizace. Okolo sem tam projde nějaká bábuška s kyblíkem.

„Takže, Aňja, řekni mi, jakou že máš praxi a vzdělání?“ ptá se ředitel. Už jsem si zvykla, že mladým se v Gruzii moc nevyká. „Studovala jsem nejdříve...“

„Kalbatono (paní), ukažte mi ty blumy! Vypadaj pěkně, nechte mi tu oba kýble, manželka z toho udělá zavařeninu. Takže, Aňja, jakou že to máš praxi a vzdělání?“

„Studovala jsem nejdříve...“

„Nino, zlatíčko, jak se máš? Pojď sem, sedni si k nám. Chceš cigaretku? Tohle bude naše nová učitelka z Evropy, je z Prahy, viď, Aňja? A tohle je Nina, pracuje u nás jako Head of material resources, až budeš potřebovat papír nebo fixy, půjdeš za ní. Takže, Aňja, jaké že máš vzdělání?“

„Studovala jsem...“

„Kalbatono, ukažte mi ty jahody! No, už jsou trochu přezrálý, ale nechte mi tady ten kyblík. Kolik že to bude? Deset lari, to je pěkný, manželka z toho udělá zavařeninu. Takže bys u nás mohla učit matematiku, Aňja! Chybí nám matikář.“

„Matematiku bych učit nemohla. Opravdu ne.“

„Ale já myslím jenom na prvním stupni, drahousku, nic zvláštního!“

„Ne, já myslím, že to není dobrý nápad ani na tom prvním stupni. Přeci jenom, studovala jsem češtinu...“

„No, tak co s tebou? My potřebujeme učitele z Evropy. Hm... ale když na tebe tak koukám, vypadáš dost sportovně. Co tělocvik?“

„Nikdy jsem to nedělala, ale asi by to šlo.“

„Tak charašo, v tělocvičně zrovna probíhá rekonstrukce, nastoupíš do nového. Venku máme dokonce hřiště s umělým trávníkem, bude se ti to líbit! Nino, běž jí ukázat náš umělý trávník. K tělocviku ti ještě něco vymyslím, aby to vyšlo na plný úvazek. Zatím vsjo, uvidíme se v září.“

A tak jsem se stala tělocvikářkou v gruzínské škole. Kromě pohybu dětí z prvního stupně mám na starosti i charitu naší instituce a mimoškolní aktivity pro studenty z American High School, která je také součástí ústavu. Naše škola totiž není nějaká skromná malotřídka v hlubinách Kavkazu, jde naopak o velkou mezinárodní školu ve Tbilisi. Kvůli vysokému školnému sem mají přístup pouze děti z vrchní movité slupky gruzínské společnosti — děti bývalých i současných politiků, ropných magnátů, diplomatů. To však zpočátku nevím. Nebo přehlížím. Nebo mi nedochází, co to bude v atmosféře školy a při

práci s dětmi znamenat. Na začátku chci jen stáž, protože mě zaujme kurikulum této základní a střední školy, které kopíruje mezinárodní program International Baccalaureate. Misí tohoto vzdělávacího programu je vychovávat „zvědavé, erudované a zároveň starostlivé a soucitné lidi, kteří by vytvářeli lepší, mírumilovný svět skrze interkulturní porozumění a respekt“.

To se mi pochopitelně líbí a chci vidět, jak se takoví skvělí mladí lidé vytvářejí. Jenže papír snese všechno a nablýskané deklarace pak v podání managementu odchovaného sovětským systémem vypadají dost jinak...

Září 2015

Moje první jídlo ten den byl fik utržený při západu slunce ze stromů pouliční výsadby. Jeden fik. Další visely příliš vysoko. Moje druhé jídlo mohl být ořech sebraný ze země o kus dále, ale o pár dní mě předběhl velký tučný červ. Další jídlo se ten den již nekonalo, usnula jsem únavou hned po příchodu domů a zdálo se mi o dětech, jak za dá-belského vriskotu vytrhávají z podlahy nové tělocvičny parkety a párají jimi žíněnky. Byl den a byla noc, den první v roli tělocvikářky.

Včera jsem v rámci fotbalového tréninku průběžně vystřídala všechny hráče, na hřiště se tak dostaly i holky a šilhavý Max. Ten spolehlivě pustil dva góly, holky se rozutekly před míčem a já byla obviněna z prohry družstva.

„Jak jste nám to mohla udělat — holky do týmu, holky?!“ Jedenáctiletý Geno z páté třídy má slzy v očích a žíly na krku naběhly zlostí. „I hate you!!!“

„Dobře, Geno, nenávidíš mě, rozumím. Jsi rozzlobený a chtěl jsi vyhrát, ale trénink je příležitostí pro všechny, nejen pro ty nejlepší.“ (Formulace pěkně podle knihy amerického psychologa Johna Graye *A děti jsou z nebe*.) Dítě z nebe jménem Geno však zlostně kopne do brankové tyčky a s „I hate you!!!“ odchází.

Každé pondělí před začátkem vyučování se na stožáry vyta-hují hned tři vlajky za zvuku tří hymen. Na dvoře se seřadí dvojstupy studentů s ospalky a očekávají slavnostní nudu. První letí do výšin hvězdy Evropské unie spolu s „Ódou na radost“. Poté vzhůru vystoupá pět červených gruzín-ských křížů spolu s „Tavisuplebou“. Znamená to Svoboda a tato skladba nahradila předchozí „Chválu nebeskému žehnateli“, jejíž melodie se podle prezidenta Saakašviliho příliš podobala hymně německé. Saakašvili měl ostatně pravdu, s vlastní hymnou si „Chválu nebeskému žehnateli“ spletl i německý kancléř Schröder. Na závěr se pak nahoru po stožáru důstojně plazí vlajka naší školy — rafinované soudružství evropských hvězd s gruzínskými kříži.

V pondělí ráno také probíhá kontrola oblečení a vzhledu u vchodu do školy. Holky přicházejí s rukama v kapsách a s brýlemi na očích, aby skryly nalakované nehty a stíny a mohly si aspoň nakrátko ve škole užít část svého víken-dového lesku. Většinou jim to nevychází. Když náhodou ošálí kontrolu na dolní chodbě, dříve nebo později je načapá Natia, akademická ředitelka American High School. Odlakovačů, odličovačů a kosmetických tampónků má

plný šuplík a ihned se pouští do práce. Vlastnoručně drhne namalované obočí i stíny, až dosáhne přirozeného vzhledu ženské části studentstva. Holky to ale stejně zkoušejí dál. Jde o jeden z mála studentských vzdorů, jinak je mládež American High School nepubertácky poslušná, svolná, smírná. V téměř stohlavém sboru ani jeden pankáč nebo pankerka, anarchista nebo anarchistka, emouš či metalačka. Žádné řetězy, sichrhajsky v uších nebo červené vlasy u kluků, žádný kohoutí hnát zapíchnutý do huby či holínky nošené naruby, žádné nášivky lebek a satanistických symbolů na svetrech uniforem, ba ani trochu rozedraná uniforma. Ani náznak něčeho podobného, ani pokus o něco podob-ného. Jenom to pondělní volání holčičích tváří: Nechte nám řasenku, neberte nám tvářenku, vraťte nám lak!

Tamuna sedí na lavičce v rohu chodby a usedavě brečí. Kolem ní postávají tři holky z dvanácté třídy. Utěšují ji, hladí po vlasech, po zádech, objímají. Umřel jí dědeček? Nedostala se na univerzitu ve Washingtonu? Odmítl s ní Luka chodit?

„Co se stalo Tamuně?“ ptám se americké kolegyně v kanceláři.

„Ále, chatovala si s někým o přestávce, Natia ji uviděla a do zítřka jí zabavila mobil.“

Tak velí pravidlo — přes den má být mobil dole v šatní skříňce. Když je s ním někdo spatřen, telefon se na dvacet čtyři hodin stěhuje do zamčeného šuplíku ředitelky Natii. Studenti jsou už celkem vycepaní. Málokdo si troufne během vyučování i přestávek mobil používat, raději to pře-trpí bez něj, aby s ním mohli strávit zbytek dne. Tamunu teď ale čeká peklo. Prázdnota odpoledne a večera bez telefonu vypadá strašně, a tak zkouší dostat přístroj zpět.

„Jen jsem psala mamince, která je na operaci tlustého střeva.“

„Nekecej,“ odpoví Natia, „tvoji matku jsem ráno potkala v pekárně Paul.“

„No dobře, tak mám kluka a psali jsme si, nechtěla jsem vám to přiznávat, ale přece jste taky někdy byla zamilovaná, Natio, a chápete to!“

„Máš kluka? To mi ani neříkej! Bude tě odtahovat od studijních povinností. Jak budeš psát motivation letters na univerzity, když budeš mít plnou hlavu jen jeho? To budu muset každopádně říct rodičům, že se s někým taháš.“

„Nic jim, prosím, neříkejte, Natio, já nikoho nemám. Ale víte, domlouváme se spolužáky program na Halloween, dohadujeme to přes Facebook, a já se teď nebudu moct účastnit!“

„Tamuno, furt si tady něco vymýšlíš, já už na to nemám čas. Domlouvej se s ostatními ve třídě normálně pusou, jako teď mluvíš se mnou. Telefon zůstane v šuplíku!“

„Natio, vždyť jsem to udělala poprvé, jinak mám vždycky mobil ve skříňce!“

„Poprvé, ale udělala. Pravidlo je pravidlo. Do zítřka vydržíš, tečka.“

„Nevydržím! Já ten mobil P-O-T-Ř-E-B-U-J-U!“

Tamuna už v podstatě ječí.

„To zvládneš,“ řekne Natia bez zájmu, sebere kupu knih a jde učit.

Zoufalá Tamuna odchází a brečí, my s kolegyní užasle sledujeme, jak těsný může být vztah současných teenagerů k technologiím.

Druhý den přichází s Tamunou do školy i její otec. Jde vynadat Natie, co že si dovoluje zabavovat soukromý majetek? Sedím před počítačem a opět dělám, že pracuju a že neposlouchám.

Tamuna odejde do třídy, klidná a s normální barvou v obličeji. Otec zavře dveře kanceláře a pokládá na stůl před Natii obří bonboniéru a Nescafé. „Nesmírně vám děkuji, Natio. Představte si, my jsme si povídali!“

Natia nechápe, odsouvá bonboniéru na stranu, dá si lokty na stůl a ptá se: „O co jde, pane Darčiašvili?“

„Prostě nejkrásnější večer s mou dcerou za poslední dva roky, opravdu. A to díky vám.“

„Pane Darčiašvili, za chvíli učím a nemám na vás příliš času, můžete mi stručně vysvětlit, co výjimečného jsem udělala?“

„No, jak jste vzala Tamuně ten telefon, to bylo skvělé! Večer za mnou přišla do obýváku a povídali jsme si. Jindy sedí ve svém pokoji s mobilem a se mnou se téměř nebaví, teď se na mě i dívala, když jsem mluvil! Zašli jsme si do stánku pro chačapuri a jedli ho, aniž by Tamuna jezdila prstem po displeji. Konečně jsem se dozvěděl o jejích plánech se studiem v Americe, dokonce mi vyprávěla i nějaké historky ze školy a společně jsme se zasmáli. Natio, takový večer byl pro mě úplný svátek, nádhera, děkuju.“

„Tak to jsem ráda, pane Darčiašvili, že jste si to užili, teď bych se už ale opravdu potřebovala připravovat, ano?“

„Jistě, jistě, Natio,“ zvedá se Tamunin otec k odchodu. Když ale zasouvá židli, ještě se k Natie nakloní. „Měl bych už jen jednu prosbičku,“ říká tlumeně a pomalu posouvá k ředitelce obálku, „nemohla byste, moc vás prosím, brát Tamuně mobil častěji, řekneme jednou měsíčně?“

Přelévám se ze dne do dne a vzdělávám přitom budoucnost této země. Nová nadějná generace se rozprskla po hřišti, vřeští, pere se o švihadla a tluče se v rohu. Nad tím chabě poletuje moje smrslá mluva: „Udělejte dvě družstva, prosím, položte míč, prosím, přestaňte se prát, prosím. Udělejte dvě družstva a položte míč! Prosím, přestaňte se prát. Přestaňte se prát! Udělejte dva míče, položte družstva, perte se přestat. Per čím dva družstva polo stat mííí! Přes dru dvě ejte polo ič prát!!!“

Zvoní, je konec. Prosím, běžte, běžte pryč.

Říjen 2015

Potřebuju nevidět děti a mluvit s dospělými. Vést rozhovor normálním klidným hlasem beze stop ochrptění po řvaní v tělocvičně. Užít si trochu intelektuální kratochvíle, dostat nějaký podnět pro tuhnoucí myšlení. Nejedu tedy domů na vesnici, ale zůstávám v hlavním městě kvůli jakési párty. Seznamuju se tam s Arménem, který nabízí víno. Se skleničkami usedáme do křesel, těším se na rozhovor. Armén vykládá: „Mám teď v životě tři cíle — pořídit si Harley Davidson, pořídit si ženskou, která miluje Harley Davidson, a pořídit si dítě, který bude milovat Harley Davidson. Protože já miluju Harley Davidson. Měl jsem

bavoráka, ale rozsekali mi ho při bouračce a pak jsem zjistil, že Harley Davidson je úplně někde jinde. To není Honda CBR, s kterou to páliš tři sta pade, s Harleyem se nespěchá, vibruje pod tebou, vrní a ty se cejtíš jako chlap. A já se chci cejtít jako chlap. S Harleyem seš bad ass, jedeš a děláš oujééé. Jednou se mě brácha ptal, jak to má udělat, aby se na něj baby v posilovně dívaly. Bylo mu patnáct a začínal o to stát. A já mu říkám: „Prostě dělej jen oujééé.“ A tví kámoši taky musej dělat oujééé. On to zkusil a všechny oči byly na něm. A to přesně dělám já na Harleyi. Dělam oujééé a jsem opravdovej chlap.“

Tak jo, chlape, díky za večer, mně jede za chvíli poslední maršrutka, už půjdu. Nazdar, párty dospělých lidí. Ou-jééé!

Paul

Paul je malý Američan a vědátor. Nebo spíš normálně zvědavé dítě. Na venkovním hřišti ho nikdy nezajímá míč, ale jen a pouze červi, larvy, brouci. Dnes si posbíral celé klubko žízal, vylezl si na zídku nad hřištěm a zkouší, jak žízaly reagují na různorodý organický materiál. Jemně je zasypává nejdříve jehličím, pak hlínou, posléze trávou. Podle intenzity vlnění žízalích těl odhaduje, jaké prostředí je jim nejmilejší a nejpřirozenější. Pak drží žízaly za ocas (nebo je to hlava? To ví asi jen Paul) a podrobně zkoumá jejich kroužkovou stavbu těla. Nenutím Paula, aby s námi sportoval. Podporuju jeho zájmy, sama mu někdy donesu nějaký zajímavý motýlí zámotek. Navíc když Paul honí létající hmyz, docela se naběhá, tipuju, že dá skoro atletický ovál.

Žízaly dnes Paulovi dokázaly, že nejradši mají opravdu hlínu. Paul tvrdí, že radostí skákaly, když jim ji nasypal. Opravdu, paní učitelko. Teď jde zkusit mezidruhovou komunikaci — přihodí k žízálám pár svinek a bude čekat na reakci. It's so exciting, teacher! Holky říkají, že Paul je prase, kluci, že je debil. Paul z toho přes svůj vědecký zápal nic moc nevnímá, jestliže ho tedy ostatní nechají být. Ale toho je čím dál těžší dosáhnout, odlišnost totiž dráždí. I proto dnes druhý experiment selhal a Paul se výsledek nedozvěděl. Pokusné objekty mezidruhové komunikace rozmáčkli míč. Geno jásá, je nejlepším fotbalistou ze třídy a trefil se přesně. Kluci ho poplácávají po rameni, jako kdyby při penaltě vymetl levý horní roh branky. Paul brečí a za zídkou chystá pohřeb.

V klášterní olivové zahradě se pasou tři koně. Jeden je bílý, druhý grošovaný, třetí černý. Žádný z nich nemá představu, co je čeká. Žádný z nich ještě na hřbetě nepocítil ohromnou tíhu popova těla. Tíhu, která přišpendlí k zemi jejich dosavadní lehký a ladný pohyb. Žádný z nich ještě nemá slabiny okopané od popovy boty a boky sešvihané bičem z osikového prutu. Žádný z nich ještě nezná ozvuky popovy zuřivé samoty, kdy k němu nepromlouvá Bůh ani jakákoli přívětivá žena, a tak pop mluví násilnou řečí ke koním, až z toho teče krev. Žádný z nich by ještě neměnil s bratrem, který v potu tahá z lesa dřevo a večer dostává jen polovinu slámy co oni. A žádný z nich ještě nenařiká a nepokouší se utéct zlobě skokem přes vysokou kamennou zeď, za kterou bude umírat se zlamanými

kostmi. Žádný z nich ještě neví, co je čeká, pasou se poklidně v klášterní olivové zahradě a nad horami vychází podzimní slunce.

Listopad 2015

Pondělí. Jedno jaké, protože každé. Nemoc pondělního rána. Střevy se mi honí úzkost, musím mezi děti.

Jak je hned ve škole při vzdělávání mládeže hezky, když si dá člověk s uklízečkami v kumbále k obědu dort a vodku...

Inženýrka Guliko

Guliko usíná v tělocvičně s hlavou podepřenou smetákem. Včera zase měla noční směnu v internetové kavárně, odkud zamířila rovnou do školy, kde dělá uklízečku. Takhle to střídá třikrát v týdnu. Pracuje na dvou místech, aby pomohla dceři, které zkrachoval obchod s oblečením, je rozvedená a se dvěma dětmi bydlí už několik let u Guliko v jejím 2 + 1 na Varketili. Což je tbiliské sídliště, kde mezi paneláky lidé chovají krávy a ovce, protože se po přestěhování do hlavního města nechtěli vzdát svého původního způsobu života. A taky proto, že sen o lepším životě ve městě s prací a zajištěnou rodinou se ukázal být jen snem. Tak aspoň mít své mléko, když nic jiného. Ale to je jiný příběh.

Guliko krávy nemá a na mléko si musí vydělat. Titul z techniky je jí houby platný. V Gruzii téměř není průmyslu, manganové doly v Čiatuře, v jejím někdejší působišti, sice po krizi spojené s rozpadem Sovětského svazu zase fungují, ale Guliko nechce v šedesáti letech žít v místě, kde kvůli manganovému prachu neumírá

jen příroda, ale i lidé. V zemi dlouhověkových by se ráda dožila alespoň gruzínského důchodového věku — šedesáti pěti let, což se v Čiatuře podaří málokomu. Proto je radši i s rodinou už deset let ve Tbilisi a hákuje na dvou místech. Nic neobvyklého ve zdejším kraji.

„Guliko, vykašli se na to zametání a běž si radši lehnout, vždyť děcka to stejně za chvíli zase zaprasí.“

„To nejde, Aňja, Vachtang by mě mohl vyhodit, kdyby viděl, že průběžně neuklízím.“

„Ale Guliko, Vachtang se nikdy nedozví, jestli jsi uklízela mezi hodinami, nebo ne,“ říkám, „ředitel velké mezinárodní školy se po takových detailech nemá čas pít.“

„Tomu nevěř, Aňja,“ rezolutně oponuje Guliko a namete na lopatku smetí, „na tebe se sice spolehnout můžu, ale jinak má Vachtang po celé škole stádo donašečů, sama si dávej pozor, co komu říkáš.“

Něco na tom bude. Několikrát jsem si už všimla podrobností, které o mně Vachtang ví a které jsem mu určitě neříkala.

„Jak bylo v pátek v Canudos baru, Aňja? Moc se mi nelíbí, že tam chodíš, je to takový pochybný místo.“

Sbírat všemožné informace o zaměstnancích by nicméně odpovídalo stylu bývalého ředitele sovětské továrny v Rustavi, tenhle návyk nevymýtil ani manažerský kurz, který Vachtang absolvoval ve Spojených státech.

Guliko se o svou pověst musí starat víc než já. Není učitelkou z Evropské unie a podobné místo by hledala těžko. Nepřijde jí ani divné, že v soukromé škole s ročním školným 12 200 — 24 200 gruzínských lari za žáka, což představuje asi 122 000 — 240 000 korun, dostává měsíčně nestoudných 300 lari, tedy 3 000 korun. Neboli obvyklý gruzínský nízký plat, byť nepracuje na v Gruzii obvyklém místě.

Anna Došima (nar. 1987) vystudovala bohemistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a autorskou tvorbu na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU. Živí se výukou češtiny pro cizince. V Gruzii žila tři roky, pracovala tam jako průvodkyně turistů a tělocvikářka v mezinárodní škole. Na základě této zkušenosti vznikl její cestovatelský stand-up *Tělocvikářkou na Kavkaze*. Literárně debutovala krátkými prózami ve *Welesu*. Pochází z Chrudimi a už tam zase žije.

Jednou ráno si zavazuju tkaničky u tenisiek, Guliko sedí zhrouceně opodál. Kumbál uklízeček a moje šatna i sklad tělocvičných pomůcek je ta samá místnost.

„Co se stalo, Guliko, jsi unavená?“

„Ále, Aňja, to jsem furt, o to nic, ale... jak bych ti to řekla... potřebovala bych půjčit.“

„A kolik potřebuješ?“

„Když mně je to tak hloupý, Aňja, strašně nerada někomu dlužím. Jenomže domů přišel dopis, že jsme už tři měsíce nezaplatili za energie a že by nás příští měsíc odpojili.“

„A kolik teda potřebuješ?“

„Sto lari,“ pípne Guliko, „ale hned příští měsíc ti to vrátím, vezmu si víc směn v internetové kavárně,“ dodává spěšně.

„Jasně, Guliko, to není vůbec problém,“ vytahuju peníze.

„Sposibo, zolotaja, sposibo, Bog blahoslovit teba!“

„Ale Guliko, prosím tě...“

To byl listopad. Až do března pak musela Guliko zažívat každoměsíční ponižení, když se mi omlouvala, že na vrácení ještě nemá. Snažila jsem se vymyslet, jak jí peníze nechat, aby se necítila trapně a zároveň abych neurazila její hrdost. K narozeninám to nepřijala, jako poděkování za týdenní záskok v tělocviku taky ne. V březnu při mém odchodu vytáhla stolariovku z kapsy. Nedokázala jsem ji přesvědčit, ať si ji nechá. Dluh byl tedy splacen. Ale na jeho splacení si Guliko půjčila od školního trenéra fotbalu, Nigerijce Bryana.

Prosinec 2015

Akreditační proces našeho školního programu se přibližil. Koordinátorka proto volá před příjezdem komise popoví, aby za náš program odsloužil mši. V neděli večer se pak ve vůni kadidla prosí v katedrále svatého Giorgi za úspěšnou akreditaci programu našeho prvního stupně. Je zapáleno pět svíček, za každou třídu jedna. V pondělí se dostaví komise, která je z předchozího večera příjemně unavená z opulentní gruzínské hostiny následované pijatykou. Za některými členy se ještě táhne mírný odér gruzínského vína a v očích mají mázdříčku. Vše ale probíhá hladce, děti vykazují nejvyšší stupeň disciplinovanosti i aktivity, školní dokumenty mají vyplněné všechny kolonky, jak se sluší a patří, třídy se tváří jako inspirativní prostředí. Zbývá prověřit školní knihovnu. Páták Sandro vede komisi k místnosti s knížkami a po cestě nadšeně vypráví, jak vypadají hodiny čtení a že je prozatímním vítězem čtenářské soutěže. Od začátku školního roku už přečetl *Jakuba a obří broskev*, *Karlíka a továrnu na čokoládu* a *Previtovy*. Komise dobrosrdečně pokyvuje hlavami a dorazí před knihovnu. Její skleněné dveře byly pro účel návštěvy vyčištěné do stavu průhlednosti, takže Sandro uprostřed vyprávění předvede čistý čelní náraz do skla a jeho výklad tím končí. Koordinátorka programu prvního stupně se rozbrečí v domněnku, že akreditace je ztracena, uklízečka běží s hadrem utírat krev. Členové komise však drží profesionální úsměvy a rádoby soustředěně si prohlížejí knižní tituly. V úterý je jasné, že síly přivolané mši svatou zapůsobily a navzdory nehodě u knihovny

má škola akreditaci v kapse. Koordinátorka znovu brečí a píše všem kolegům esemesku: Miluju vás! A šťastný konec potkal i Sandra — krev z nosu mu přestala téct už v pondělí večer.

„Tak donese někdo tu rejži?“ řekla akademická ředitelka Natia, když jí padl zrak na naši charitativní sbírku, a dodala: „Aňja, tohle není dobrá sbírka. Samý těstoviny. Řekni studentům, ať donesou i mandarinky, rejži a nějaký sladkosti.“

„Já jsem to studentům říkala, Natio.“

„Tak jim to řekneš znovu. A já půjdu s tebou.“

Jdeme hned. Natia nemá problém lézt ostatním učitelům do hodin, narušovat se nesmí jen její hodiny. Minule narušitele fyzicky vytlačila ramenem ze dveří se slovy: „Já tady probírám takovou krásu, jako je Džibránův *Prorok*, a vy po mně chcete, abych šla podepsat převzetí objednaných oxfordských učebnic? Tak ten kurýr prostě hodinu počká!“

Teď ale akademická ředitelka rázně otevírá dveře a zahajuje: „Kato, promiň, ale potřebuju studentům něco důležitého říct.“

„Natio, zrovna vysvětluju fotosyntézu, nemohlo by to počkat na přestávku?“

„Kato, říkám, že tohle je důležité! Určitě víc než fotosyntéza. Takže studenti, zejtra všichni donesete pytel rejže nebo mandarinky, jinak vás nepustím na fotbalovej turnaj. Ani fandit. Předáte to všechno Anně a ta si vás zapíše. Je to sice dobrovolný, ale nemůžeme přijet s málem a já chci vidět, kdo má sociální citění. Takže zítra, ano?“

Studenti bručí, já se červenám a jdeme obejít další třídy. Postupně přerušíme bostonské pití čaje, první termodynamický zákon a radioaktivní rozpad, vysloužíme si tři další dávky bručení a Natia pak spokojeně usedá zpět do svého křesla a mrká na mě: „Takhle se to dělá, Anna. A zítra máme slušnou sbírku.“

Neměli jsme.

Přibyla tři kila rýže a šest kilo mandarinek, Natia zuřila. Chodila o přestávce po chodbě sem a tam a křičela, že nikdo nemá špetku soucitu a slušnosti, a že ona proto bude za idiota. Pak si vytáhla svou vnučku Neliko a její spolužačku z jedenácté třídy. Nedá se prý nic dělat, pojedeme tu charitativní sbírku nakoupit. Zavolala školnímu řidiči, ten típl cigaretu, nastartoval maršrutku a odvezl nás do jednoho ze tří hypermarketů ve Tbilisi — do Carrefouru. Neliko a Kato otráveně swajpují, nechtěly jet ani do supermarketu, a už vůbec ne do děčáku, nicméně vyhnuly se písemce z deskriptivy a Natia jim slíbila hotdog, takže byly zpružené, ale zticha. V Carrefouru Natia každé z nás vrazila nákupní vozík a nacpala ho potravinami. Vrch posypala kinder vajíčky a hnala se k pokladnám. Vše zaplatila školními penězi a všech dvacet šest igelitek jsme pak odtahaly do maršrutky. Řidič znovu típl cigaretu, nastartoval maršrutku a vyjeli jsme k dětskému domovu za Mcchetou. U cesty seděl Lenin. Plechová pětimetrová busta mezi rezavými traktory bývalého kolchozu. Na temeni mu chyběl velký kovový plát. Sněžilo mu do hlavy. Určitě se mu uvnitř dělala pěkná kaše, ale i tak se usmíval.

V dětském domově na nás byli připraveni. Děti nám ve sněhu vyběhly naproti jen v tričkách, chytily nás za ruce a táhly dovnitř. Švitořily něco o tom, že připravily pohoštění a kdo co krájel, aspoň to jsem z gruzínštiny vyrozuměla. Chtěly nám i navléct bačkory, pověsit kabáty, učesat vlasy rozčuchané zpod čepic. Chtěly nám sedět na klíně, dotýkat se nás, mít nás jen pro sebe. Nebyly vlezlé, byly milé. Natia se nesvlékla a ve svém kožichu zapadla do křesla. Nejdřív jsme ale projevíli dobročinnost — uprostřed místnosti jsme vytvořili homoli z igelitek, pytlů rýže, těstovin, brambor, ovoce. Nikdo jim nevěnoval pozornost. Děti se o překot ptaly na naše jména, zájmy, ukazovaly obložené mísy, pobízely, ať si vezmeme. Natia z křesla prohlásila, že nebudeme ujídat, že spěcháme zpět na výuku a ať si děti vybalí ty tašky. Rýže a těstoviny je moc nevzrušily, děti před nimi jen stály a vychovatelky slušně poděkovaly a hladily děti po hlavě. Já jsem zkoušela komunikovat s dětmi v rámci svých chudých znalostí. Jsem z Česka. Ano, moc se mi líbí Gruzie. Máte hezkou zahradu a já mám dva sourozence a nejmí šašlik. Jsem vegetarianuli. Po patnácti minutách Natia zavelela, že jedeme, neboť holky z jedenácté třídy nemůžou moc zameškat, ale že moc děkujeme za skvělé občerstvení. Děti namítaly, že pro nás ještě připravily hry a chtěly nám ukázat svoje pokojíčky, jak je mají hezky uklizené, ale Natia byla neoblomná. Svolila jen k pár selfíčkům a Neliko napsala dětem na kus papíru naše telefonní čísla, o která děti prosily. Zůstaneme v kontaktu, volaly na rozloučenou a mávaly nám ze sněhu v bačkorách. Řidič típl cigaretu, nastartoval maršrutku a odvázel nás z dobročinné výpravy. Lenin se smál. Holky si pustily Beyoncé a na sedadlech zavřely oči.

„Tak se to nakonec povedlo, bylo toho čtyřicet sedm kilo,“ řekla Natia spokojeně a také zavřela oči.

Jdeme s našimi domácími pojiť s mrtvými. Na velké svátky se to tady dělá. Velikonoce, den svatého Jiří, Vánoce — na gruzínském hřbitově to vypadá jako ve výletní restauraci. Po hrobech posedávají rodiny, veselí se, jedí, pijí, připíjejí, vzpomínají, anebo taky ne — někteří jen probírají výkon svého džípu, embargo na vývoz gruzínského vína do Ruska nebo nový sousedův dřevník. Ale jsou spolu, což je nejdůležitější. Spolu se svými mrtvými.

Naše přípravy nejsou nikterak velké — nabalí se chléb, víno, sýr a jde se. Na hřbitově umeteme náhrobní desku (na rozdíl od většiny naši domácí nemají vedle hrobu stolec s lavičkou), rozestavíme stakany na víno, ulijeme trochu bokem mrtvé tetě a několika bratrancům a zbytek odpoledne už ve shodě s ostatními kolem nás jen posedáváme, jíme, pijeme, připíjáme, vzpomínáme.

Po uctění památky mrtvých se hřbitov promění v jeden velký zvířecí útulek. Úlitba mrtvým se ponejvíce provádí chlebem a sýrem zanechanými na hrobech. Gastronomické „vzpomínáme“ tak přitáhne pozornost všech psů i koček z okolí, se zbytky zbytků vypomáhají i šakali. Hřbitovem se nese hltavé mlaskání, žvýkání, chroustání, kočkám se ježí hřbety, když chrání svůj náhrobek s kousky šašliku.

Za soumraku se společně s opilým davem pozůstalých valím z kopce zpět dolů do vsi. Garde nám dělají krávy,

vracející se z pastvy. Naopak nahoru spěchají další a další psi. My nacucaní, oni lační. Je jich opravdu tolik, nebo vidím dvojmo? Druhý den je hřbitov dokonale oddrobkovaný a psi už zase škemrají po celé vsi o kousek čehokoli. Je po svátcích.

Leden 2016

Jessica

Jessica je hodná a poslušná z dobroty svého srdce. Nechce nikoho trápit, chce vycházet vstříc, chce, aby se všichni okolo ní měli dobře. Jessica je laskavá a milá, protože si myslí, že tak je to správně, neboť to říká maminka i Ježíš.

Rodina Jessiky patří ke koptským křesťanům z Egypta. Maminka Nawal se doma stará o tři malé děti, otec Antef prodává na trhu hedvábné šátky a povlečení z egyptské bavlny. Celý den opakuje pár naučených gruzínských vět, „nejvíc kvalitní, nejvíc hebký, moc moc saje, paní podívat“, a na testovacím šátku pak ukazuje zkoušku pravosti hedvábí. Je to zkouška ohněm, poněvadž Antef kus šátku podpálí a vlákno se změní na prach. Umělé hedvábí by se seškvařilo do podoby černé kuličky. Antefovy šátky se tak postupně mění v prach, přičemž zákazníci poměrně chudé Gruzie nejsou příliš oslněni a nekupují. V poslední době proto Antef rozšířil svůj sortiment i o šátky z viskózy, především ale přibral trička, halenky a pantofle z Číny. Finanční situace rodiny se tím zlepšila a Jessica bývá ve škole veselejší.

„Teacher, tatínek mi včera koupil tenhle fotbalák,“ říká, ukazuje solidní míč Nike Strike a je nadšená, že může doma trénovat. Jessica totiž miluje fotbal. A nejradši ze všeho má neděli, když tatínek neprodává a můžou za domem střílet na branku. V pondělí mi pak vždycky hlásí, kolik tátovi nastřílela gólů.

„Včera dvacet, teacher, táta mě chválil!“ „Včera jen devět, teacher, nešlo mi to, můžu dneska trénovat?“

Někdy Jessiku nechávám, aby se se svým míčem sama trefovala do brány. Tenhle úkon vydrží dělat klidně celou vyučovací hodinu. Dneska však sedí už po dvaceti minutách na lavičce a kouká do země.

„Seš unavená, Jess, nebo tě to dneska nebaví?“

Zvedne hlavu. Na obou tvářích má rudé fleky.

„Ou, co se ti stalo?“

„Nechtěla jsem Iskovi půjčit svůj míč,“ pokrčí rameny.

„A on ti dal hned dvě facky?“

„Dal mi jednu a já jsem se nebránila. Maminka říká, že Ježíš říká, že když tě někdo uhodí do tváře, nastav mu i tu druhou. Řekla jsem Iskovi, že se na něj nezlobím, že mi dal ránu, a že mi může klidně dát ještě jednu, já mu ji vracet nebudu. Tak mě přetáhl i přes tu druhou tvář.“

„Ale Jessico, Bible tím nemyslí, že... Víš co, pojď sem, moje drahá,“ pevně ji objímám. Ona mě tiše drží za pas.

Únor 2016

Ve škole se chystá oslava Valentýna. Minulý rok ředitelství k tomuto účelu zaplatilo klauny. Přišli s růžovými tvářemi a s košíkem plným růží, které rozdávali po třídách hodným a hezkým dětem. Ošklivé a zlobivé děti se na to jen dívaly. Kolegyně navrhuje, aby tuto rozkošnou práci letos zastali

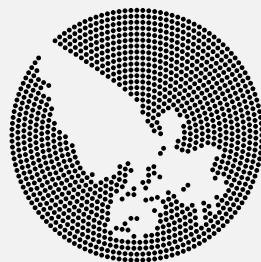
samotní žáci v oblecích andílků. „Bílé lesklé upnuté šatečky a nakadeřené vlasy, přinesu fén!“ popisuje své představy. Ostatní gruzínští kolegové nadšeně tleskají a provolávají: „Přinesu taky fén, přinesu taky fén!“ Je rozhodnuto, že obtloustlé děti a také ty s nevzhledným obličejem nebudou k růžím a k andělským šatičkám připuštěny. Na kameře, která jako obvykle bude celou událost zaznamenávat jakožto důkaz školních aktivit, by cvalíci v róbách prý vypadali špatně. Výjimku dostávají nabobtnalí vnuci pana ředitele a pár dalších buřtíků příbuzensky spřízněných s učiteli — jejich faldíky jsou na rozdíl od faldíků obyčejných dětí roztomilé.

Jedu maršrutkou ze školy domů a vlasy mám plné hrachu. Paní stojící nade mnou se roztrhl sáček s nákupem. Nemůžu si hrách z hlavy vytřepat, ani otřít ruce posmrkané od dítěte, které si mně sedlo do klína. Maršrutka je tak nacpaná, že se téměř nelze pohnout. Zezadu kvokají slepice a je cítit koriandr — obojí úlovky z trhu. Dítě na mém klíně usíná a do maršrutky přistupuje žena s novým žehlicím prknem. Stojící cestující jej budou celou dobu jízdy držet nad hlavami. Majitelka prkna zdraví majitelku hrachu. „Jak se máte?“ Ta s hrachem jen mávne rukou, byť v ní drží protřzený sáček. „Promiňte,“ vzdychne, když mně na hlavu dopadne další dávka.

„To nevadí,“ odpovídám rezignovaně. Paní zepředu na mě gestikuluje, ať probudím dítě na svém klíně, že už musí vystupovat. Třesu s holčičkou a snažím se neotřít ji do bundy její nudli na mé ruce. Rozespalé zmatené dítě se začne splašeně tlačit mezi lidmi a věcmi k výstupním dveřím a šlápne přitom na nějakou tašku. V tu chvíli začne naříkat bábuška zavinutá v šálách — v tašce byla vejce, jejichž prodejem se živí, a všechno je teď napadrté. Bábuška se dovolává Boha, proč jen na ni sesílá samé pohromy. Ostatní cestující mezitím rychle pořádají sbírku. Za chvíli někdo vysype bábušce do ruky hrst mincí a bédování utichá. Suneme se pomalou zácpou, slepice kdákají, koriandr se prolíná s vůní čerstvě rozšláplých vajec, stojící cestující si přehazují zdřevěnělé ruce pod žehlicím prknem. Na chvíli usínám. Budím se, když maršrutka zabrzdí u mé zastávky. Snažím se rychle dostat ven, promiňte, dovozte. Deru se skrze tlusté zimní kabáty, ale uklouznou po vyteklých vejcích, a i když je narváno, dav mě nezachytí a upadnu do syrové omelety. Řidič nervózně čeká, až vysmahnu ven, a nakonec se to podaří. Jdu šerem do kopce k našemu domu, padá ze mě hrách vábící holuby a těsně za mnou se perou psi o to, kdo bude lízat můj vaječný zadek. Ale není to vůbec tragické, jsem z práce doma, je pátek na konci února, poslední den mé výpovědní lhůty. ●

„My je
víc, než jsme
si mysleli.“

GO TO BRNO.cz ←

HaDivadlo
Sezona 46: Adaptace

ced

Ještěže máme tu klasickou báseň

Zuzana Li

Hrdina románu *Nebe nad Lhasou* se jmenuje Wang Wej a říká si Wang Mo-tie. Ano, jeho jméno se píše stejnými znaky jako jméno „buddhy básnictví“ z první poloviny osmého století. „Do povědomí čtenářů v Číně i na celém světě se ovšem Wang Wej zapsal především jako tvůrce jedinečné přírodní lyriky, jako básník, který „bezpochyby nevyléčitelně stonal přírodou“ a ve verších přírodu zachytil tak sugestivně, že „v jeho básních jsou obrazy“,“ píše Olga Lomová s odkazem na další sunské básníky a kritiky v úvodu své studie o Wang Wejově přírodní lyrice s názvem *Poselství krajiny*. I v *Nebi nad Lhasou* se hrdina toulá krajinou, bytostně ji prožívá, rozmlouvá s ní, a dokonce splývá, stává se její součástí. To měl zřejmě na mysli autor, když do poznámky napsal, že v pár ohledech by se mezi tchangským básníkem a protagonistou dala vysledovat určitá podobnost, jinak si byli ti dva na hony vzdálení, to uznával i hrdina sám. Je to proto, že naše doba už neplodí oduševnělé básníky a muže svobodného ducha, dodává na vysvětlenou autor *Nebe nad Lhasou* Ning Kchen. Wang Mo-tieho duše je pošramocena silným traumatem. V přírodě, kterou líčí také velmi sugestivně, a ve vztahu s postavami buddhistického vyznání hledá cestu ven. Marně.

V povídce „Zlatá klec“ nás spisovatelka Eileen Changová uvádí do Šanghaje počátku dvacátého století odkazem na obraz měsíce, jehož skutečnou podobu dnešní člověk nezná, mladí si jej romanticky představují a staří na něj nostalgicky vzpomínají, v představách i vzpomínkách to

ale nikdy nebude ten skutečný měsíc, který tehdy visel na noční obloze. Snad každý Číňan zná slavné Li Poovo dvojverší „dnešní člověk nevidí měsíc starověku, dnešní měsíc však kdysi svítil na člověka starověku“ z básně o lidském osamění. Jen měsíc nás věčně provází od nepaměti. Měsíc, na němž sídlí vypovězená kráska, která se stejně jako hrdinka příběhu Eileen Changové odsoudila k věčné samotě.

V Jen Lien-kcheho *Čtyřech knihách* se Spisovatel ke konci příběhu rozhodne vyvést přeživší ze zóny přerodu ven do světa. Bloudí mezi hroby a nemůže najít cestu ven, znovu a znovu přichází zpět na místo, odkud vyšli. Číňanovi se v té souvislosti zřejmě vybaví slavná Tchao Jüan-mingova předmluva k *Prameni broskvoňových květů*, v níž básník líčí marné pokusy o nalezení cesty zpět do světa, kde se všem žije dobře ve vzájemné pospolitosti. Objevený a hned zase ztracený svět hojnosti a harmonie nebyl rájem, byl zcela obyčejný, podobný tomu, který spatří východní Sisyfos v Učencově traktátu — stromy, venkovská stavení, kouř stoupající z komínů a před vraty kláštera hrající si děti.

Citací a aluzí v různých podobách u autorů různých generací nalézáme v čínských románech spousty a často. Oblíbené jsou dnes obrazy a metafory také z evropské či americké literatury, sečtělý čtenář jistě nejednou narazil na první větu románu *Anna Karenina* o tom, že všechny šťastné rodiny jsou si podobné, každá nešťastná rodina je však nešťastná po svém. Bez upozornění, prostě jen tak tam ta věta nebo variace na ni najednou je, vždyť ji přece každý zná. V *Nebi nad Lhasou* je u řeky nalezeno mrtvé tělo básníka s útlou knížkou *Lyrický básník v éře vrcholného kapitalismu* Waltera Benjamina. Kdo však nečetl a neví, jakým způsobem v ní Benjamin „zabil“ básnického génia Charlese Baudelaira, toho zřejmě příliš nepobaví hrdinovo sdělení vyšetřujícímu policistovi, že básníka stejně zabila ta kniha.

Oldřich Král v souvislosti s tradiční literárností opakovaně poukazoval na zálibu Číňanů rozehrávat hry s díly své tradice. Čtením a rozmluvou s literární minulostí

zůstávalo dědictví živé a zároveň plasticky obohacovalo významovými rovinami další čtení, říkal tomu neustálá otevřenost díla vůči světu. Člověk by mohl namítnout, že to je otevřenost poněkud elitářská, když je vše schováno do pár znaků bez jakékoli nápovědy. Na radosti z nacházení netušených spojitostí to však nic neubírá, naopak. Konečně nic není zadarmo. Nečteš, nevyčteš. Jen čtenáři se otevírají brány do dalších a dalších světů. Ten evropský má bohužel cestu ztíženou překladem, přesto i on se může stát součástí tajnosnubného společenství a vyslechnout si zprávy poslá z různých koutů světa a věků. Stačí číst.

Nedávno jsem poprvé vystoupila v čínské online videodebatě na téma překlady čínské literatury a *Čtyři knihy*, které v Čínské lidové republice stále nevyšly. Udělení Ceny Franze Kafky Jen Lien-kcheovi je totiž v jejich literárním světě považováno za světovou událost. Zatímco na veřejných diskusích zajímá české publikum nejvíce téma cenzury, čínské publikum se ptalo na to, zda jejich románům může cizinec vůbec rozumět. Otázky prozrazují nedůvěru z obou stran. U nás pochybujeme o upřímnosti autora sdělení, u nich o naší schopnosti číst. V době kulturní války se není čemu divit. Na obou stranách se křičí, nevěřte jim! Ano, mají tam cenzuru. Obchází ji třeba tím, že mluví o traumatu z náměstí, jehož jméno neřeknou. Nebo k zobrazení bezvýchodnosti situace použijí metaforu klasika. Riskují svou tvorbou rozhodně víc než my, člověk může také jen tak zmizet, například proto, že na internetu řekl něco nevhodného. Ano, my pravděpodobně nečteme stejnými očima, zato máme v českém jazyce na evropské poměry a tak malou zemi dostatek překladů a klíčů k nim, abychom mohli nahlédnout víc než jen špičku ledovce. A v nejhorším tu je vždycky stará dobrá klasická báseň, jak píše i Fang Fang, která toho řekla pro některé příliš a stejně nemohla říct naplno vše: ještěže máme ty staré verše. Bezpečná zóna pro všechny, byť ty jejich nejsou ty naše.

Autorka je sinoložka a překladatelka.

Jaroslav Pulicar, Polsko, 2010

Jaroslav Pulicar, MORTI neboli za zemřelé, Rumunsko, 2009

A vy?

Petra Hůlová

Jsou knihy, které musím alespoň na chvíli odložit ne proto, že by mě nudily, ale proto, že na mě naopak působí až příliš intenzivně. Takovou knihou jsou pro mě *Praskliny* Kláry Vlasákové, letošní prozaický debut třicetileté publicistky a dramaturgyně.

Praskliny pro mě výstižněji než jiné české prózy posledních let postihují esenci ducha naší současnosti. Úzkost vyprázdněné pozdně konzumní společnosti, jež někde dobře ví o neudržitelnosti způsobu své existence. O blížící se katastrofě, která je za daného fungování kapitalismu neodvratná a ona bezmoc se jako otrava šíří společností. Řítíme se někam na kole, kterému už dávno spadl řetěz, nicméně šlapeme dál a doufáme v zázrak.

Román Kláry Vlasákové zaujal i mnohé recenzenty a přes jejich dílčí výhrady týkající se zaměnitelnosti postav, bezpříznakového jazyka či skutečnosti, že text je spíš statickým portrétem doby, se dočkal převážně pozitivního a často přímo nadšeného ohlasu. Daniel Mukner si na webu *iLiteratura.cz* například všimá toho, že autorka „je schopná jemného i trochu drsnějšího humoru“, a hned jej dle jeho slov zaujal „způsob, jakým Vlasáková pracuje s některými návratnými motivy“. Petr Nagy rovněž na webu *iLiteratura.cz* ve své kritice *Prasklin* zase komentuje to, že: „V době koronavirové pandemie a jejích průvodních jevů, s nimiž se nyní potýkáme, jde o dílo až nepříjemně aktuální.“ Recenzentka Kateřina Čopjaková na *Heroine.cz* totéž

zobecňuje, když píše, že: „Varovat společnost, která se žene do záhuby a pro každodennost není schopna dohlédnout na okraj propasti, je odvčkový úkol intelektuálů.“

Román je hojně diskutovaný i na Instagramu, kde převažuje názor, že je dobře napsaný, tísnivý, a několikrát se také objevuje konstatování, že není pro každého.

S tím vším nelze než souhlasit, a přesto se při čtení těch recenzí a čtenářských ohlasů nemohu zbavit dojmu, že je to málo. Tvrzením, že *Praskliny* jsou silným aktuálním dílem varujícím společnost, to přece nekončí, ale teprve začíná. Pokud kniha, o čemž nepochybuji, vznikla také proto, aby (v nás) cosi rozpoutala, pak konstatování, že kniha je příspěvkem do společenské debaty, neříká vůbec nic. Ohlasy na knihu se nicméně právě tady cyklí. Jen dokola a různými způsoby opakuji evidentní: jedná se o angažovanou a kritickou společenskou prózu.

Jenže smysl angažované knihy je v tom, že vede k pokusům o hledání odpovědi. Román *Praskliny* nás o to doslova prosí. Sugestivně na nás ze svých stránek pokřikuje: „Jak to děláš, čtenáři, že každý den normálně funguješ, když všichni víme, že to tu jde do háje?“ nebo „Jak se smířuješ s tím, že svou činností udržuješ v chodu systém, který likviduje tuto planetu?“ Ale nakonec stejně hlavně: „Hodláš s tím něco dělat? A co?“

Nebo je Vlasáková jen depkařka, která líčí náš barevný a v podstatě krásný svět (minimálně ten nejlepší z možných) jako místo prázdná a beznaděje jen díky černému tunelu, v němž je mentálně uvězněná?

Až mrazí z toho, že autorčinu „černou“ perspektivu světa nikdo z recenzentů „bohužel“ nezpochybňuje. Je velmi zajímavé, že námitky, že Vlasáková svět líčí jako horší, než jaký jej známe, se v kritikách nevyskytují. To znamená, že tu evidentně panuje jisté předporozumění pro to, o čem k nám kniha promlouvá. „Až se spojí síly

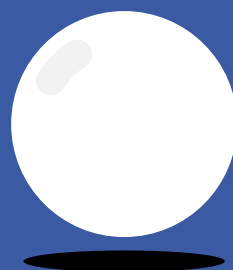
a vyvine se mnohem větší tlak stejným směrem, tak se s koulí skutečně něco stane,“ píše Klára Vlasáková v jedné z posledních vět svého románu a my se s pocitem závratí ocitáme rázem natvrdo mimo literaturu.

Pokud je totiž naše situace opravdu tak zlá, jak ji vidí Vlasáková, a v tomto s ní, pokud vím, nikdo nepolemizuje, tak na to můžeme nahlížet i tak, že na vyprávění mezilidských příběhů, které se odehrávají ve společenském vzduchoprázdnu, už jednoduše nemáme čas. Respektive se více než dříve při čtení takového plujícího díla možná budeme ptát, zda jde o záměr, nebo o automatismus, který cosi důležitého opomíjí.

Ať už jsou *Praskliny* románem s jakýmikoli nedostatky, je v českém prostředí výjimečný nejen tím, jak výstižně postihuje současnost, ale i tím, že tuto ambici staví do samého středu svého románu, který není doslova o ničem jiném.

A já osobně? Přestala jsem jíst maso, oblečení nakupuji v sekáčích, pracuji na snižování počtu věcí, a až se mi rozpadne můj osmnáct let starý volkswagen, tak už si žádné další auto nekoupím. Čím dál palčivěji si uvědomuji, že na jedné straně společnost válkuje drtivý nástup automatizovaného a robotizovaného světa umělé inteligence, který mě děsí, a na druhé straně, kde je něco jako přirozený přírodní svět, jsem jako městské dítě úspěšně odtaté od znalostí nutných k jeho zabydlení naprostým cizincem. Prostě se „nemám kam vrátit“. Cítím se jako zmítající se zvíře ve výběhu, který postupně zmenšují. A vy?

Autorka je spisovatelka.

Reportáž z literárních Benátek

Potápějící se knihy

Petra Klabouchová

Máloco dělá Itálii Itálií tak jako slovo. Zasněné, letící na dávno popsaných stránkách jako na bílých křídlech racků nad benátským Canal Grande. Kdo tu nezapustil kořeny a nedostal se kousek po kousku hluboko pod kůži místních, až ke skutečné italské duši, těžko pochopí. Právě pro tu přešvihlost krásných slov, se kterou tu odjakživa mistrně příkrývají skutečný stav věcí. Před světem, před turisty, ale hlavně před sebou samými.

Země krásy

Když mě sem před dvaceti roky zavál osud, trvalo pěknou řádku let, než ta malá holka ze Šumavy, která šla do Itálie za srdcem a snem, co jí měl umožnit žít se uměním, začala cítit rozdíl mezi slovem a skutečností. Pak přišla kocovina a realita. Každodenní boj země, co přežívá ze vzpomínek na někdejší velikost, blíž k osudu starého Egypta a Řecka než ke zbytku Evropy. Země, co se z umělců a myslitelů stala národem číšníků. A pokorně čeká na spropitné. V kapse pro jistotu amulet pro štěstí. Nosí ho tu všichni, lékaři, advokáti, gondoliéři. Neapolský býčí růžek, zkřížené prsty nebo červené trenýrky.

Mluv jenom, když to, co povíš, bude krásnější než ticho, říkají v Benátkách. A tak se nějak nehodí mluvit o zkorumpované politice, náboženském přidušení, sociálních problémech, blížícím se ekonomickému bankrotu a vůbec o všem, co dnešní generace hází s čistou hlavou na bedra svých vnuků. „Itálie je republika založená na krásě,“ takový je v doslovném překladu loňský návrh na změnu italské ústavy.

Umění italského národa „zamluvit“ jakoukoli ránu osudu, „vymluvit“ se z čehokoli a „přemluvit“ svou vlastní mysl k pocitu štěstí zůstává neměnné, neředěné, stejně jako jejich víno. I přesto, že Ital bez daru slova byl by Italem nahým, krize se už dlouho s chutí zakusuje také do knižního sektoru. Za posledních pět let Apeninský poloostrov přišel o více než dva tisíce kamenných knihkupectví, šest Italů z deseti si během roku neotevře ani jedinou knihu. Itálie byla kdysi domovem světoznámých autorů udávajících

kulturní trend, dnes se nenápadně propadla mezi literární země třetího světa. Italská vláda se z paluby Titaniku za hudby napůl utopeného lodního orchestru pokouší o vzkříšení dávné slávy balíčkem opatření s názvem jasně indikujícím vážnost situace: „Zachraň knihkupce.“ Dlouhá léta byl z návrhu jen pingpongový míček skákající od jedné komise ke druhé, pod vedením zástupkyně ministra kultury Lucie Borgonzoni, která sama přiznala, že poslední knihu četla někdy před třemi roky. Další stovky kamenných knihkupectví mezitím definitivně zatáhly své typické stahovací rolety z vlnitého plechu a místo nich otevřela turecká pizza či čínský obchůdek s turistickým kýčem. Teprve před volbami je za hlasitého potlesku záchranný balíček na světě. Tedy oficiálně. Jak už to v Itálii obvykle bývá, nikdo přesně neví, co že to vlastně bylo schváleno. Ani odkdy „to“ začne platit. A jak o slíbenou podporu požádat. Vlk se nažral a pizza zůstala celá...

Jak přimět ke čtení

Italské rodiny ve finanční nouzi by tedy měly mít nárok na takzvanou „Carta della lettura“, tedy jakousi literární kreditku v hodnotě sto euro každý rok. Jenže děti italských rodin ve finanční nouzi nejsou zrovna typickými klienty knihkupectví. Problém už není pouze na italském jihu, samozřejmě v neapolských čtvrtích jako Scampia, tedy cosi jako náš Chánov stříhlý mexickou Tijuanou, kde je sedmdesát pět procent ze čtyřiceti tisíc obyvatel oficiálně nezaměstnaných, neoficiálně tvrdě pracujících v síti drogové distribuce, nikdo nepředpokládá, že by si zde mladí mezi jednou zásilkou z Kolumbie a druhou z Afghánistánu krátili čas čtením poezie Leopardiho. Jenže do podobné situace se v posledních letech začal propadat i „bohatý“ italský sever. V Padově jsou některé čtvrti „off zónou“ už nejen v noci, ale i přes den. Tady kdysi tolik věhlasná knihkupectví, historické klenoty patřící neodmyslitelně do krevního oběhu tohoto univerzitního města, dávno nenajdete. Literatura tu dostala přímý zásah mezi oči i symbolicky. Ulice největších z mistrů, Via Dante

Petra Klabouchová (nar. 1980)
je spisovatelka a novinářka.
Studovala žurnalistiku, psychologii
a mezinárodní vztahy na Fakultě
sociálních studií Masarykovy
univerzity v Brně. Pracuje jako
manažerka nezávislých rockových
umělců, cestuje a dlouhodobě
žije v zahraničí v Itálii,
Spojených státech amerických,
Holandsku a Skandinávii.

Alighieri, Via Lodovico Ariosto, jsou dnes obrazem drsného konce jedné kulturní epochy. Převážně afričtí migranti si je přivlastnili již před lety, včetně obchodů, domů i svobody pohybu zdejších lidí. Jedná se o území zapovězené, střežené profesionálními hlídkami drogových dealerů. Dnes poslední z místních italských starousedlíků, bránící svůj mizející svět sám proti všem, vychází z domu pouze ráno, někdy spolu s karabiniéry, aby si mohl v bezpečí nakoupit. Co všechno musí na své cestě překračovat, je lepší nechat na fantazii. Zde těžko bude někdo „zachraňovat knihkupce“. Naděje sice umírá poslední, ale tady už za sebou dávno zavřela dveře a zhasla. Pravděpodobnost, že se mezi chudobou svíranými italskými rodinami rozšíří zájem o kreditku na knížky, je mizivá, stejně jako šance, že většina finančních prostředků této operace neskončí tak, jak je to nejen v Itálii běžné.

A co dál? Tak třeba zrušit povinnou četbu na základních školách. Tedy nerušit ji povinně, ale pokud bude škola chtít, může nepovinně svou povinnou četbu zrušit. Proč přestat nutit děti číst v zájmu zvýšení jejich zájmu o literaturu? Protože Itálie! Jak zdejší populaci do něčeho tlačíš, s jistotou bude věnovat mnohem větší energii vymýšlení vychytávek, jak se z toho vykrotit. Jedno z italských přísloví říká: „Fatta la legge trovato l'inganno.“ Sotva vytvořen zákon, hned nalezen podvod. Vypráví se ještě dnes mezi římskými stařenkami, jak na konci války kdosi vhodil v okupovaném Věčném městě do německých kasáren granát. Ten kdosi jel na kole a překvapené Němce

to tenkrát stálo několik životů. S germánskou precizností měli do několika minut hotovou novou vyhlášku o zákazu jízdy na dopravních prostředcích s dvěma koly po celém Římě. Než stihli Němci pečlivě vylepit všechny své letáčky s oznámením, Italové už měli na svých bicyklech namontováno třetí či čtvrté kolo a jezdilo se dál. Proto dnes moudré hlavy italské kultury a školství doufají, že když přestanou děti mučit pro třetí milénium těžce stravitelným Danteho peklem, možná ony nezačnou po zbytek života nenávidět veškeré knihy.

Zašlá sláva

A mezitím v tichosti umírají další a další knihkupectví přesně tam, kde se kdysi dávno začal psát příběh prvních nakladatelů a obchodníků s tištěným slovem. Benátky, světové hlavní město knihy, zhasíná světla v posledních výkladních skříních svých historií vonících knihkupectvích. „Spisovatel je luk. Kniha je šíp. Čtenář je jablko, a to jablko stojí na hlavě knihkupce.“ Tak to tu říkají. A hlavy začaly docházet. Začalo jim totiž docházet, že konec už nic nezadrží. Místní obyvatelé se stali jen obtížnou nepříjemností, určenou k potlačení. Dnes již pouze něco málo kolem padesáti tisíc Benátčanů zůstalo na svých barikádách proti dvaceti milionům turistů, kteří se ročně přeženou jejich domovem jako šílené kobyly. Tradiční obchůdky se v mžiku oka mění v jakýsi nekonečný supermarket s karnevalovými maskami pro ty, co tudy jen projdou, aby mohli

doma ukázat, že tudy prošli. Knihkupectví ne. Ta rovnou zavírají, ani se nesnaží přeměnit. Amazon vyhrál. Kniha je to poslední, co si turista chce z Benátek přivést. Majitelé nemovitostí masakrují krachující obchůdky s knihami pětkrát takovým nájmem, než by platily „na pevnině“.

V šestnáctém století byly Benátky královnou tištěného slova i celosvětového knižního obchodu. To už dnes ví jen málokdo. Mezi zdejšími kanály se tiskla polovina všech titulů publikovaných v těch dobách v celé Evropě. Tady se rodila první vydavatelství, první knihkupectví, hned vedle rodinných tiskáren. V polovině šestnáctého století už jich tu bylo na sto padesát. Tady se pořádaly skutečné knižní tour studentů a pánů všeho druhu, kdy dojít až na náměstí svatého Marka bylo zcela nemožné, přes všechny ty stoly pokryté knihami ve dveřích benátských domků a na vlhkých zdech vyvěšené štíty se seznamy vzácných výtisků. Tady někde nám v roce 1506 vytiskli Bibli benátskou, první tištěnou bibli v našem jazyce vydanou v zahraničí, nejstarší tištěný exemplář fondu knihovny Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Tady všechno začalo...

A podle místních doslova. Jistý signor Castaldi z Benátek, křestním jménem Panfilo, měl vzít sobě za manželku vnučku samotného Marca Pola. A s ní i půlku království. Což v jeho případě znamenalo jakési pohyblivé znaky čínského původu, které si drahý Marco Polo přivezl ze svých cest po Orientu. Prý je v Číně používali pro tisk, jen to tu s nimi v Evropě ještě nikdo neuměl. Signor Castaldi si s nimi pár let pohrával, učil se, pak u něj chvíli

nocoval jistý Johann Fust z německé Mohuče. Ano, přesně z té Mohuče. A ten Fust, řečený také Faust, po návratu do rodného města půjčil peníze, podle Benátčanů i okoukané znalosti, na zařízení tiskárny jistému Johannesi Gutenbergovi. Takže vynález knihtisku byl podle obyvatel Venezie ukraden jejich spoluobčanovi, který si ho půjčil v zemi mandlových očí. V každém případě Panfilo Castaldi nepřišel zkrátka. Stal se z něho „Maestro da libri di stampo“, Mistr tištěných knih, uznávaný a velmi majetný muž, jeden z prvních evropských tiskařů vůbec. I jeho knihkupectví však dnes již z Benátek odvádl čas a kanibalizující masový turismus.

Potápějící se knihy

Velká voda. Acqua alta, tak se jmenuje poslední perla benátských krámků s knihami, oficiálně nejkrásnější knihkupectví světa. A nejkrásnější opravdu je. Jen pár kroků za svatým Markem, v uličce Calle Lunga Santa Maria Formosa, knihkupectví houpající se na vlnách kanálu Rio della Tetta. Přízemní chodby historického benátského paláce, klikatící se až fantasmagoricky domem z jedné jeho strany na druhou, skrývají velmi rozlehlé prostory plné knih až ke stropu. Voní to tu skutečnými Benátkami. Vlhkem, tlející omítkou a zatuchlými starými výtisky, které nikdo nehledá. Acqua alta má v sobě celý benátský mikrokosmos, knihy, zapomnění, podivnou architekturu, pár koček a velkou vodu. Ta do obchodu

Foto Marco Mendess

vráží nečekaně několikrát do roka. Proteče, odteče, už jí v tom dávno přestali bránit. Knihy tu neleží na stolcích a policích, nemohou. Jsou jimi vyplněny vany, stará zrezlá umyvadla, sudy od vína, kajaky a gondoly. Dává to místu neopakovatelnou atmosféru, ale důvod je ryze praktický. Před velkou vodou se s desetitisíci knih zkrátka nedá pokaždé znovu utíkat, takže si tu ve dnech záplav všechny ty svazky z druhé ruky, použité učebnice z minulých století, vzácné výtisky hodné náročných sběratelů, komiksy, knihy v jazycích celého světa, současné bestsellery, staré mapy a knihy o Městě na laguně zkrátka jen tak plavou ve svých improvizovaných záchranných člunech. Chod knihkupectví nikdo nepřerušuje, funguje i s vodou nad kolena. Zákazníci se tu mohou knihami doslova brodit. Neexistuje žádná digitalizace, nemělo by to cenu proti tisícům rukou zvědavých turistů ze všech konců světa a mořským vlnám, co si v obchodě přemísťují vše dle své momentální chuti. Řád ve městě chaosu je zbytečný, vše je jen v hlavě majitele, který dokáže vždy najít, co je třeba. Knihy z tohoto knihkupectví nikdy nevoní novotou, ale slaným vlhkem a originalitou. Z těch kousků, co si moře bohužel vzalo, stojí na konci obchodu sestavené vysoké schodiště vedoucí k „únikovému východu“ s nádherným výhledem, jen pár centimetrů nad mořskou hladinou.

A tak tu spolu žily v tiché symbióze po všechna ta stáletí křehké bílé stránky a kalné vody zálivu. Až do 13. listopadu loňského roku. Tě noci velká voda v Benátkách dosáhla svého novodobého rekordu a zastavila se až na 187 centimetrech. Tentokrát figl s plovoucími knihami nefungoval. Nemohl. Knihkupectví se naplnilo až ke stropu, nebylo úniku. Utéct stihly jenom kočky. Voda přišla rychle a tentokrát vzala s sebou všechno. Nejenom v obchodě Acqua Alta, ale ve většině benátských knihkupectví, univerzitních i klášterních knihovnách, muzejních sbírkách. Nebyli připraveni? Ne na tak moc vody. Měli být? Asi měli, ale v Itálii je spousta věcí, které by měly být jinak, než jsou. „No How“ je nejznámější italskou specialitou hned po pizze Margheritě. Některé z nejvzácnějších výtisků se prozatím podařilo alespoň zamrazit, stejně jako tu pizzu. Leží teď v chladicích skladech jedné velké zelinářské firmy a čekají na své vzkříšení. Jakási literární hibernace, kdy se zamražením zamezí sporům a jakýmkoli ostatním biologickým nečistotám v procesu devastace. Stabilizuje se inkoust i rozpustné barvy a zabrání se slepení stránek. Pak se knihy vysuší procesem lyofilizace, jako lesní ovoce. Až bude čas. A peníze.

Ty slibovali všichni. Město, kraj, stát. Mluvílo se o ztrátě historického dědictví, téměř konci světa. Jenže ten pak přišel doopravdy. Z Číny, jako už několikrát předtím. Nikdo ho po těch stoletích v benátských uličkách znovu nečekal. První případ covidu-19 byl v Itálii potvrzen 30. ledna 2020 a v únoru už se v Benátsku umíralo. Došlo až na nemyslitelné. Byl zrušen Benátský karneval, srdce města se zastavilo. Itálie pomalu upadá do kómatu a Casanovova milovaná kráska na laguně je symbolem toho neslavného konce.

Venezia, La Serenissima. V překladu „Nejjasnější“. Její plamínek nikdy nezhasl, i v dobách nejčernějších. Velká voda si včera s sebou vzala všechno, ale zároveň dala

městu novou šanci. Pryč je turistická hrůza, najednou se dá znovu projít úzkými uličkami, posedět s kávou v ruce při západu slunce. A osud benátských knihkupectví vzali do rukou ti poslední. Děti dětí, kterým ukradli jejich město, generace, co vyrostla v tichu počítačových obrazovek, co možná nikdy neotevřela jedinou knihu. Fotografie rozmočených stránek v bahnitě vodě obletěly svět internetu, aby se dotkly těch, pro něž jsou Benátky stále ještě domovem. Už druhý den po tragédii se v obchůdkách a knihovnách začali scházet mladí Benátčané, studenti, děti. Zmizelo něco, co je nikdy nezajímalo, ale bylo pevnou součástí paměti jejich města. Najednou cosi chybělo a bylo to špatně. Začali nosit a dále nosí knihy ze svých domovů, zapomenutých knihovniček, rodinné poklady ze starých půd, organizují sbírky. Obchůdky nad mořskou hladinou se plní ještě pestrobarevnější směsí psaného slova, než hostily kdy předtím. Opovrhovaná facebooková generace vrací knihy tam, kde je může někdo znovu milovat, a dává zapomenutým stránkám nový život. Literatura Benátčanům předvedla svou vítěznou kartu. Jako vzduch — dokud je, nikdo si ho nevšimá, když chybí, je zle. Naděje tak umírá poslední. Až dlouho po nás. ●

UNI
KULTURNÍ MAGAZÍN
9/20 | 30. ROČNÍK

ALTERNATIVA 2020
MARIA W HORN / ÉRIC NORMAND
FRANZ HAUZINGER / MICHAŁ WRÓBLEWSKI
AIGEL / JELENA POPRŽAN / LIDO PIMIENTA / JAN BURJAN / HUMPHREY JENNINGS / ZÁVÍŠ KALANDRA

Předplatte si **UNI magazín**, a nově získáváte i elektronickou verzi časopisu a přístup do kompletního archivu.

Objednávejte na

www.magazinuni.cz

Jaroslav Pulicar, Zakarpatská Ukrajina, 2003

Jaroslav Pulicar, Morava, 2006

Mlha zvuku češe ukrytá hnízda

Petr Stach

• • •

Zastavilo se to nad parkem
sběrač odpadu sypal holubům
lidé se vraceli domů

Něco se ozvalo
za zády
docela klidně
ne výzva
spíše
jako když se prohodí
mezi řečí

holubi se rozlétli

sběrač se ohlédl
ale neřekl...
kývl

• • •

Ve dne ve chvíli uprostřed noci
hlasy se protly v lézích ulic
pachy ze sklepů
drží se nad chodníky
a psi ocasy vrtí
už ví

poštěkávají na sebe
z protějších chodníků
předvádí se

poštěkávají přes řeku
výtoku z netknutých míst
v zátiší mraků

• • •

Ucítíš, jak se pomalu drolí
aby mohlo o kus dál
znovu povstat z prachu
z naděje stále té jedné
nezávislé na všech výčtech
a výpočtech

aby mohlo vše znovu povstat
ještě než otevřeš oči

• • •

Břízy mezi domy
šlehají lampy
vítr

okna problikují
mlha zvuku
češe ukrytá hnízda

• • •

V dřavém latoru
klíčí tma

rozedma noci
vrací se okny

kev dmýchá msta

chlad vtéká pod nehty
svíce pod hladinou matně plápolá
ale přece

• • •

Nedalo se s tím hnout
snad obejít
zavřít oči
vrátit se

ale stejně
tušeně za zády
potměšile
ční si to

Vzít to!
s sebou
odnést to
v sobě

Vzít to a v noci
se na to upřeně dívat
a ráno prostě
znovu vykročit
nanovo

• • •

Roubují ratolest
na shnilé kmeny
klátí se letem —
čekají
až jim vzkvete
celý sad

*čas zaražený mezi
oblohu a zemi*

hlad sám
sebe zvrací

Petr Stach (nar. 1996 v Ostravě) studuje obor český jazyk a literatura na Ostravské univerzitě. Pracuje v Antikvariátu a klubu Fiducia, kde se mimo jiné podílí na organizaci literárních akcí. Mezi lety 2019—2020 byl redaktorem ostravského nakladatelství Protimluv a stejnojmenné revue. Recenze a články publikoval kromě *Protimluvu* také ve *Welesu*. Píše básně a prózy, jedna z jeho povídek byla uveřejněna v revue *Ravt*.

Při sestavování výboru z básní Petra Stacha pro aktuální *Nová jména* mi bezděky vytanula otázka: Jakou mají tyto básně barvu? Napadla mě fialová... Jak jsem následně z Wikipedie zjistil, „fialová je barva na okraji barevného spektra mezi červenou a neviditelnou ultrafialovou“. Jak výstižné! Básně na okraji, básně mezi, přičemž ono mezi je z jedné strany ohraničeno neviditelně. Hrana? Ano. Spíše však vlnění. Prostorové šíření rozruchu. Sic! (Vojtěch Kučera)

• • •

Sivo vytéká ze skal
pomalu se valí k městům

psi za ploty, hluší
kňučí na dveře domů
za okny sledují zprávy

dlaždiči boří cestu

v garáži se choulí kočka
zalezlá za skříní s náradím

zemí se zalknulo
stlačená tepna
pulzuje naprázdno

netknuté kleště, klíče, kladiva
chrastí chvěním

• • •

Nad ránem
cesta za švitořením
policejní majáky
osvětlují ulici
kdoví proč
zase se nic nestalo
a příště
se zase nic nestane

jen ti ptáci

• • •

Hlídač pohupoval hlavou

dávno přehlížel
vady vláken

Nit pomalu běžela strojem
který ani nezaskočil
prasknutím

hlídač spal

• • •

Bortí se klenba
ne potopa
— klid

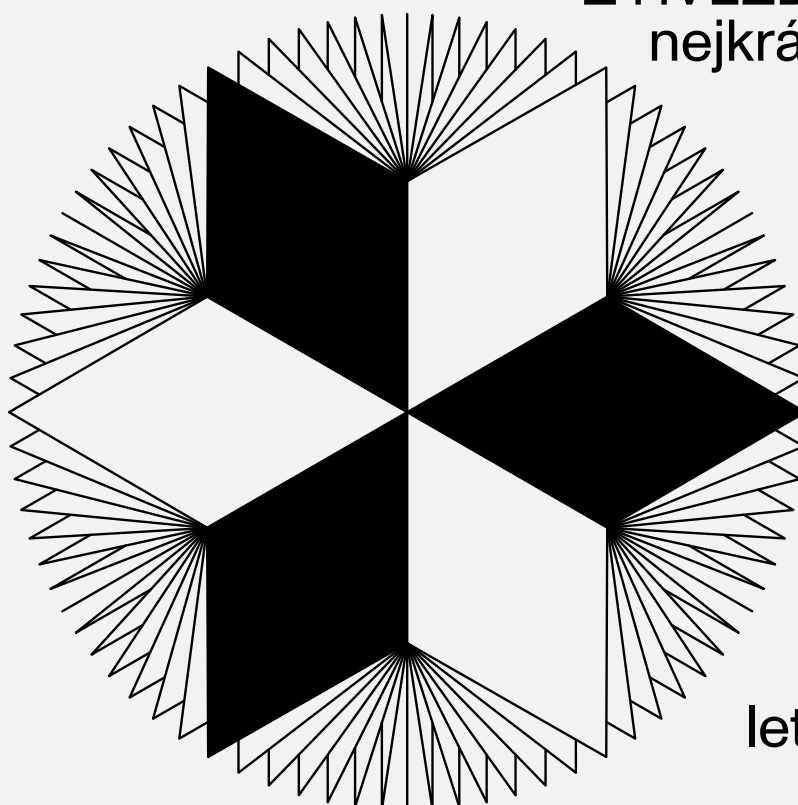
prázdná loďka
sune se
ranou dokořán
tmou

obloha balancuje
obraz se přesýpá

nová souhvězdí
na zlámané hladině
čtou se
samy sebou

CZ
DE
PL
SK
CH

Z HVĚZDY KRUH
nejkrásnějších
knih

letohrádek
Hvězda
16.7.—1.11.2020

REVOLVER REVUE™ № 120 — 2020 PODZIM

literatura

STANKOVIČOVÁ — vzpomínky
DOPISY RIMBAUDOVY MATKY
O'REILLY — básně
KABEŠ — nepublikované prózy
MENSCH — pražská anglofonní scéna

výtvarné umění & design

ZOURABOVA — malby + rozhovor
LIPAVSKÝ — obrazy a instalace
SEDM — Tuckerová
ATELIÉRY — Grodl
DOČEKALOVÁ — Letterheads

společnost & kritický couleur

„SOCIALISTICKÁ SPOLEČNOST“ [Fidelius]
SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ [Páleníček]
VOJTĚCH FILIP & A2 [Holeček]
LEXIKON PO DESETI LETECH [Špirit]
NORMALIZAČNÍ FESTIVAL [Šnellerová]
ZA STANISLAVOU MAZÁČOVOU

K dostání v dobrých knihkupectvích, nebo se slevou v redakci Revolver Revue či poštou.
Více na www.revolverrevue.cz — sekretariat@revolverrevue.cz — 222 245 801 — [Hájkova 2, Praha 2]

Kulturní války

Karel Hvížďala

V sociologii někdy dodnes přežívá kantovská představa, podle níž masová média utvářejí veřejné mínění, a to zase z pozice kritického pozorovatele dohlíží na politickou moc a kontroluje ji ve volebním mezidobí. Jenže taková představa, tvrdí profesor Jiří Přibáň,

[...] je už pouhou iluzí, protože dnešní média čím dál tím víc s velkou převahou nepozorují společnost nezávisle z pozice transcendentálního pozorovatele, ale naopak operují uvnitř této společnosti a jejich operace tak spadají převážně do politické komunikace.

A to platí převážně tam, kde působí efekt, jež bych nazval politická gravitace, který přitahuje voliče ke stranám s vysokými preferencemi. V České republice třicet procent médií ovládá premiér a majitel hnutí ANO přes své svěřenské fondy. V Maďarsku o osmdesáti procentech politického a společenského zpravodajství a jejich financování rozhoduje vládní strana Fidesz a po červencovém ovládnutí nejčtenějšího zpravodajského webu *Index* to bude ještě víc. V Polsku, kde již dlouho existují tlaky na soukromou televizi Polsat, aby neutralizovala či zlikvidovala zpravodajství, okamžitě po vítězství Andreje Dudy v prezidentských volbách v létě roku 2020 prohlásil předseda strany Právo a spravedlnost Jarosław Kaczyński, že Polsko vytvoří pravidla, která by v zemi omezila působnost médií v cizím vlastnictví. Podle něj by se to mělo stát nejpozději před dalšími

parlamentními volbami v roce 2023. Vládní strana PiS již zcela ovládá veřejnoprávní rozhlas a televizi a většinu dalších médií a jejich webů, ale zmíněným zákonem by si vládnoucí strana podmanila i nezávislou televizi TVN, která patří do americké sítě Discovery.

Majetkové struktury ve střední Evropě tudíž zřetelně ukazují na to, že provozují politický marketing, který podněcuje kulturní války. Ve skutečnosti jim nejde o nic jiného než o schopnost využít rychlosti a formy určitého média ke sdílení politické informace, od níž se odvozuje přesvědčovací síla a následně i možnost získat a udržet si moc. A to využívají i Rusové: Budget Russia Today v roce 2015 činil dle oficiálních zdrojů čtyři sta milionů dolarů. Budget BBC ve stejném roce činil jen tři sta sedmdesát šest milionů dolarů.

Není sice pravda, že z dnešních médií úplně zmizely hlubší analýzy a kritické eseje, ale jejich vliv je v dnešní tyranii aktualit malý. Proudové vysílání rozhlasů a televizí, které vysílají dvacet čtyři hodin, chrlí velké množství sdělení bez zásadnějšího kontextu. V nich se lidé mohou těžko orientovat, a brouzdají-li navíc po internetu, kde kromě politického marketingu jsou zahlceni nekonečným proudem polopravd, vyložených lží, spikleneckých teorií a zjevných hloupostí, vybírají si tam jen to, co je zaujme, což bohužel velmi často bývá jen to, co potvrzuje jejich názor. Tak vzniká to, čemu dnes říkáme názorové bubliny. Média společnost atomizují a do mysli uživatelů přinášejí zmatek, což politikům vyhovuje, protože nemusí reagovat na důležité události. Problém je v tom, že digitální média jsou soukromá a ta nejznámější pokrývají celou planetu. Z pohledu práva je například Facebook soukromou společností, která funguje na principu generování zisku, a pravidla si tyto společnosti určují samy. A protože sídlí v zahraničí i u zjevných případů, kdy překračují zákon, je těžké najít soud, který by mohl být pro žalobu příslušný.

A jak nedávno řekla místopředsdkyně Evropské komise Věra Jourová:

Je třeba si připomenout, že nejde o veřejnou službu, ale především o reklamní byznys. Obsah je proto závislý na vkusu, preferencích a důvěře těch, kdo platí, tedy inzerentů a uživatelů. Ať už platí penězi, nebo daty, která provozovatelům o sobě poskytují.

Nikdo v Evropské unii nechce cenzurovat, ale zároveň je evidentní, že právo na vyjádření názoru se střetává s právem na důstojnost. Proto není správné se domnívat, že je možné napsat na Facebook cokoli. Stejně jako není správné se domnívat, že veřejnoprávní redaktoři nesmí vyjadřovat žádný názor: naopak mezi jejich povinnosti patří obhajoba Ústavy České republiky a zákonů, které u nás platí. Každá komunikace, aby byla srozumitelná a účinná, musí dodržovat nějaká pravidla.

Evropská unie sice tlačí platformy k tomu, aby mazaly příspěvky, které jsou nezákonné, ale dosavadní tlak na odstranění nelegálních a vadných příspěvků zatím nepřinesl velký úspěch. A ani národní řešení by nic kloudného nepřinesla, protože by existovalo dvacet sedm různých režimů. Proto se počítá s tím, že Evropská komise by již koncem letošního roku mohla přijít se závaznými společnými pravidly, která by přesně stanovila míru odpovědnosti platforem vůči obsahu.

Internet tedy skutečně výrazně demokratizoval veřejný prostor, ale paradoxně ve výsledku právě tento způsob demokratizace ještě více zamlžil fungování společnosti. Sociologové říkají, že u některých skupin obyvatelstva byla překročena „absorpční kapacita“.

Filozof Ivan Krastev v této souvislosti dokonce hovoří o tom, že hrozí rozpad liberálně-demokratického řádu: „Bez alternativních center moci, která by ohrožovala jeho nárok na budoucnost lidstva, se liberalismus zamiloval sám do sebe a začal bloudit...“ Digitalizace toto bloudění jen urychlila a upozadila nezávislé morálně-legální autority, které nebyly navázány na politické strany a vytvářely sjednocující prostředí.

Autor je mediální analytik.

**Rozhovor s básníkem a výtvarníkem
Romanem Erbenem**

Poezii musíš mít v těle, dotýkáš se vzduchu

Ptal se Radim Kopáč

↑ Roman Erben ve svém
pražském ateliéru, 2010

Roman Erben jako by se pohyboval celý život za oponou: nejdřív surrealismu, pak mnohaletého exilu. Skoro čtyřicet let prožil v německém Mnichově. Navíc vystudoval strojní inženýrství. Když vydal svou první sbírku poezie *Artyčoky chána Kučuma*, bylo mu pětapadesát. Následovalo šest dalších knížek básní, esejistiky, aforismů, ale i výtvarné práce, hlavně kresby. Před pár dny vydal svůj nejnovější titul *Jak se kreslí svět*. Třetího října mu bylo osmdesát let.

Jaký je ten svět, co kreslíš?

Svět kolem nás se změnil. Dá se kritizovat z jakékoli strany. A moje kresba má útočný charakter. Vedu ji ostrým tahem a dopadá na hlavy nás všech. Můžeme se tomu smát, můžeme se zlobit. V těch kresbách ale není nic dobového ani místního, komentují dlouhý a všeobecný úpadek. Svět si dává ve svém pádu na čas. Ke svému duchovnímu jádru se nevztahuje právě rovnoměrně. Počet obyvatel na planetě roste, podstatná část lidstva je na pomezí bídy. Každý ví, že může být kdykoli nahrazen kýmkoli z přihlížejících...

Jsi skeptik, pokud jde o zítřek?

Pokud jde o zítřek, rozený skeptik nejsem. Ale někdy člověk jako by pozbýval vědomí, že opravdu žije. V té nekonečné řadě značek a čísel, ve spleť příkazů, pokynů, povolení a zákazů. Potřebou jsou výstřelky, šou a všechno, co je marketingovými specialisty určeno ke konzumu. Receptory jsou ohlášeny masovými médii, která budou raději dál silit, než by povolila. K čemu je nám kreativita, když člověk ztratil svou autonomní hodnotu? Zdá se mi, že vnitřně vydobyta samota a izolace mohou být aspoň malou úlevou.

Ty jsi vystudoval strojní inženýrství na ČVUT v Praze. Jak ses vlastně dostal ke kreslení, k básním?

Promoval jsem v roce 1962, bylo mi právě dvaadvacet. Počet studentů byl relativně nízký, což dávalo výhodu při výběru povolání. Občas bylo možné číst i jinou knížku, než určoval náš řád. A tak jsem během studií čítal poezii i prózu, Halase, Nezvala, Kafku, Préverta. Ti mi utkvěli. Někdy jsem si zapsal, co mi bylo nejbližší. Mimo metrů výkresů se mi dařila kresba perem nebo pastelem. Byl jsem tím ziskem nejednou překvapen. Chtěl jsem pokračovat studiem architektury, ale nešlo to. Bylo mi řečeno, že musím absolvovat na jedné fakultě.

Bavilo tě na těch strojích něco?

Je v nich nějaká poezie?

Něco v nich je. Od šumění, supění kotoučů a natřásání hřídelů přes pomalé hučení ventilátoru skrytého v nasávacím potrubí po množství barevných zaklínadel. Stroje praskají nebo vržou — jako člověk. S postupem času se zklidňují, stávají se monotónními. Byly doby, kdy jsem je poznal podle tónu, který vydávaly. Staré stroje mají své prostředí, které jsem vyhledával. Nechodily za mnou, já se točil podle nich. Jakmile ve válci zakmitaly píсты a roztočily se lopatky

v turbíně, zákulisí života se začalo plnit nepředvídatelným množstvím informací. Se stroji ale pracuje spíš řadový člověk, víc hromotluk než básník. Ta inspirativní poezie, která mne zajímala, v nich prakticky není.

A kdes jsi tedy hledal, odkud jsi bral?

Zpočátku z knížek všeho druhu. Byly to chvíle oddechu navečer, plné důvěřivosti ke všemu novému, a k tomu zahrada kolem našeho domu. Čas prvních velkých objevů. Poezii musíš mít v těle, dotýkáš se vzduchu.

Máš v hlavě nějaké obrazy z Prahy padesátých a šedesátých let?

Bývalo tu ticho... Městské samoty plné bezejmenného tuláctví i široké ulice vedoucí do dálky. Michle, Nusle, Vyšehrad, pak ještě Staré Město, Malá Strana, Hradčany. Každá část měla svůj detailní půdorys, který jsem znal důvěrně jenom já. Některé domy v pozdních večerech vůbec nepatřily do atlasu běžných procházek. Šlo o dobrodružství.

Vybavíš si ještě nějaké starší vzpomínky?

Pohled mi otvíraly pozorovatelný ukryté v korunách stromů, na které jsem šplhal jako kluk v naší zahradě. Začínal jsem ovšem tím nejhorším:

První měsíce v emigraci nebyl důvod žehrat

po celém západu červená záře, když hořely Drážďany. Posléze balíčky UNRRA a po kapsách mejdlíčko jako dárek pro nové časy. Taky motocykly, rampy, balony, pumpy a letadélka, která křížovala oblohu. Jde o spojenectví s nejrůznějšími slovy, být na konci dlouhé řady a smát se... V šedesátých letech přibyla technika.

Také jsi navrhl grafickou úpravu časopisu *Analogon* nebo Effenbergerovy knihy *Výtvarné projevy surrealismu*. Jak ses v tom společenství cítil?

Vratislav Effenberger požádal o grafickou úpravu *Analogonu* nejdřív Jaroslava Hrstku. Potkal jsem ho náhodou v Praze asi týden před složením rukopisů do sazby. Stěžoval si, že se všechno neustále mění a doplňuje a že na takovou práci nemá čas. Pak zavolal Effenberger mně. Přišel v pátek odpoledne s celou haldou rukopisů. Na předepsané množství

stránek to bylo víc než dvakrát tolik a termín odevzdání v pondělí ráno. S těžkým srdcem jsem přijal. Věděl jsem, že nebudu tři noci spát. Že budu muset volit speciální grafickou úpravu a řadu textů zmenšovat, jak jen to půjde. Ale byl rok 1969: poslední možný termín. První číslo časopisu vyšlo a já byl pověřen odjet s ním do Paříže...

Odjels?

Ano, odjel jsem hned potom. Bylo úkolem předat určitý počet výtisků francouzským přátelům. Nezůstal jsem v Paříži dlouho, asi po týdně jsem se vrátil.

A ty *Výtvarné projevy surrealismu*?

Na ty bylo víc času a mohl jsem úpravu dělat podle svého. Ale ve společenství, kde chyběli jak Petr Král, tak Stanislav Dvorský, mě nebavilo zůstat.

Král s Dvorským byli pro tebe v šedesátých letech klíčoví?

Petr a Standa byli pro mě přátelé do slova. Vždycky bylo, co si říci, i přestože jeden z nás mohl být dosti daleko. Ten vztah trval padesát sedm let...

A Effenberger? Jak si ho pamatuješ?

Já si ho pamatuji jako citlivého, dosti hřmotného člověka. Měl pořádek ve své hlavě i ve svých spisech a totéž požadoval od ostatních. Nebylo vhodné obracet se proti němu.

Na konci šedesátých let ses také podílel na řízeném experimentování s halucinogeny v pražských Bohnicích. O co v tom výzkumu šlo?

Dostal jsem se tam na pozvání Ludvíka Švába, šlo o deprivací komoru. Experimentální bádání na poli s halucinogeny bylo v té době zvykem. Naše psychiatrie byla jediná, která s LSD a psilocybinem pracovala oficiálně. Nejprve jsem „prošel“ tou komorou, aniž bych ovšem věděl, jak dlouho v ní zůstanu. Vize, které mě napadly, byly zaznamenány. Obvyklé zakončení bylo večer téhož dne. V další části, několik dní poté, jsem dostal dávku LSD a později psilocybinu. U hlavní drogy, tedy LSD, se v rámci experimentace sledoval vliv na psychotické nemoci.

Co ti ta zkušenost dala?

Vliv LSD byl úžasný, napsal jsem o tom několik článků. Psilocybin působil kratší dobu, vyvolával barevné obrazy výtvarného rázu. U obou drog si člověk zapamatuje průběh a může se na další kolo experimentu alespoň částečně připravit. Řízené experimentování je velký pokus. Zákazy v tomto směru do budoucna neobstojí.

Zkoušels pak ty drogy ještě někdy?

Neměl jsem žádný důvod. První zážitek byl tak silný, že nebylo třeba ho znovu opakovat. Jednou provedená experimentace stačí, pokud si člověk její průběh dobře pamatuje.

Aktivita zdejších surrealistů se v sedmdesátých letech hodně proměnily. Přišli noví lidé. Cos dělal ty?

Sedmdesátá léta mi zkomplikovalo interní onemocnění. Zdrželo mě pět let. Zkoušel jsem ty zbývající vztahy, prověřoval, nakolik bych unesl, kdybych v nich pokračoval. Byla to ale

• • •

Projel jsem noci
a bylo to, jako když se vyhazují
celé kusy těla vysoko do vzduchu,
a místo nich se pak na odlehčených kostech
usazoval pyl rozvířený předtím
na všech loukách kolem.

Rána jsou tu houpavá, zakleslá do sebe,
přilnou k tělu jako opilství.
Běloba je drží v horách pohromadě,
průzračná a neodvolatelná
ve své povýšenosti.

Aby bylo na co se dívat,
je třeba dostat se ke kořenu věcí,
pomalu, krok za krokem,
najít dveře k přechodu do stran
i k útěku,
průzory podomácku ověncené
sušeným kořením.

• • •

To, co vidím,
je asi něco
mezi zaběhlým autobusem
komerce a tříkolkou
dělanou mlhovým filtrem.
Zeleně se vytrácejí a hluk z polí
přibývá v opatrném
pětičtvrtečním rytmu.

• • •

Hranice
je totéž co limit,
uzávěr,
a taky úplně volný kus kabelu,
který za sebou taháme.
Doteky a setkání a tlaky
a vůbec všechno předtím,
než se začalo něco odněkud
drápat na povrch.

Doteky pod horami
jako štětec v jeteli,
dlouhé překročení,
všude poklady.

Projížďka z dálky do dálky,
klouzačka šerem
plus chechtání se mezi prsty.

• • •

Tam sedí a počítají
a také si někdy zamávají
nahoru a dolů,
tlučou vějířem
a šetří si své nohy,
mocenské talíře hrobky
zamaskované hořčicí.

Protože když chodím tady,
mívám pocit, že na každém
čtverečním centimetru
se dlouho pracuje,
zatímco Řím je stará velká kočka,
která začíná u svatého Petra
a končí v Ostia antica
na mozaikové podlaze lázní.
Je měkká a plná kamení,
květín a hulákání,
a omítka to všechno lepí
dohromady.

• • •

S tužkou a tuší
jsem spíš v kresbách,
dá-li se to říci,
vratká existence
plná svobodného rozhodování
a chtěné samoty.
Teatrální výběhy nic nezabrdí
a přibývající barva šedi
se dá přenést kamkoli.

• • •

Pozorujme svět
skulinami českého rána,
večera i noci,
dívejme se na svět vsedě,
vleže, v běhu nebo v letu,
jakoby nedopatřením.
Údiv nad jeho zázraky,
krachy i prázdňem
přestane být bezmocný.

**Roman Erben: básně vybrané
ze sbírky *Jak se kreslí svět*
(Paper Jam, Praha 2020)**

Foto archiv Romana Erbeny

domácí cvičení s úlohami, které mne vůbec nepřitahovaly. Je dobře, že jsem odešel. Začátkem roku 1980 jsem byl rozhodnutý emigrovat.

Ještě v roce 1974 jsi měl mít v Památníku národního písemnictví výstavu *Neilustrace*. Nakonec nebyla. Ale vyšel katalog...
Výstavu zakázali, ale katalog přežil. Chtěl jsem se tím slovem „neilustrace“ vymanit ze šiku poslušných grafiků, ilustrátorů...

Po odchodu do Mnichova ses živil různě, kreslil jsi pro časopisy, dělals knižní grafiku. Také ses dostal k animaci filmu *Nekonečný příběh*. Co ta práce obnášela?
První měsíce v emigraci nebyl důvod žehrat. Dělal jsem malé kresby pro porcelánovou manufakturu, pak kresby pro časopisy, drobné ilustrační práce, knižní grafiku. A potom rozkreslování pozadí k filmu Wolfganga Petersena podle předlohy Michaela Ende. Byla to práce na několik měsíců, která se platila dobře. A dala mi možnost navázat kontakt s jinými grafiky.

Byls v osmdesátých letech v kontaktu s dalšími exulanty

z Československa? S Nápravníkem, Divišem, Králem nebo Voskovcem?

S posledními dvěma jsem byl v kontaktu neustále. Psali jsme si každý týden. Taky s Ivanem Divišem. Politika ve východním bloku šla rychle kupředu, bylo jasné, že se schyluje k otevření hranic. Byl jsem připravený se svým počítačem, že nadcházející době přispěji...

Myslíš časopis *Humus*, který jsi vydával od roku 1993?

Ano. Kontaktů přibývalo, třeba s Chvatíkem, Šebkem, Vávrou, Řezníčkem, Machulkovou, Rudyšarovou, s Grögerovou a Hiršalem... Tě revue vyšla čtyři čísla. Poslední v roce 1997.

Posílali ti Diviš nebo Král v dopisech také svoje básně?

Ano. Některé jejich texty a básně jsem otiskl v *Humusu* ještě před jejich knižním vydáním.

Stýskalo se ti v osmdesátých letech po Praze?

Nevidět rodiče, svůj ateliér, který jsem byl nucen opustit, včetně archivu a spousty materiálu, to nebylo lehké. Potom se to uvolnilo.

↑ Roman Erben s Jaromírem Zeminou, 2017

Takže jsi byl nakonec v Mnichově doma?

Byl jsem v Mnichově osmatřicet let. To se už dobře pamatuje země, ve které žiješ a pracuješ. Jsem za tu možnost po všech stránkách vděčný. Poznáš zcela jiný svět, pracovitost Němců je nezapomenutelná. Jezdili jsme hodně na kolech, abychom si prohlédli okolí a pochopili krajinu. Ta je neobyčejně krásná, nikde žádné chatové kolonie. Vlastnosti Němců jsou poněkud jiné a je dobré se od nich něčemu přiučit.

A teď v Praze?

V Praze teď kotvíme a přehrabujeme se ve vzpomínkách. Tady jsme zavěšeni jeden do druhého a vyčesáváme zbytky svých vizí z minulých let...

Když jsme se bavili před lety, řekls mi, že narozeniny rozhodně neslavíš, že věk tě nezajímá. Platí to i letos, kdy je ti osmdesát?

Myslím nakonec, že jednou by se to oslavit mohlo. ●

Jaroslav Pulicar, Morava, 2018

Jaroslav Pulicar, Morava, 1988

Charles Bukowski slaví stovku

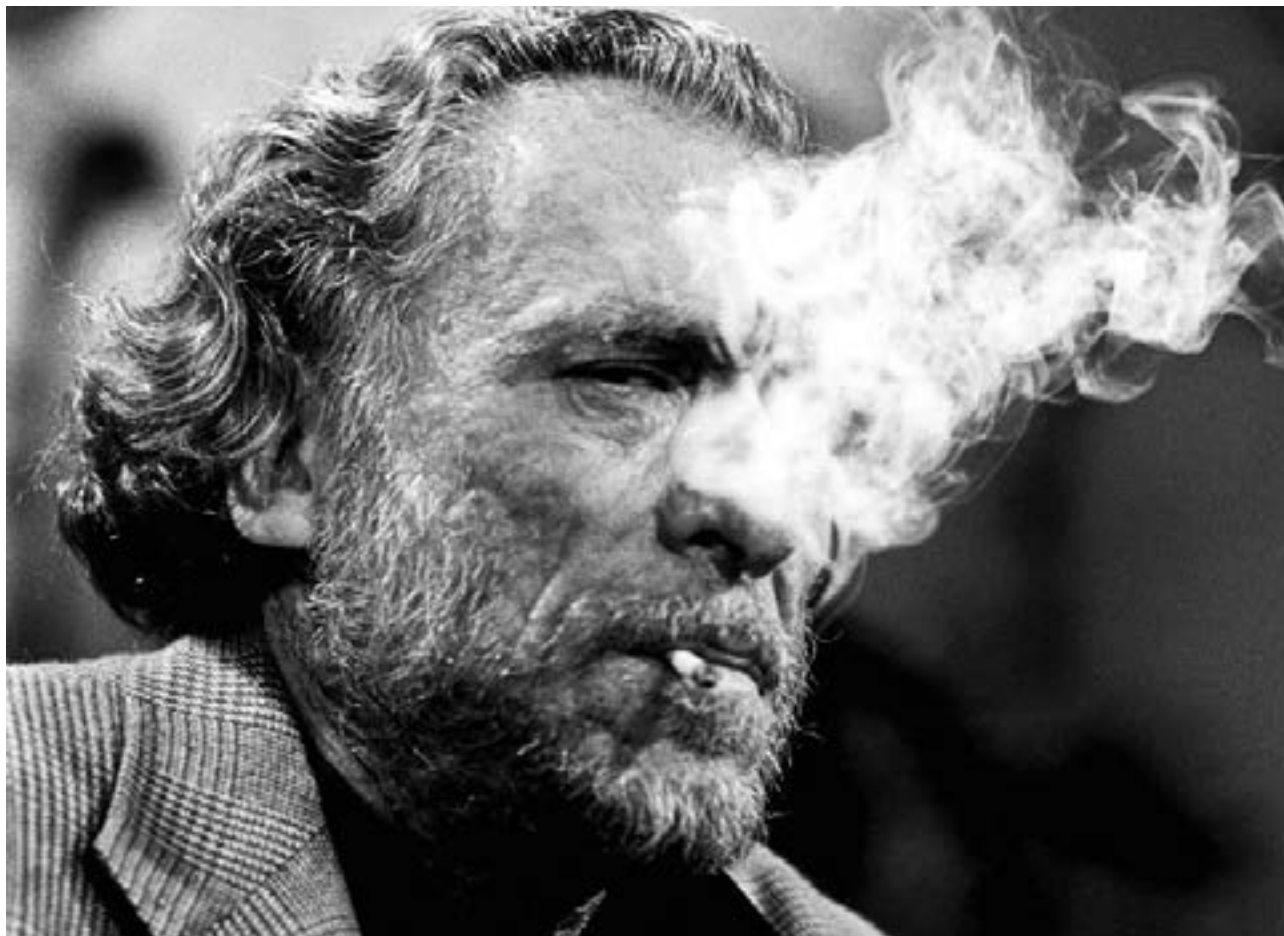
Opilec ze západního pobřeží

Milo Janáč

Nepiš o Bukowském, řekl mi kamarád, když jsme nedávno seděli v kuchyni, popíjeli zlevněný jablečno-hruškový destilát z Lidlu a já mu vykládal, co chystám do tohoto čísla. Proč psát o autorovi, o kterém každé všechno ví? Otevřeným oknem peklo slunce, zatímco během půlhodiny doléval už pátýho půldecáka. Stejně nebyl tak dobrej, dodal, když jsme to do sebe kopli. Dynamika pití a působení nejbližší hvězdy sice vytvářely vhodné podhoubí pro nekonečnou debatu, k té ale nakonec nedošlo. Když jsem mu připomněl, že někdy taky Bukyho zbožňoval, že borec bude mít stovku, a že když o něm napíšu, honorář padne na oslavy, celkem logicky přestal proti mým plánům protestovat. Tak dobře, napiš, že Bukowský pil, zasmál se a zase dolil.

Co praví legenda?

Tak tedy píšu: Bukowski pil. A nepil málo. Kromě toho ale také psal. A ani v psaní se nijak nekrotil. Vypil i napsal toho tolik, že jeho celoživotní krédo „Nesnaž se“, které má vyryté na náhrobní desce, nezní zrovna přesvědčivě. Kromě těch dvou slov se na desce nachází ještě obrázek boxera. Povaleč a opilec si místo na literárním výsluní musel tvrdě vybojovat. Nakonec se proboxoval nejen ke slávě, ale i k celkem slušným penězům.

Jestli jste nikdy nedělali podřadnou práci, nikdy jste neflámovali víc než jen pár dní, nikdy jste se netřásli abstákem, nikdy jste neprohráli kalhoty a nikdy jste nebloudili ulicemi neznámého města — bez peněz a představ, co s vámi bude zítra —, můžete Bukowského číst, jak chcete, můžete se jím bavit, nebo jím opovrhovat, nikdy mu ale nebudete úplně rozumět. To není výtka, to je prostě fakt. Jeho texty totiž vyžadují modelového čtenáře, jakým byl on sám. Navíc kdo by měl číst knihy o opilcích, když ne jiní opilci?

Legenda vypráví o spisovateli, který do sebe háže jednu sklenku za druhou, poslouchá klasickou hudbu, ideálně Brahmsa nebo Mahlera, a buší do psacího stroje. Popsané stránky padají na zem, dokud se nepovalují úplně všude. Jako všechny legendy, je i tato pravdivá jen zčásti. Tímto způsobem napsal Bukowski spoustu básní a kratších útvarů, neboť napsat báseň lze i během nedlouhé chvíle pod vlivem omamného — rozhodně takto ale nepostupoval při psaní prozaických textů. „Je příliš těžké psát prózu, když chlastáš, protože próza dá moc práce,“ řekl *London Magazine* v roce 1975. Je to přesně tak. Potvrdí to asi každý, kdo někdy něco delšího napsal.

Legendární byla i Bukowského autorská čtení. Spisovatel je v podstatě neměl rád a četl na nich jen kvůli prachům, když už ale někdy přišel, většinou z toho byla slušná zábava. Při čtení popíjel víno, kouřil cigarety, nejednou se v opilosti pohádal s publikem, případně zesměšňoval přítomné, kteří na něj z hledíště pokřikovali. Občas došlo

i k šarvátkám. Byla to póza? Jistě. Publikum od spisovatele-alkoholika cosi očekávalo a on mu to poskytl.

Nadhled a humor

Téměř celý Bukowského osobní i literární život je spojený se západním pobřežím Spojených států, především s Los Angeles. Ne že by necestoval nebo se nikdy nestěhoval. Ve srovnání s ostatními beatniky, k nimž měl generačně blízko, jakkoli k nim úplně nepatřil, byl v podstatě pecivál.

Koncem sedmdesátých let navštívil Německo, kde se v roce 1920 narodil. Tady, stejně jako všude v Evropě, byly jeho knihy populárnější než za oceánem. Po čtení v Hamburku se jel podívat do rodného Andernachu, kde mu staříček strýc ukázal rodný dům. Bukowského potěšilo, když se dozvěděl, že se zde léta provozoval bordel.

Jestliže Hollywood je továrnou na sny, tak Bukowski do svých prozaických i básnických textů vkládal to, co zažil na své pouti po odvrácené straně amerického snu. Henry Chinaski, jeho literární alter ego

z několika románů i povídek, střídá milenky, bary, značky alkoholu, střídá nicnedělání s příležitostnou prací, střídá adresy, kde se zdržuje, i koně, na které sází. To, co prožívá, komentuje s nadhledem, k němuž se svým životním stylem dopracoval. Je to právě nadhled a humor, které Bukowského odlišují od jiných představitelů dosavadní alko-literatury. Ani London, ani Fallada, ani nikdo z dalších předchůdců nepsal o chlastu tak jako on. Hrdina knihy *Démon alkohol* stejně jako Erwin Sommer v *Pijanovi* jsou ufnukanci, kteří závislost na alkoholu nezvládají a touží z ní uniknout. Jsou to tragické osobnosti,

kterých je spousta. A když už jsem zmínil Hollywood, Bukowski se nakonec dočkal i zfilmování vlastního scénáře. Celá anabáze kolem natáčení filmu *Štamgast* mu pak posloužila jako námět na román *Hollywood*.

Cynický i nežný

Kritici mu často vyčítali námětovou jednotvárnost a monotónnost. Kdyby někdo spočítal, kolikrát se jeho hrdinové šli vysrat a vyzvracet, kolikrát si usmažili vajíčka, kolik si otevřeli piv a s kolika ženským skončili v posteli, výsledkem by bylo zřejmě docela vysoké číslo. Jenže není celý

život jen řetězením opakujících se činností? Jestli byl Bukowski v něčem opravdu silný, byl to způsob, jímž to převáděl na papír. Kritika ho navíc zrovna dvakrát nevzrušovala. Vždyť k čemu jsou literární kritici dobří? Možná k tomu, aby mlátili manželky. Jediným pravým kritikem je čas.

Když už jsme u žen, ty se v Bukowského textech chovají často ještě hůř než muži, a to je co říct, protože mužský hrdina je většinou macho. Nejednou jsou hádavé, vyzývavé, sexuálně nenasytané, vulgární, pomstychtivé, s většinou jeho ženských postav by si zkrátka průměrný, dostatečně socializovaný

chlap založit rodinu netoužil. V machovi se však u Bukowského většinou ukrývá romantik. „Muž potřebuje spoustu žen jen tehdy, když žádná z nich za nic nestojí,“ píše v románě *Ženy*. Najít tu pravou dá ale hodně zabrat. Jakkoli to není úplně nemožné. Samotnému spisovateli se to na stará kolena nakonec také podařilo. V životě měl několik vztahů, poslední roky pak prožil v manželství s Lindou Lee Beighle.

Bukowski dokázal být nejen cynický, drsný a misantropický, ale i dojmavě něžný. Pravda, to se dělo v případech, že nepsal o lidech, ale o kočkách. Tato stvoření mu dělala společnost, miloval je a se stejnou láskou, s jakou se o ně staral, o nich i psal básně:

Když mám / depku / stačí mi, když se na ty / svoje kočky zahledím / a zase se / mi vlíje kuráž / do žil. / studuji / tahle / stvoření. / jsou to mi / mistři. (O kočkách, přeložil Bob Hýsek, Argo, 2017)

Úderné věty a dialogy

To, co skutečně odlišuje dobrého autora od průměrného, je styl. Když čtenář dokáže autora rozpoznat podle několika vět, protože způsob, s nímž autor zachází se slovy, je jedinečný, lze mluvit o výborném stylistovi. A tím Bukowski určitě byl. Charakteristickým rysem jeho próz jsou krátké úderné věty a dialogy. Způsob jejich stavby je aforistický. Některé citáty proto doslova zlidověly a znají je i lidé, kteří v životě žádnou z jeho knih nečetli.

První knižní výbor z Bukowského tvorby vyšel v Československu ve slovenštině ještě v roce 1989 pod názvem *Básne napísané pred skokom z 8. poschodia*. Ze tří sbírek je sestavil a přeložil Daniel Hevier. To bylo ve slovenštině na dlouhé roky všechno. Zanedlouho ale naštěstí přišly české překlady.

Sám jsem Bukowského četl poprvé na gymplu. Soubor povídek *Všechny řítě světa i ta má*, který vyšel v roce 1991, se tehdy ocitl v knihovně v Gelnici. Další sbírku *Těžký čas* jsem si už na vysoké obstaral poněkud nestandardním způsobem

To, co skutečně odlišuje dobrého autora od průměrného, je styl

v jistém dnes již zaniklém prešovském knihkupectví.

Pak přišlo období, kdy jsem ho číst přestal. Dával jsem přednost jinému typu literatury. Vztah se obnovil, až když jsem splnil požadavky modelového čtenáře. To bylo po třicítce. Ono to skutečně pomáhalo, když člověk ležel zpocený v posteli, střídavě mu bylo vedro a zima a budoucnost byla černější než čern, opravdu pomáhalo číst si o někom, kdo je na tom ještě hůř. Mělo to prostě terapeutický účinek.

Na Bukyho jsem si často vzpomněl i během dost dlouho neúspěšného hledání uplatnění v anglickém Lutonu. Už jsme byli jen na instantních nudlích, když se nám povedlo najít flek v pekárně, kde jsme museli dvanáct hodin drhnout podlahu a stroje, balit výrobky do krabic (tam jsem ale nezvládl držet tempo a přeřadili mě zpátky k čističům), případně dávat pozor na těsto jedoucí na páse. Jako nějaký hrdina z románu *Faktótum* jsem shrábl první výplatu a zmizel pryč.

Jsem mrtvý

Jestli jste 16. srpna seděli někde v hospodě, možná jste si také vzpomněli na Bukowského. Právě ten den by se dožil stovky, kdyby ho v březnu roku 1994 neskolila leukémie. Ale jak řekl sám autor: „Možná největším výtěžkem člověka je jeho schopnost umřít. Smrt je vítězství. Jsem mrtvý, mrtvý, mrtvý.“

Spisovatel má však oproti běžným smrtelníkům tu nevýhodu, že zůstává živý i tehdy, když jeho tělo už prdí do hlíny. Autor žije, dokud existují čtenáři, kteří by ho četli. A těch je v Bukowského případě i čtvrtstoletí po jeho smrti víc než dost. Dokazují to i stále nová a nová vydání jeho knih. Tak tedy na zdraví, kamaráde.

Autor je spisovatel.

Text vznikl ve spolupráci se slovenským literárním časopisem *Rozum*.

Hostinec

Roman Polách

**Básně tohoto Hostince
mají své očividné kořeny —
tu postsurrealistickou hravost,
támhle ruskou lyriku a konečně
se nebojí vztáhnout se skromně
k výšinám české poezie. Kdo je bez
kořenů, které se nakonec rozrostou
kdovíkam? Za sebe říkám, Vladimíre
Holane — k tobě se vzdalují!**

Lubomír Tichý

• • •

cukety prolomily křehké skleníky
teď tam jedna vedle druhé křehnou
nastupuje strach z pořezání
střeby už nasakují zelenou
plasty se pálí
kolemjdoucí se ptají:
co vám ty plasty udělaly?
kouř naplnil i díry hrabošů a způsobil
emigraci a nadměrnou úrodu
brambor

auta z hlavní a zaběhlý pes
utvořili duet
štěkání a šum se bezchybně
doplňovaly
až do toho dne kdy byl v živém plotě
nalezen mrtvý pes
zahrady oplývají nechutnými zvuky
trávník je patřičně nižší než se sluší
a patří
pane neschovávejte tu sekačku za zády

nízké jsou i děti

děti se špinavými koleny
děti co by ten plot nepřelezly
kdyby nebyl hlavní uzávěr
plynu tak nakloněn
uličnictví

pásky křemene kolem domů
okrasa s ledovým pohledem
kdyby se po nich chodilo
v zimě by tam obyvatelé uklouzávali

• • •

lidé se srocují jak slimáci po dešti
zanechávají po sobě slizkou stopu řeči
která je zbytečná jak lampy
za bílého dne
nasazení ulity se stává velmi
lákavé
lidé mluví — jistě
ale naráz z tolika vzdáleností
a ty metry mi zvučí v uších

Nějakou záhadou se mi
sešly básně, které Lubomír
Tichý zaslal v průběhu
roku, nezávisle na sobě
v jednom souboru.
Koukám na ně pro jejich
nevážnost, chuť divoce
zobrazovat svět, vkládat
do toho světa roztodivnost
zvířectva a jejich smutně
krásnou dočasnost.
V básních Lubomíra
Tichého naoko visí zprvu
určitá mnohomluvnost
(se kterou mám trochu
problém), ale jakmile tuto
překonáme, objeví se jakási
vážná banalita upomínající
vzdáleně Oldřicha Wenzla

živoření

byla zjištěna kolaborace psů
psi neodporují
pyšní se
že maj čumák jak vystydlej čaj

prej se spolčili s nějakými lidmi
o těch taky valný mínění nemáme
i oni krčí nosy nad hnilobou
zato my se jim hodíme
na jejich náhrobcích
návštěvníci hřbitova závidějí plotům
jsou tak živé

msta

holubi doupňáci se ve volné přírodě
dožívají
dvaceti až šestadvaceti let
toto mládě se dožilo pěti měsíců
narazit do skleníku není příjemné
majitel skleníku to vidí obdobně
zdechlinu odhodí na kompost
s posměchem

jen počkej
až ti to do skleníku napere divoček
to se zasmějem i my
referuje sojka
mluvčí společnosti

Bohdana Cudziková
zaslala básnický cyklus
věnovaný apostrofám
slavných českých
básníků — jsou to
milé básně, v nichž se
trochu vytrácí autorská
jedinečnost na úkor
poetik oslo(/a)vovaných
básníků. Odpověď
Josefu Kainarovi je
nicméně hravá formálně
i obsahově a byla by
škoda ji nepublikovat.

Bohdana Cudziková

Odpověď druhá — Josefu Kainarovi

Přijel jsem náhle na stanici
a je to konečná
šátrám a klíč je na vrátnici
a vrátná netečná
k osudu psíka který větrí
po stopách zloděje
co v cizích kapsách hledá své tři
akordy naděje.
Lepím nos k svému oku
srdce mám na klíce
chtěl jsem bůžkem být Daikoku
cizího měsíce
a ona zatím s paličkou
na bůžka s poklady
šťěstí se zase posmívá
posmívá za zády.
Jsem jen malý pěšák v poli
a balím tuhle túru
dřív než sežerou mi moli
celou klaviaturu
někdo řek dívej už nehýbá se
a vyjel funebráků vůz
tam ze stanice ozývá se
tři akordy blues.
Přijel jsem náhle na stanici
a je to konečná
šátrám a klíč je na vrátnici
zas cesta zbytečná
stejně tu nemaj dveře
dubový hotový
za kliku někdo běře
asi má houslový.

Jan Krasický

• • •

Od řeky putují trávy
do podzemí, do svých děr
a minulé zítřky kroutí se
jak ručník, jak starý sběr
do spirál, do kotlin

A chrti zas vyrážejí po sté
blízcí života, blízcí smrti
A tam kde tráva neroste
Oni nejčastěji loví

Jsme jak ten barzoj
Melancholie podzimu
Jsme roztříštěnou vázou
Když chystáme se k zločinu

Básně Jana Krasického
se stáčejí na východ,
a to jak aluzemi na ruské
básníky, tak prostou
schopností zachytit
v jedné básni iniciační
obraz a zároveň jej uchopit
jako nosné filozofické
téma — ne náhodou tu
jsou vedle sebe položeny
archetypy vody a ohně
(slunce) a zároveň cítíme
prostotu současné chvíle.

Neklid volavek

Vody jsou včerejší viny.
Stále v nich brodí se volavky.
A padají jim hlavy.
Jsi jako ony leckdy,
přimalován zítřkem.

Život II

Do bříz řeže slunce.
Krása bolí.
Jako ostatně všechno.

**A to je z Hostince vše, nad vašimi
texty se potkáme zase za měsíc.
Posílejte je vždy v jednom (!) souboru
na e-mail hostinec@hostbrno.cz
a nezapomeňte připojit i svou
poštovní adresu.**

Roman Polách (nar. 1986)
je básník, literární kritik
a pedagog. Působí na Filozofické
fakultě Ostravské univerzity.

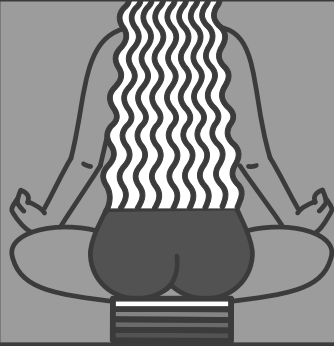
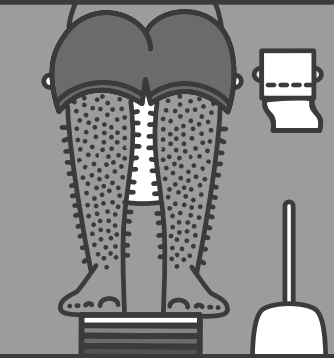
2/20

www.souvislosti.cz

revue pro literaturu a kulturu

Musil / Stašek
 Sebald / Pelánová
 Baudelaire / Li
 Muschg / Roleček
 Řehák / Novotný
 Charvát / Pokorný
 Augustová / Nodl
 Dvořáková / Zizler

) ☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆)		
LÓGR <i>magazín</i>		4krát <i>literatura komiks poezie</i>
	ROČNÍ PŘEDPLATNÉ www.logrmagazin.cz	
) ☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆)		

PŘEDLOHA SLAVNÉHO
FILMU SEANA PENNA

JON KRAKAUER

Útěk do divočiny

Překlad Jiří Martínek

Ihned poté, co Christopher McCandless dostudoval vysokou školu, věnoval všechny své peníze na dobročinné účely, sbalil si věci a začal se toulat po Americe. Když v dubnu 1992 dorazil na Aljašku, opustil své auto, spalil hotovost, která mu ještě zbývala, a bez mapy a dalších pomůcek se vydal do divočiny – žít po vzoru Londona, Tolského nebo Thoreaua. O čtyři měsíce našli v rozbitém odstaveném autobuse jeho vychrtlé mrtvé tělo. Jeho příběh hluboce zaujal novináře, spisovatele, horolezce a dobrodruha Jona Krakauera, který mapuje celé McCandlessovo putování, dává slovo lidem, s nimiž se mladík setkal, cituje jeho deník, dopisy či podtrhaná místa v knihách. Hledá mladíkovy motivy i důvody jeho selhání. Útěk do divočiny není pouhou rekonstrukcí možných událostí. Je napínavým příběhem, který dokládá autorovo dokonalé vcítění – rozpravou o lidské touze po riziku, volnosti a čistém životě v souladu s přírodou.

BROŽ., 256 S., 369 Kč

obchod.portal.cz

portál

Vychází 91. číslo revue

ANALOGON

SURREALISMUS - PSYCHOANALÝZA - ANTROPOLOGIE - PŘÍČNÉ VĚDY

tentokrát na téma

Dialektika & Paradox

G. Bataille: Hegel, smrt a oběť; **S. Žižek:** Vtipy; **T. McGowan:** Cesta k rozporu (I); **A. Watts:** Soupětřičnost opaků; **J. Beran:** Hořčičná loďka anebo Paradoxy čuangovského myšlení; **J. Mayoux:** Pokusy, aplikace... a spol.; **L. Wurmser:** Metafora jako konflikt, konflikt jako metafora; **G. Girard:** Dialektika vyvrácení; **F. Dryje:** Krize krize; **B. Schmitt:** Ozvěna mé ozvěny tváří v tvář s tebou; **R. Caillois:** Sen Solange; **R. Kanósz:** Útěk na cestu; **G. Sebbag:** Aragon jako filosof; **L. Aragon:** Básně; **A. Thirion:** Revolucionáři bez revoluce; **J. Daňhel,** **A. Olha:** Alchymická pec; **M. Jůza:** Vytrousené básně; **M. Poch:** Přírodopis, informatika; Petr Král (4. září 1941 – 17. června 2020) (**M. Stejskal:** To letošní podivné jaro, **J. Gabriel:** Vzpomínka na dluh, **J. Šulc:** Ze vzpomínek na Petra Krále, **J. Řehák:** Neohroženě do skutečnosti, **M. Novotný:** Už tedy spolu neusednem..., **A. Roussel:** Sbohem Petře, **P. Král:** V srsti, **F. Dryje:** V srsti Petra Krále); **I. Andrejsová:** Psychoanalýza znovu vynalézaná v lacanovských inspiracích (II)

Vydává: Sdružení Analogonu, Mezivřší 31, 147 00 Praha 4

Vydavatel + redakce: tel.: 725 508 577; dryje@surrealismus.cz

Distribuce: KOSMAS, s. r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (222 510 749; www.kosmas.cz);předplatné: Tomáš Kroupa, tokroup@seznam.cz, tel: 731 328 058www.analogon.cz

PLAV

MĚSÍČNÍK PRO SVĚTOVOU LITERATURU

Měsíčník věnovaný současné překladové literatuře.
 Tematická čísla, původní překlady, literární publicistika.

Více informací a možnost objednání na adrese

www.svetovka.cz

tvar

**Už nemusíte
číst mezi
řádky**

roční
předplatné
525 Kč

objednáte na www.itvar.cz/predplatne nebo na www.send.cz

L | LISTY

dvouměsíčník
pro kulturu a dialog

V třetím čísle 50. ročníku:

- *Anketa:* Jaká krize nás ještě čeká?
- *Petr Drulák:* Za rovnost s kořeny (debata o demokratické levici)
- *Pavel Rychec:* Vzpomínání na Zdeňka Jičínského
- *Václav Žák a Jaroslav Bican:* Volby 1990 a vyrovnávání se s minulostí
- *Jaroslav Šedivý:* Sovětští poradci v československé kontrarozvědce
- *Petr Borkovec:* Básníci a vykladači (19. díl)
- *Peter Korček:* Bratislava, tiché mesto (fotografie)
- *Jiří Kratochvíl:* Tarantulí sny (povídka)
- *Václav Jamek, Alena Wagnerová, Ondřej Vaculík, Jan Novotný ad.* (fejetony)

č. 3/2020
vychází
11. 6.

www.listy.cz
informace
předplatné

Pro knihy z nakladatelství Burian a Tichák opět do knihkupectví

Knihovna Listů

Společnost, dějiny

Próza, poezie

Místní historie

více na www.listy.cz

Ženy, ceny, domorodci

Anežka Charvátová

Do finále Mezinárodní Bookerovy ceny se roku 2020 dostaly hned dvě latinskoamerické spisovatelky: Argentinka Gabriela Cabezón Cámaraová (nar. 1968) s románem *Dobrodružství Ironovy holky* (2017) a Mexičanka Fernanda Melchorová (nar. 1982) s *Obdobím hurikánů* (2017). Oba romány spojuje zejména velmi originální mnohohrstený jazyk a množství odkazů na kulturu, literaturu, ústní tradice i popkulturu míst, k nimž se vážou.

Gabriela Cabezón Cámaraová vyšla ze slavného eposu Josého Hernándezze *Martín Fierro* (1872), považovaného za základ argentinské identity i literatury. V básnických strofách napodobujících gaučovskou poezii se tu líčí střet gauča Martina Fierra s mocí rodícího se argentinského státu, jeho odvod na vojnu do pohraniční pevnosti, kde má bránit civilizaci před divokými indiány, zabití černocha v souboji a útěk před spravedlností na indiánské území. *Ironova holka* nese už v názvu parodii: vyprávěčka je žena tyranského, násilnického machisty Fierra (česky Železa) a jeho odvod na vojnu chápe jako vysvobození z klece péče o muže a děti. Utíká v mužském převleku pryč od rodiny za dobrodružstvím a svobodou, setká se s Angličankou cestující daleko na jih a společně obracejí naruby veškeré tehdejší normy, jistoty a hodnoty. Porota zhodnotila román jako „úžasné feministické a queer přetvoření zakladatelského amerického mýtu, [...] napsané tak

svěžím jazykem a v neobvyklé perspektivě, že otáčí o 180 stupňů představy o tom, jaký býval mohl být nový americký národ“.

Fernanda Melchorová svůj román zasadila do mexického státu Veracruz na karibském pobřeží. Na první pohled se může zdát, že navazuje na magický realismus, když v první kapitole líčí osud stárnoucí šamanky, ale z mylného dojmu nás rychle vyvede jazyk: žádný hladivý, barevný jazyk vonící a chutnající po tropickém ovoci a květinách, ale krutý, agresivní, sprostý, typicky mexický jazyk, v němž se navíc prolínají výrazy z různých oblastí — zpěvavou karibskou španělštinu přesekávají slova a způsoby drogových mafiánů ze severu. Místo nadsazených zázraků nacházíme drsný obraz bídy, nefunkčních rodin, znásilňovaných dospívajících dívek, vrahů z hladu, prostitutek, kamioňáků, dealerů. A zvláštní na tom je, že román postavený na násilnickém, machistickém jazyce napsala žena.

Mexiko je dodnes jednou z nejvíce machistických zemí s vysokým procentem domácího násilí a vražd žen; nyní se tu však rozlévá „čtvrtá vlna mexického feminismu“ s dosahy politickými, společenskými i kulturními. Už od dob slavné barokní básnířky Sor Juany Inés de la Cruz najdeme v mexické kultuře řadu velkých žen, které se vymanily ze stínu svých slavných mužů — nebo ani žádné neměly. Spisovatelky se dnes sdružují v profesních svazech, bojují za rovné příležitosti i za větší zastoupení autorek v učebních osnovách. Roku 2016 vyvolala skandál reedice románu Eleny Garrové *Reencuentro de personajes* u příležitosti stého výročí jejího narození: španělský nakladatel knihu opatřil reklamní páskou „manželka Octavia Paze, milenka Bioye Casarese, múza Garcíi Márqueze, obdivoval ji Borges“, jako by neexistovala jinak než v očích mužů.

Argentina, nebo spíš Buenos Aires oproti tomu vždy působilo

evropsky a moderně, ženy tu byly emancipovanější než ve zbytku Latinské Ameriky (i ve zbytku Argentiny): vedly literární salony, zakládaly časopisy (slavný je *Sur* Victorie Ocampové), psaly a publikovaly. Dnešní boom Argentinek v literatuře, který dolehl i do Česka, jistě souvisí s rozmachem emancipačního hnutí, ale také s fenoménem malých nezávislých nakladatelství, jichž v Argentině stále přibývá. V takových nakladatelstvích pracuje hodně žen, budoucí slavné spisovatelky v nich publikují své prvotiny.

Na knižním trhu v Latinské Americe sílí zájem nejenom o literaturu psanou ženami, ale také v původních jazycích. V Mexiku jazyk Aztéků nahuatl nikdy nezanikl, naopak i po dobytí Španěly jeden z jeho dialektů sloužil jako *lingua franca* a je dodnes živý; podobně v kečujštině, jazyku bývalé incké říše, se nyní dá studovat i na univerzitě. Dochází však těž k renesanci jazyků, které nebyly považovány za tolik „kulturní“: v Chile právě dostal státní cenu za literaturu poprvé v historii Mapuche Elicura Chihuailaf, který píše v mapudungun, jazykem Mapučů obývajících jih Chile. Porota ocenila, že svým dílem „šíří světybný básnický svět založený na hlase předků, je muž dává zaznít v dnešní době“. A k tomu v září vyšel další mapučský trhák — druhý díl populárně historických esejů *Skryté dějiny Mapučů* novináře, spisovatele a mapučského aktivisty Pedra Cayuquea. Ostatně 18. října uplyne rok, co vypukly v Chile občanské nepokoje, při nichž protestující mávají víc mapučskými než chilskými vlajkami. Jedním z požadavků na nové uspořádání státu je navrácení historických území na jihu do správy Mapučů. Emancipace kulturní je však snazší než ta politická. Uvidí se, jak dopadne 18. října referendum o nové ústavě, pokud je nezhatí covid-19.

Autorka je překladatelka a hispanistka.

**Pokud naše dny a naše skutky nic
nevykoupí, nejsme tedy povinni
povznést je do co největšího světla?**

**Albert Camus,
*Zápisníky***

Předplatte si časopis *Host* za výhodnou cenu, a ušetřete tak až 400 Kč za rok!

K tištěnému předplatnému dostanete zdarma i elektronickou verzi
a získáte slevu 20 % na nákup knih z produkce nakladatelství Host.
Každý měsíc najdete časopis pohodlně ve své schránce, a navíc
můžete soutěžit o hodnotné ceny.

...

**Roční
předplatné
790 Kč**

(na prodejních pultech
109 Kč za číslo)

...

**Elektronické
předplatné
500 Kč**

**Studentské
předplatné
630 Kč**

9 771 211 993 009

